

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Komparace fujimorismu a socialismu 21. století

Diplomová práce

Autorka: Bc. Magdaléna Suková

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie – latinskoamerická studia

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Lenka Špičánová, Ph.D.

Dvůr Králové nad Labem, 2018

Zadání diplomové práce

Autor: Magdaléna Suková

Studium: F16NK0002

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie - latinskoamerická studia

Název diplomové práce: **Komparace fujimorismu a socialismu 21. století**

Název diplomové práce AJ: The Comparison of fujimorism and socialism of the 21st century

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce bude zaměřena na komparaci populistické politiky Alberta Fujimoriho a Huga Cháveze. Navzdory tomu, kolik autorů se zabývá termínem populismus, jeho definice zůstává poněkud nejasná. Pro účel práce bude tedy prvním úkolem správně definovat populismus. Například nizozemský politolog Matthijs Rooduijn vymezuje čtyři základní společné rysy populismu: zdůrazňování centrální pozice lidu, kritiku elit, pohlížení na lid jako na homogenní entitu a proklamaci vážné krize. Vládu Alberta Fujimoriho a Huga Cháveze spojuje například anti-elitářský postoj, silný personalismus, opora v podobě armády, oba prezidenti nastoupili do úřadu jako outsideři bez politických zkušeností a vypořádali se s momentální krizí. Cílem práce je popsat a komparovat jejich nástup k moci, průběh jejich vládnutí a politiku jejich následovníků. Autorka se jednotlivě zaměří na prvky populismu u fujimorismu i chávismu a popíše jejich společné ale i rozdílné vlastnosti. Autorka v práci využije empiricko-analytický přístup a komparaci případových studií.

Corrales, Javier. 2011. "A Setback for Chávez." *Journal of Democracy* 22, č. 1, January 2011, 122-136. Dvořáková, Vladimíra, Buben, Radek, Němec, Jan. 2012. *Que el pueblo mande! Levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Praha: SLON. Hetland, Gabriel. 2014. "The Crooked Line: From Populist Mobilization to Participatory Democracy in Chávez-era Venezuela." *Qualitative Sociology* 37, č. 4, 373401. Kay, Bruce. 1996. "Fujipopulismo and The Liberal State in Peru 1990 1995." *Journal of Inter-American Studies and World Affairs* 38, č. 4, 55- 98. Levitsky, Steven. 1999. "Fujimori and Post-Party Politics in Peru." *Journal of Democracy* 10, č. 3. 7892. Rooduijn, Matthijs. 2013. "The Nucleus of Populism: In Search of the Lowest Common Denominator." *Government and Opposition*, 127. Dostupné na: http://www.journals.cambridge.org/abstract_S0017257X1300304 (11. 4. 2016). Weyland, Kurt. 1996. "Neopopulism and Neoliberalism in Latin America: Unexpected Affinities." *Studies in Comparative International Development* 31, č.3, 331. Weyland, Kurt. 2006. "The Rise and Decline of Fujimori's Neopopulist Leadership." In: *The Fujimori Legacy: The Rise and Fall of Electoral Authoritarianism in Peru*. The Pennsylvania State University Press, 1338.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Lenka Špičánová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 1.9.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala (pod vedením vedoucí diplomové práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

Ve Dvoře Králové nad Labem dne

Podpis studenta

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce Mgr et Mgr. Lence Špičanové, Ph.D. za obsahové a stylistické rady a veškerou další pomoc při tvorbě této diplomové práce.

Anotace

Suková, Magdaléna. 2018. Komparace fujimorismu a socialismu 21. století. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie. Diplomová práce.

Diplomová práce se bude zabývat rozdíly a podobnostmi populistické politiky bývalého peruánského prezidenta Alberta Fujimoriho a exprezidenta Venezuelské republiky Huga Cháveze. Za jednoho z nejsilnějších populistických vůdců je považován peruánský politik Alberto Fujimori. V roce 1990, kdy se stal prezidentem, se země nacházela ve velmi těžké situaci. Peru se potýkalo s ekonomickou krizí, které vůbec nepomáhala aktivita maoistického guerillového hnutí Světlá stezka. Dalším klíčovým populistou pro latinskoamerický region, ale hlavně pro tuto práci, je venezuelský politik Hugo Chávez. Chávez se pokusil v roce 1992 o vojenský převrat. Pokus o puč, který měl svrhnout vládu Carlose Andrese Pereze zavádějícího ekonomická opatření, skončil neúspěchem. Neúspěšný převrat vyvolal sympatii u nižších a středních tříd, díky kterým vyhrál prezidentské volby v roce 1998.

V práci budou rozebrány hlavní prvky populistické politiky Fujimoriho a Cháveze. Autorka pro tento výzkum využije teoretický rámec populismu od Kurta Weylanda a Paula Taggarta. Dále se autorka zaměří na přístup k politickým právům v případě pravicového a levicového populisty. Pro tento výzkum bude stěžejní teoretický koncept, ve kterém Larry Diamond vymezil deset prvků důležitých pro liberální demokracii. Tato kritéria bude autorka aplikovat na případ Peru a Venezuely. Nakonec bude analyzovat hlavní důvody vedoucí k porušování politických práv. Autorka využívá hypotézu Kurta Weylanda, aby potvrdila či vyvrátila jeho tvrzení v případě Venezuely a Peru. Kurt Weyland totiž tvrdí, že levicový populismus ohrožuje demokratické hodnoty více než pravicový populismus. Autorka práce ve svém výzkumu využívá empiricko-analytický přístup a komparaci případových studií.

Klíčová slova: Peru, Venezuela, populismus, politická práva, Alberto Fujimori, Hugo Chávez

Annotation

Suková, Magdaléna. 2018. The Comparison of fujimorism and socialism of the 21st century. Hradec Králové: University of Hradec Králové, Faculty of Arts, Department of Political Science. Diploma thesis.

The diploma thesis will deal with the differences and similarities of the populist policies of former Peruvian President Alberto Fujimori and former Venezuelan president Hugo Chavez. Peruvian politician Fujimori is considered one of the most powerful populist leaders. In 1990 when he became president the country was in a very difficult situation. Peru struggled with the economic crisis and security issues associated with guerilla Shining Path. Another key populist for Latin American region and mainly for this thesis is Venezuelan politician Hugo Chavez. Chávez attempted a military coup in 1992. The coup, which was supposed to overthrow president Carlos Andres Perez, failed. The unsuccessful coup brought a sympathy for the lower and middle classes and Chávez win the presidential election in 1998.

The main elements of Fujimori's and Chavez's populist politics will be analyzed. The author will use the theoretical framework of populism by Kurt Weyland and Paul Taggart. Furthermore, the author will focus on access to political rights in the case of right-wing and left-wing populists. For this thesis is important the theoretical concept in which Larry Diamond identified ten elements of importance for liberal democracy. These criteria will be applied by the author in the case of Peru and Venezuela. Finally, the author will analyze the main reasons for violation of political rights. The author uses Kurt Weyland's hypothesis to confirm or rebut his claims in case of Venezuela and Peru. Kurt Weyland argues that left-wing populism threatens democratic values more than right-wing populism. The author of this research uses the empirical-analytical approach and the comparison of case studies.

Key words: Peru, Venezuela, populism, political rights, Alberto Fujimori, Hugo Chavez

Obsah

Seznam zkratk	9
Úvod	10
1. Teoretická východiska práce	15
1.1 Definice populismu	15
1.2 Teorie populismu	17
1.3 Definice lidských, občanských a politických práv a jejich vztah k populismu	20
1.4 Larry Diamond - 10 prvků důležitých pro liberální demokracii	23
1.5 Kurt Weyland – hrozba levicového populismu pro demokracii	27
1.6 Teorie ropného prokletí a vztah ropy a populismu	29
2. Alberto Fujimori	31
2.1 Neopopulistická politika Alberta Fujimoriho	31
2.2 Alberto Fujimori a 10 kritérií pro liberální demokracii podle L. Diamonda	37
2.2.1 Omezení exekutivy	37
2.2.2 Spravedlivé a svobodné volby	39
2.2.3 Práva kulturních, etnických a náboženských skupin	41
2.2.4 Přístup občanů k alternativním zdrojům informací	41
2.2.5 Právo na protest	44
2.2.6 Nezávislost soudní moci	45
3. Hugo Chávez	50
3.1 Populistická politika Huga Cháveze	50
3.2 Hugo Chávez a 10 kritérií pro liberální demokracii podle L. Diamonda	56
3.2.1 Omezení exekutivy	56
3.2.2 Spravedlivé a svobodné volby	61
3.2.3 Práva kulturních, etnických a náboženských skupin	63

3.2.4 Přístup k alternativním zdrojům informací	64
3.2.5 Právo na protest	67
3.2.6 Nezávislost soudní moci	70
4. Komparace - Alberto Fujimori vs. Hugo Chávez	74
4.1 Prvky populistické politiky – Fujimori vs. Chávez.....	74
4.2 Přístup k politickým právům – Fujimori vs. Chávez	81
4.2.1 Omezení exekutivy	81
4.2.2 Spravedlivé a svobodné volby	84
4.2.3 Práva kulturních, etnických a náboženských skupin	85
4.2.4 Přístup k alternativním zdrojům informací	86
4.2.5 Právo na protest	88
4.2.6 Nezávislost soudní moci	89
4.2.7 Stručné shrnutí výsledků komparace	90
Závěr	93
Seznam pramenů a literatury	101
Prameny	101
Internetové zdroje	101
Literatura.....	107

Seznam zkratek

AD	Acción Democrática
APRA	Alianza Popular Revolucionaria Americana
CCN	Cable Canal de Noticias
CNE	Národní volební rada
CONATEL	Comision Nacional de Telecomunicaciones
COPEI	Comité de Organización Política Electoral Independiente
DISIP	Dirección de los Servicios de Inteligencia y Prevención
IU	Izquierda Unida
JNE	Národní volební komise
MVR	Movimiento Quinta República
OAS	Organizace amerických států
ONPE	Národní úřad volebních procedur
OSN	Organizace spojených národů
PdVSA	Petróleos de Venezuela
RENIEC	Národní registr
SEBIN	Servicio Bolivariano de Inteligencia Nacional
SIN	Servicio de Inteligencia Nacional
UNICEF	The United Nations International Children's Fund
URD	Unión Republicana Democrática
USA	Spojené státy americké

Úvod

Autorka se ve své práci zaměří na komparaci populistické politiky bývalého peruánského prezidenta Alberta Fujimoriho a exprezidenta Venezuelské republiky Huga Cháveze. V latinskoamerickém regionu se stal populismus velkým fenoménem. Latinská Amerika byla v průběhu staletí poznamenána ekonomickými cykly „boomu“ a pádu. Populističtí vůdci získali podporu společnosti, jelikož ji drželi pohromadě v době krize. Jako první z těchto silných lídrů se objevili po latinskoamerické dekolonizaci v 19. století tzv. caudillos, díky kterým vznikl trend, který měl pokračovat i v budoucnosti. Proces demokratizace znamenal další vývoj populismu v této oblasti, který je od konce 80. let 20. století označován jako neopopulismus. Dosud neangažovaná část obyvatelstva získala právo účastnit se na politickém rozhodování a bylo zapotřebí, aby tuto skupinu někdo zastupoval. Tuto příležitost využili neopopulističtí lídři, kteří mobilizovali chudší vrstvy společnosti. Populisté a neopopulisté jsou typičtí tím, že dokáží využít nespokojenosti populace s vládnoucí elitou a získat tak kontrolu nad vládou díky přímému kontaktu s masami.

Za jednoho z nejsilnějších populistických vůdců je považován peruánský politik Alberto Fujimori. V roce 1990, kdy se stal prezidentem, se země nacházela ve velmi těžké hospodářské situaci. Peru se potýkalo s ekonomickou krizí, které vůbec nepomáhala aktivita maoistického guerillového hnutí Světlá stezka. Sendero Luminoso¹ unášeli a vraždili zkorumpované lokální úředníky a státní vládní elity i s jejich rodinami. Senderisté likvidovali opravdové zločince a podvodníky, ale i nepošpiněné úředníky. Aktivitě guerilly se nevyhnuli ani domorodí občané. Fujimori učinil pár zlomových kroků, díky kterým se podařilo omezit násilné činnosti Světlé stezky a dostat zemi z hospodářské krize. K tomu však došlo za cenu masivního porušování lidských práv a posunutí se k autoritářskému režimu. Dalším klíčovým populistou pro latinskoamerický region, ale hlavně pro tuto práci, je venezuelský politik Hugo Chávez. Hugo Rafael Chávez Frías se pokusil v roce 1992 o vojenský převrat. Pokus o puč, který měl svrhnout vládu Carlose Andrese Pereze zavádějícího ekonomická opatření, skončil neúspěchem. Neúspěšný převrat vyvolal sympatii u nižších a středních tříd, díky kterým vyhrál v roce 1998 prezidentské volby. Voličstvo zaujal svoji

¹ Sendero Luminoso je španělsky Světlá stezka.

volební kampaní zaměřenou na kritiku zkorumpovaných vládních úředníků a zlepšení kvality života chudých lidí.

Cílem této práce je komparace populistické strategie Alberta Fujimoriho a Huga Cháveze. Vzhledem k tomu, že prací na téma srovnávání vlády Fujimoriho a Cháveze existuje nespočet, zaměřuje se autorka na jinou oblast této problematiky. Autorka se bude snažit analyzovat vliv politiky Fujimoriho a Cháveze na úroveň demokracie v Peru a Venezuele na základě Diamondových kritérií². Jelikož zkoumání demokracie by bylo pro tento výzkum velice všeobecné, autorka se zaměřuje hlavně na politická práva v těchto zemích. V případě deseti kritérií od Larryho Diamonda se jedná hlavně o volební práva, práva občanů na alternativní zdroje informací, svobodu projevu, shromažďování a demonstrací nebo práva na spravedlivé vyšetřování zločinů a spravedlivý soud. Více budou důležitá kritéria L. Diamonda zmíněna v teoretické části diplomové práce.

Cílem této práce bude zodpovědět výzkumné otázky:

1. *Jaké jsou hlavní podobnosti/rozdíly mezi populistickou politikou Cháveze a Fujimoriho?*

2. *„Jaký dopad má politika Fujimoriho a Cháveze na politická práva občanů v Peru a Venezuele? Dochází k porušování těchto práv výše zmíněnými populistickými vůdci právě kvůli jejich populistické politice? Pokud ano, jaký k tomu měli populističtí lídři důvod?“*

3. *Je v případě Venezuely a Peru pravdivé tvrzení Kurta Weylanda, který tvrdí, že levicový populismus je daleko větším ohrožením demokratických hodnot a tedy i politických práv, než pravicový populismus?*

Autorka práce ve svém výzkumu využívá empiricko-analytický přístup a komparaci případových studií, na jejichž základě se bude snažit odpovědět na hlavní výzkumné otázky. Autorka bude komparovat hlavně populistickou strategii obou exprezidentů a dále se zaměří na jejich přístup k jednotlivým politickým právům. Pro celou práci bude stěžejní určit definici populismu, ke které se autorka přiklání. Většina autorů začíná své publikace o populismu definováním tohoto pojmu. Panizza to proto označil za „klišé začátků textů o populismu“ (Panizza 2005: 1-2). Populismus se stal širokým a velice nejasným pojmem, a jelikož je pro

² Diamond, Larry. 1999. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. JHU Press.

tuto práci hlavním teoretickým východiskem, je třeba ho dostatečně vymezit. Kurt Weyland chápe populismus jako mocenskou strategii, jejímž hlavním nástrojem k zisku a udržení moci je počet hlasů voličů dosažených díky přímému kontaktu mezi lídrem a voliči. Weyland tedy označuje za populistického lídra osobu, která postaví základ své vlády na podpoře širokých mas (Weyland 2001: 27 – 31). Autorka práce by tuto charakteristiku doplnila ještě o 6 znaků Paula Taggarta, které jsou charakteristické pro populismus. Populisté totiž prosazují tzv. všeobecnou vůli, která má být společná pro celou populaci, vystupují proti dosavadní elitě a využívají krize ve společnosti pro svůj vlastní prospěch. Všechny body zmíněné Paulem Taggartem autorka více rozebírá v teoretické části práce, ve které je také objasní.

Dále autorka využívá hypotézy Kurta Weylanda, aby potvrdila či vyvrátila jeho tvrzení v případě Venezuely a Peru. Kurt Weyland totiž ve svém článku „*Latin America's Authoritarian Drift*“³ tvrdí, že levicový populismus ohrožuje demokratické hodnoty více než pravicový populismus. Právě neoliberalismus způsobuje, že jsou pravicoví populisté více kontrolováni mezinárodními organizacemi. Neoliberální reformy způsobily, že kontrola státu přechází do rukou soukromých představitelů a tím se snižuje vliv prezidenta jak v ekonomické tak i v politické oblasti. Navíc se neopopulisté zaměřují na poměrně rychle vyřešitelné problémy a v případě, že je vyřeší, jejich popularita po chvíli vyprchá. Levicoví populisté, kteří se zabývají strukturálními dlouhodobými problémy, nemusí čelit kontrole ze strany mezinárodních vlivů. Státní intervencionismus naopak zvyšoval možnost exekutivy posilovat svou moc. Autorka rozebere tvrzení Kurta Weylanda více v první kapitole (Weyland 2013: 13 – 16).

V další podkapitole se autorka zaměří na definici lidských a politických práv. Jedna z výzkumných otázek se týká dodržování politických práv populistickými vůdci, proto autorka považuje za důležité vymezit základní charakteristiku pojmů lidská práva a politická práva. Vztah mezi populismem a lidskými právy rozebírají autoři v mnoha odborných textech. Některé populistické prvky mají negativní vliv na základní práva občanů, některé naopak pozitivní vliv. Populisté například prosazují všeobecnou vůli, kterou by měli sdílet všichni

³ Weyland, Kurt. 2013. „Latin America's Authoritarian Drift.“ *Journal of Democracy* 24, č. 3, 18 – 32.

obyvatelé. Na základě lidských práv je ale občanům umožněno svobodně myslet a prosazovat své vlastní zájmy, i když se liší od zájmů jiných skupin. Na druhou stranu se ale populističtí vůdci snažili prosadit požadavky nižších vrstev, které jsou v latinskoamerickém regionu často vyloučeny ze společnosti. V některých státech Latinské Ameriky populističtí lídři zavedli sociální programy zlepšující kvalitu života chudších tříd.

Ve druhé části autorka zmiňuje podobnosti a rozdíly mezi výše zmíněnými latinskoamerickými politiky. Zaměřuje se hlavně na jejich strategii použitou během volební kampaně. Autorka charakterizuje hlavně podobu a důvod krize v konkrétních zemích, voličskou základnu a způsob ztotožnění se s vybranými voliči a způsob kritiky tradičních elit. Dále se zaměřuje na nezávislost Fujimoriho a Cháveze na politické straně nebo hnutí, osobní kontakt s voliči a politickou nezkušenost u jednotlivých populistů. Autorka se také zaměřila na to, zda Fujimori a Chávez v úřadu prezidenta prosadili některé ze změn, které slibovali během volební kampaně. V další části autorka srovnává postoj populistů ke státním institucím a politickým právům. Pokud docházelo k porušování politických práv, tak hlavně kvůli prosazování vlastních zájmů obou prezidentů nebo kvůli tomu, aby zabránili navrácení elit do výkonu moci? Nebo porušovali práva občanů z jiného důvodu? Autorka práce se bude snažit přijít na to, jaký z důvodů převažoval nad ostatními a z jakého důvodu se populisté rozhodli přejít k autoritářským tendencím.

Pro účely vymezení definice populismu autorka práce využívá knihu Paula Taggarta s názvem *Populism*⁴. Paul Taggart přichází s definicí populismu, kterou aplikuje na konkrétní případy populistické politiky na celém světě. Mezi analyzované země patří Spojené státy americké, Kanada, Rusko, země západní Evropy ale i Latinské Ameriky. Druhá část knihy se zaměřuje na problémy populismu a jeho vztah k demokracii, zejména k reprezentativní politice, což se pro tuto práci stalo také stěžejním tématem. Dalším autorem publikujícím o populismu je Kurt Weyland. Ve svém příspěvku *Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics*⁵ se Weyland zabýval správnou

⁴ Taggart, Paul. 2000. *Populism*. Buckingham: Open University Press.

⁵ Weyland, Kurt. 2001. „Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics.“ *Comparative Politics* 34, č. 1, 1 – 22.

definicí populismu. Jak ji bude později autorka zmiňovat, definice populismu Kurta Weylanda není pro účely práce dostatečná. Z toho důvodu autorka použila ještě šest prvků důležitých pro populismus, s kterými přišel Paul Taggart. I tak ale nepovažuje autorka jejich definice za dostatečné, a proto ještě zmiňuje další body, které považuje za podstatné při definici populismu. Více se autorka k tomuto tématu vyjádří v první části diplomové práce. Co se týče českých odborníků zabývajících se populismem, za jednu z nejvíce klíčových publikací je považována kniha s názvem *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*⁶ od autorů Bubna, Dvořákové a Němce. V Latinské Americe totiž znamenal začátek 21. století vzestup pro levicové vlády a pro populismus, což považuje kniha za stěžejní témata. Hlavním úkolem této knihy je charakterizovat levicové vlády a vymežit hlavní typologie levicových vlád. Nejvíce se zabývají radikálními vládami, které usilují o změnu režimu a jsou v tom relativně úspěšní. Jedním ze zkoumaných případů je právě Chávezova Venezuela. Mezi zahraniční autory, kteří se zabývají latinskoamerickým populismem, patří například Steve Ellner. Sepsal článek *The Contrasting Variants of the Populism of Hugo Chávez and Alberto Fujimori*⁷ týkající se rozdílů a podobností mezi liberálním populistou Fujimorim a levicovým populistou Chávezem. Dalším důležitým autorem publikujícím o latinskoamerickém populismu je již zmíněný Kurt Gerhard Weyland. Práce vychází z jeho tvrzení v díle *Latin America's Authoritarian Drift*. Weyland došel k závěru, že levicové populismy jsou většími hrozbami než neoliberální pravicové populismy. Autorka se bude jeho tvrzením zabývat více v první části této práce.

⁶ Dvořáková, Vladimíra, Buben, Radek a Němec, Jan. 2012. *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

⁷ Ellner, Steve. 2003. „The Contrasting Variants of the Populism of Hugo Chávez and Alberto Fujimori.“ *Journal of Latin American Studies* 35, č. 1, 139-162.

1. Teoretická východiska práce

Teoretická část se bude v první řadě zabývat definicí populismu. Populismus se snažil během posledních desítek let definovat velký počet autorů. V této části bude popsáno hned několik náhledů na populismus. Autoři se zabývali všeobecnou charakteristikou populismu nebo konkrétními případy populismu v různých regionech světa. Pro účely této práce bude samozřejmě zásadní pohled na latinskoamerický populismus. Poté autorka práce kriticky zhodnotí různé teorie populismu a nakonec zmíní, ke které teorii se přiklání a bude ji aplikovat na případ peruánského a venezuelského exprezidenta. Autorka se zaměří na definici lidských práv a politických práv, které se staly hlavním tématem práce. Poté se autorka zaměří na jednotlivé teoretické přístupy, o které se diplomová práce opírá. V první řadě dojde k definování základních prvků důležitých pro každou demokratickou zemi, kterými se zabýval například Larry Diamond. Mezi tyto znaky patří například rovnost občanů, politická reprezentace, pluralita názorů a s ní související svoboda projevu a shromažďování nebo spravedlivý soudní proces. Poté autorka věnuje jednu podkapitolu dílu *Latin America's Authoritarian Drift* od Kurta Weylanda, ve kterém se zabývá levicovým a pravicovým populismem. Kurt Weyland dochází k závěru, že pravicový populismus není tak velkou hrozbou pro demokratické hodnoty jako levicový populismus. Na závěr kapitoly se autorka zabývá teorií ropného prokletí od Michaela Rosse a populisticko-rentiérskými státy, které definoval Sebastián Mazzuca.

1.1 Definice populismu

Pro populismus je důležitý charismatický vůdce, lid a elity. Populismus je chápán jako charakteristika poselství daného aktéra, který se snaží apelovat na zájmy lidu a odstranit tak z moci zkorumpovanou elitu. Politici mohou využívat populistických myšlenek ve větším či menším rozsahu a jednotliví populisté se pak od sebe liší v tom, jaké množství populistických idejí přijali. Političtí aktéři, zvláště pak charismatičtí vůdci, se stávají velice důležitými aktéry v populistické politice, neboť nabízejí způsob, jak vysvětlit co populismus je a vyhodnotit mechanismy, kterými postupují (Takis 2012:2-3). Ovšem je důležité zdůraznit, že vůdci nemusí být charismatičtí. To pak ale může ovlivnit oblíbenost u veřejnosti, což může zapříčinit účinnost výkonu.

Moffitt a Tormey identifikují tři prvky, které napomáhají získat hlasy populistickým lídrům – krize, hrozba krize nebo špatné chování státních úředníků. Jak bude několikrát v práci zmíněno, pro úspěch populisty je zásadní krize společnosti. Dále je zapotřebí přítomnost tradičních elit, které jsou zodpovědné za krizi společnosti a nedokáží situaci v zemi napravit. V době, kdy populisté apelují k lidu, zdůrazňují odlišnost dosavadních elit od obyčejných lidí, přičemž zvyšují hodnotu znalostí obyčejných občanů. V době krize navrhnou populističtí lídři program záchrany v podobě krátkodobých a rychlých kroků namísto pomalých změn. Jelikož populisté chtějí zaujmout voliče, využívají ne úplně správné kroky podobající se spíše bulvárnímu stylu – slangy, sliby, politickou nekorektnost – na rozdíl od diplomatického chování, které by mělo být charakteristické pro politika.

Jak již bylo zmíněno výše, pro populismus je důležitý lid. Populistický lídr nesmí jen zastupovat zájmy lidí, ale musí představovat všeobecnou vůli všech občanů (Braun 2011: 7). Jelikož se většinou jedná o podporu početné skupiny lidí, zvyšuje se legitimita vůdců. Vznikne program, který se snaží navodit dojem, že byl vytvořen na základě konsenzu velké skupiny lidí. Populisté však neumožňují lidem prosazovat různé názory při diskuzi, ale využívají je k tomu, aby vydávali své názory za názory celé jednotné společnosti (Taggart 2000: 91). Populisté využili krizi zkorumpované elity, která zneužila své postavení a dostala celou zemi do krizové situace. Lidé si oblíbí charismatické vůdce, protože se snaží ve špatných dobách země navrátit nadřazenost lidí. Někteří akademici dokonce zdůrazňují, že takové charisma vůdce je nezbytné pro vytvoření populismu. Bez charismatu by politik těžko získal důvěru lidí ve společnosti, která je rozvrácená krizí.

Existuje pár společných bodů pro charakterizování populismu. Řadu populistů řadíme mezi městské podnikatele nebo vesnické obyvatelstvo, které bouří lidi proti městské elitě. Populistickému vůdci nesmí chybět charisma, využívají nemorální politické scény, do které musí vstoupit, aby ji změnili. Lídři musí mít velmi dobré komunikační schopnosti, aby přesvědčili a zaujali obyčejné obyvatelstvo. Jediným problémem je to, že upozorňují na situaci, kterou způsobily elity, ale už neurčují, jak krizi vyvrátit. Elity jsou podle populistů arogantní, sobecké a neschopné určit, co je pro lid důležité (Mudde 2004: 544 – 545). Mezi nepřátele nepatří podle některých autorů jen elity, ale také další nebezpečné vlivy, které spatřují v přistěhovalcích a příslušnících jiné rasy (Rooduijn 2016).

Veřejnost samozřejmě ovlivňují skrze mediální prostředky. Lídr musí populaci zaujmout svými názory, které by měli lidé převzít za své. Nejlepší volbou pro obyvatelstvo, které je znechucené chováním politických elit je právě nový populistický lídr, kterého si nespojují s dosavadní špinavou politikou.

1.2 Teorie populismu

Populismus jako styl dobře popsali ve svém díle Dvořáková, Buben a Němec. *„Jde v zásadě o styl, v němž jsou používány občasné apely na výše uvedené ideje [pozn. populismus jako idea]. Takový politický styl se uplatňuje především v kampaních vymezujících se vůči různě identifikovaným soupeřům či přímo nepřátelům, v nichž je jako hlavní zdroj legitimizace slibovaných či prováděných kroků uváděn primárně zájem lidu“* (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 127). Důležité je však zdůraznit, že takové politické uvažování používají i ostatní politické strany. Ty ho však používají ve slabé míře oproti populistickým lídrům a hnutím. Populisté opovrhují institucemi reprezentativní demokracie, protože efektivně nerespektují lidovou suverenitu. Nejvhodnějším institucionálním nastavením se pro ně stává přímá demokracie nebo uspořádání zaměřené co nejvíce na personalizaci politiky. Tak jak popisují populismus Dvořáková, Buben a Němec se nezdá jako nebezpečný pojem, který by vedl populistického prezidenta k uzurpaci moci. Podle autorky je taková definice nedostatečná, jelikož neurčuje, kdo přesně soupeři populistů jsou. Existence tradičních elit a existence krize jsou podle autorky práce jedny z nejdůležitějších podmínek pro úspěch každého populisty.

Kirk Hawkins, který se v jednom ze svých článků zabýval populistickým jednáním Huga Cháveze, definuje populismus jako přítomnost vazby mezi charismatickými politiky a voliči. Jedná se podle něj také o demokratický diskurz, který se soustředí na prosazování všeobecné vůle a je založený na konfliktu mezi elitou a lidmi (Hawkins 2003: 1138). Jeho teorie populismu má podle autorky slabiny. Za prvé, jak potvrzuje mnoho akademiků, populismus nemusí být vždy spojen s demokratickým jednáním. Většina populistů v Latinské Americe využívá populistické strategie, aby si získali voličské hlasy a dostali se tak k moci. Poté, co získají mandát, však neplní sliby, které voličům dali. Ba naopak, často se jejich chování přibližuje autoritářským tendencím. Na rozdíl od Dvořákové, Bubna a Němce už ale autor Hawkins zmiňuje důležitost konfliktu mezi lidmi kvůli

krizové situaci, kterou způsobily právě elity. Naopak ale autorka v jeho definici postrádá to, že populisté jsou většinou političtí nováčci. To je jeden z faktorů, které voliče unavené špinavou politikou přitahuje k volbě populisty. Populisté totiž svůj vstup do politiky interpretují jako oběť a záchranu společnosti. Také by bylo podle autorky dobré, kdyby Hawkins zmínil nezávislost politika k určité politické straně nebo hnutí.

Rudiger Dornbusch a Sebastian Edwards popisují populismus jako implementaci politiky, která získává podporu od významné části obyvatelstva, ale nakonec poškozují ekonomické zájmy této skupiny (Dornbusch, Edwards 1991). Poněkud důležité pro definici populismu je správně vymezit skupinu, která populisty podporuje. Proto nestačí vymezení „významná část obyvatelstva“, kterou tito dva autoři používají. Většinou populističtí lídři v první řadě získávají podporu těch voličů, kteří jsou ze společnosti zcela nebo částečně vyloučeni. Populisté sami sebe interpretují jako záchranu pro vyloučenou skupinu. Co se týče druhé části jejich definice, populističtí vůdci nemusí vždy nutně narušovat ekonomické zájmy svých voličů. Obzvláště v Latinské Americe jsou případy politiků, kteří díky zdrojům z nerostných surovin nebo z jiného bohatství země, vylepšují nižším třídám kvalitu života skrze sociální programy. Takovým případem byla například Chávezova Venezuela v době, kdy se jí ekonomicky dařilo díky ropnému bohatství. Stejně jako u výše zmíněných definicí autorka postrádá důležitost krize a sliby o jejím vyřešení ze strany populistů. Dále Dornbusch a Edwards nezmiňují averzi lidí k chování tradičních elit, což je důležitý prvek, který k definici populismu neodmyslitelně patří.

Klasický populismus začal být v 80. letech 20. století obohacován o nové prvky. Politici v Latinské Americe začali doplňovat svoji populistickou strategii o neoliberalní myšlenky. Jedním z problémů, který se vyskytuje při definování pojmu populismus, je to, že definice mohou být příliš široké nebo naopak příliš úzké. Kurt Weyland se snažil precizně popsat, co populismus znamená. Populismus považuje za politickou strategii se třemi hlavními rysy:

1. Nachází se v ní vůdce, který apeluje na heterogenní masy, které jsou ze společnosti vyloučeny a díky tomu jsou k dispozici pro mobilizaci.
2. Vůdce komunikuje s lidmi přímo a eliminuje vliv politických stran.

3. Pokud se lídr opírá o některou z politických stran nebo hnutí, strana/hnutí zůstává jen personalistickým prostředkem s nízkou mírou institucionalizace (Weyland 1991: 381-382).

K této definici se autorka ve své práci přiklání, protože nejlépe využívá všech bodů, které jsou pro definici populismu pro autorku zásadní. I tato definice má však podle autorky své slabiny. Jak už bylo řečeno výše, je zapotřebí více charakterizovat skupinu voličů, kteří podporují populisty. Jelikož je pro populismus důležitý lid, bude zapotřebí u každého z populistů vymezit volební základnu. Všeobecně totiž platí, že struktura voličů jednoho populisty se nemusí nutně shodovat se strukturou voličů jiných populistů, a nedá se přesně vymezit ani ideologicky. Je pro ně ale přívětivé, pokud se v zemi nachází skupina, která je vyloučena z ekonomického, politického nebo společenského života. Jak bude dokázáno níže, politické hnutí/strana, o kterou se opírá populistický lídr, nemusí být jen personalistickým prostředkem, jak tvrdí Weyland. Například Chávezovo hnutí se opíralo o silnou organizační strukturu. Po propuštění z vězení začali představitelé venezuelského autopuče cestovat po celé zemi, zařizovali organizační struktury a měnili své vnitřní postupy, aby se odlišili od etablovaných politických stran.

Dále by autorka doplnila charakteristiku populismu K. Weylanda o šest bodů důležitých pro populismus podle Paula Taggarta. Autorka totiž pro svůj výzkum považuje za klíčové i jiné znaky populismu, které Weylandova definice opomíná. Paul Taggart charakterizuje šest znaků populismu:

1. Populismus se neslučuje se zastupitelskou demokracií.
2. Populisté sledují tzv. všeobecnou vůli.
3. Lidé jsou chápáni jako homogenní společnost s jedním společným všeobecným zájmem.
4. Pro populistické strany není důležitá ideologie. Zároveň nejsou antisystémové, jen vystupují proti stávajícímu establishmentu.
5. Vůdci dokáží využít krizi společnosti ve svůj prospěch.
6. Situace, ze které populismus vzejde, určuje jeho směr (Taggart 2000: 95-98).

Autorka práce v definici od K. Weylanda postrádá hlavně to, že populisté dokáží využít krizi společnosti ve svůj prospěch. Autorka to považuje za jednu z nejdůležitějších podmínek pro úspěch každého populisty. Dále je pro definici

populismu důležité i to, že každý populista sleduje tzv. všeobecnou vůli a snaží se vyhrát volby, aby mohl tuto všeobecnou vůli prosazovat na politické scéně. Pro účel této práce je ale zapotřebí zmínit, že Taggartův 4. bod nemusí nutně platit v celém znění. Pro populistické lídry opravdu není ideologie klíčová. Pokud se ovšem o nějakou ideologii opírají, není pro populismus tak důležitá jako ostatní zmíněné body. Například Chávez se opíral o levicovou ideologii a o symbol svobodné Latinské Ameriky Símona Bolívara. Naopak Fujimori po zvolení do prezidentského úřadu prosazoval pravicové neoliberalní myšlenky. Dále podle autorky populistická strategie může být antisystémová. I přesto, že během volební kampaně slibují lepší kvalitu demokracie, ve skutečnosti se mohou snažit rozložit systém (Žantovský 2017). To samozřejmě nemusí nutně platit pro Fujimoriho a Cháveze. Pro výzkum této práce je zásadní doplnit definici populismu od K. Weylanda a šest znaků populismu P. Taggarta o další prvky, které jsou podle autorky pro definici populismu velice důležité. Populisté často apelují na nižší vrstvy společnosti. Prezentují sami sebe jako nováčky na politické scéně, což jim přidává na podporu u voličů, kteří jsou otráveni z vedení státu tradičními elitami.

1.3 Definice lidských, občanských a politických práv a jejich vztah k populismu

Autorka Chantal Mouffe je přesvědčená, že v dnešní době lze nalézt ve společnosti dvě dominantní síly – lidská práva a volný trh. Lidská práva se stala důležitým obsahem demokracie, protože slouží jako ochrana lidu před zneužíváním a zanedbáváním vlády (Mouffe, Martin 2013: 51). Lidská práva určují pravidla, jak stát může jednat a ukládá povinnosti, jak stát musí jednat. Jsou definována jako oprávnění jednotlivce, která zajišťují svobodu a důstojnost člověka a požívají institucionální záruky (Sudre 1997:12). Jedná se o záruky, které chrání jednotlivce a skupiny před činy a opomenutími, které narušují základní svobody, nároky a lidskou důstojnost. V některých případech může totiž samotná vláda narušovat základní svobody jedinců. V Deklaraci Organizace spojených národů (OSN) o lidských právech je zmíněno, že *„má každý člověk nárok na všechna práva a svobody uvedené bez rozdílu jakéhokoli druhu, jako je rasa, barva, pohlaví, jazyk, náboženství, politický či jiný názor, národní nebo sociální původ, majetek, narození nebo jiný status. Všichni jsou rovni před zákonem a mají nárok bez jakékoli diskriminace na stejnou ochranu zákona.*

Všichni mají nárok na stejnou ochranu před jakoukoli diskriminací v rozporu s touto deklarácí a proti jakémukoli podněcování k takové diskriminaci“ (Univerzální deklarace lidských práv 1948: 2-4).

Problémem se však stává, že v některých zemích dochází k zanedbání základních lidských práv občanů. Vzhledem k rozsahu práce si autorka vybrala konkrétně práva politická. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech zahrnuje práva týkající se rovnosti před zákonem; práva na spravedlivý soud a presumpci nevinu; svobody myšlení a vyznání; svobody přesvědčení a projevu; práva na pokojné shromažďování; svobody sdružování; svobody účastnit se veřejného života a voleb a ochrany práv menšin. Podle článku 25 *„má každý občan právo a možnost, bez jakýchkoli rozdílů uvedených v článku 2⁸ a bez neodůvodněných omezení: a) podílet se na vedení veřejných záležitostí přímo nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců; b) volit a být volen v pravidelných volbách, jež se budou konat na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva, tajným hlasováním zabezpečujícím svobodu hlasování.“* Podle článku 18 má *„každý občan právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství“* (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech 1976). Následuje článek 19, ve kterém je zmíněno, že: *„Každý má právo zastávat svůj názor bez překážky. Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle vlastní volby.“⁹*

Důležitým pro tento výzkum je i článek 20 o svobodě shromažďování. *„Výkon tohoto práva nesmí být žádným způsobem omezován s výjimkami, jež stanoví zákon a jež jsou nutné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti nebo veřejné bezpečnosti, veřejného pořádku, ochrany veřejného zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“* Každý občan má také právo na spravedlivý soud. *„Všechny osoby jsou si před soudem rovny. Každý má úplně stejné právo, aby byl spravedlivě a veřejně vyslechnut nezávislým a*

⁸ „Každý stát, který je smluvní stranou Paktu, se zavazuje respektovat práva uznaná v tomto Paktu a zajistit tato práva všem jednotlivcům na svém území a podléhajícím jeho jurisdikci, bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy, pohlaví, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení“ (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech 1976).

⁹ Ovšem s ohledem na respektování práv nebo pověsti jiných a ohledem na ochranu národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku nebo veřejného zdraví nebo morálky (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech 1976).

nestranným soudem, který rozhoduje buď o jeho právech a povinnostech, nebo o jakémkoli trestním obvinění vzneseném proti němu“ (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech 1976).

Všechna tato občanská a politická práva by měla být uznávaná každým demokratickým státem a měla by občanům poskytovat ochranu před státem. Larry Diamond považuje tato práva za důležité svobody patřící každému jednotlivci, a proto by neměla být státem neoprávněně omezována. Už od 19. století však dochází ke konfrontaci mezi liberálními a demokratickými hodnotami. Později však liberální rovina (pluralita názorů a individuální svoboda) začala převažovat nad demokratickou (suverenita lidu). Liberální principy se tak staly daleko podstatnější než suverenita lidu a veřejnost tak přestávala doufat ve smysluplnou účast na politickém životě. V tomto okamžiku se může objevit populistický vůdce, který chce obyvatelstvo vymanit z této situace. Právě suverenita lidu, kterou liberalismus pomíjí, je považována za důležitý základ populismu. Populisté pak mohou chápat lidská práva jako překážku jejich koncepcí všeobecné vůle lidu (Roth 2017).

Latinskoamerický populismus má převážně dvě ústřední charakteristiky, které ohrožují politická práva občanů. Zaprvé, populismus výslovně odmítá pluralitní koncept společnosti, kde ve společném prostoru existují heterogenní skupiny s odlišnými zájmy a hodnotami. Pluralitní společnost vyžaduje potřebu nedotknutelného soukromého prostoru a potřebu občanských a politických práv. V takovém státě musí být zajištěno, že nebude žádná skupina vyloučena ze společnosti nebo ovládaná jiným seskupením. Zadruhé, populisté považují za nejdůležitější homogenní společnost a obecnou vůli (Braun 2011: 5). Zájmy, které se neshodují s obecnou vůlí, jsou podle nich špatné. Politická diskuze a angažovanost různých skupin stojí v opozici vůči těmto zájmům. Na rozdíl od deklarace lidských práv, která chrání a upřednostňuje pluralitu názorů. Populismus může být nebezpečný hlavně pro slabé nebo nově založené instituce, kde správně nefunguje systém ochrany lidských práv. Ve státě, kde instituce dostatečně nefungují a elity zneužívají jejich neschopnost, chápe veřejnost politického vůdce jako záchranu. Vloží do něj své naděje na zlepšení situace, ale už nejsou efektivně chráněni před jeho chováním ve vládě. Může docházet k upravování jejich pravomocí nebo narušování chodu státních institucí. Jak již zmiňuje autorka v této kapitole, dopad populismu na občanská a politická práva se

liší, proto je zapotřebí tuto problematiku zkoumat na konkrétních případech, tedy na Peru a Venezuele.

1.4 Larry Diamond - 10 prvků důležitých pro liberální demokracii

Larry Diamond ve svém díle *Developing Democracy: Toward Consolidation* definuje pojem liberální demokracie. Liberální systém definuje jako „*politický systém, který dobře chrání individuální a skupinové svobody, a kde existují autonomní sféry občanské společnosti a soukromého života odloučené od státní kontroly*“ (Diamond 1999: 3-4). Demokracie je pak důležitá, protože svobodné a spravedlivé volby vyžadují jistá politická práva projevu, organizace a opozice. V liberálně demokratickém systému by neměly existovat instituce, které by nebyly odpovědné elektorátu (například armáda). Je důležitá odpovědnost vládnoucích směrem k občanům a odpovědnost mezi úředníky. Larry Diamond považuje za podstatnou ochranu politického a občanského pluralismu, ale i individuální a skupinové svobody. Protichůdné názory mají být vyjádřeny a dostávají se do konfliktu skrze reprezentaci a artikulaci v politickém systému.

Diamond vymezuje deset prvků důležitých pro liberální demokracii. Tato kritéria bude autorka práce aplikovat na případ Peru a Venezuely a bude se snažit dokázat, zda je populisté během své vlády splňovali nebo ne.

1. Kontrola státu a jeho klíčová rozhodnutí jsou v rukou zvolených úředníků.
2. Exekutivní síla je omezena autonomní mocí dalších vládních institucí (například nezávislými soudy, parlamentem a dalšími mechanismy horizontální odpovědnosti).
3. Volební výsledky nesmí být předem známé a každý má právo sdružovat se do stran a voleb se účastnit.
4. Každá skupina má právo vyjádřit své zájmy – ať už kulturní, etnické nebo náboženské.
5. Občané mají právo vyjadřovat své zájmy a hodnoty různými způsoby.
6. Občané mají neomezený přístup ke všem alternativním zdrojům informací.
7. Jednotlivci mají právo projevu, názoru, diskuze, proslovu, publikace, sdružování, demonstrace a petice.
8. Občané jsou politicky rovni před zákonem.
9. Individuální a skupinová práva jsou efektivně chráněna nezávislou justicí, jejíž rozhodnutí jsou uplatňována a respektována dalšími centry moci.

10. Práva chrání občany před neoprávněnou vazbou, exilem, terorem, mučením a nepatřičným vměšováním do jejich osobních životů nejen státem, ale také organizovanými nestátními či protistátními silami (Diamond, 1999: 10-13).

Populisté v první řadě slibují, že napraví krizi způsobenou tradičními elitami. Státní instituce nefungují, jak by měly a populisté slibují ve své volební kampani nápravu. Populisté jsou ale charakterističtí tím, že se snaží stále zvyšovat své pravomoce na úkor ostatních složek moci (Zakaria 1997: 22-26). Jako první po zvolení do prezidentského úřadu si obvykle populisté vytvoří novou ústavu. V nové ústavě pak omezují legislativní a soudní moc. S rozšířením prezidentských pravomocí souvisí i snaha populistů schválit možnost znovuzvolení do prezidentského úřadu. Pokud se jim to povede, dalším jejich pokusem se stává schválení neomezeného znovuzvolení. Například vydávali různé dodatky k ústavě týkající se znovuzvolení nebo obcházel jiným způsobem ústavu. Znovuzvolení prezidenta proto nebylo v Latinské Americe příliš populární, jelikož občas vedlo k uzurpaci moci (Carey 2003b: 79). Pokud se jim nepodaří prosadit možnost neomezeného znovuzvolení, pokusí se o to později znovu, ovšem jiným způsobem. Populisté navíc neomezené znovuzvolení obhajují například svým úspěchem v úřadu. Nebo požadují delší funkční období, protože krize společnosti, kterou musí vyřešit, není krátkodobá a její vyřešení zabere více než jedno nebo dvě funkční období.

Cas Mudde a Cristóbal Rovira Kaltwasser tvrdí, že populismus je pozitivně spojen s demokracií, jelikož je zaměřen na reprezentování vůle lidí. Jak už bylo zmíněno výše, populisté se snaží reprezentovat a mobilizovat okrajové skupiny společnosti. Populisté však nesmí zneužít vůle, kterou jim lidé skrze volby poskytnou. Ve většině případů však lídři nejsou schopni své sliby splnit, protože v realitě je těžší prosadit zájmy alespoň větší části populace. Populisté se pak snaží zvýšit svoji moc na úkor ostatních složek moci. Tím dochází k destabilizaci demokratických institucí a potlačování oddělení moci. Jak Mudde a Kaltwasser tvrdí, populismus může být jak hrozbou, tak i výzvou pro demokracii. Může mít tedy negativní účinky, ale i pozitivní. Také podle nich záleží na tom, kde se populisté nachází na politické scéně. Pokud se nachází v opozici v konsolidované demokracii, pak bude pozitivní dopad na demokracii velice malý. Naopak pokud jsou ve vládě v konsolidovaném demokratickém prostředí, budou mít na demokratickou kvalitu mírný efekt – ať už pozitivní nebo

negativní. V nekonsolidované demokracii budou mít populističtí vůdci ve vládě silné negativní účinky, naopak opoziční populisté jsou vnímáni jako náprava pro demokracii (Mudde, Kaltwasser 2012).

Levitsky a Loxton tvrdí, že v liberálně demokratickém prostředí má populismus kladné dopady a v nekonsolidovaných demokraciích populismus brání dalšímu rozvoji demokratických institucí. Populisté jsou totiž outsideři, kteří nerespektují některé instituce zastupitelské demokracie a domnívají se, že dostali mandát od lidí, aby bojovali s dosavadním politickým nastavením. Často se také snaží oslabit instituce jako je například parlament nebo Nejvyšší soud, protože značně omezují jejich aktivitu (Loxton and Levitsky 2012: 14-17). Už jen to, že populisté usilují o více charismatické vedení a méně participace, nepřispívá tomu, že by měl kladný dopad na demokracii a její institucionální nastavení. Na druhou stranu ale populisté podporují demokracii tím, že se snaží zachránit lidi před zkorumpovanou elitou. Využívají ale spíše nástroje přímé volby a v některých případech i obcházejí některé politické instituce, což neposiluje kvalitu demokracie.

Populisté během volební kampaně obhajují lidový souhlas, který poskytuje formálně otevřené a konkurenceschopné volby a přímou účast, jakými jsou referenda či odvolání. Co se týče voleb, populističtí vůdci před nástupem k moci nebojovali proti spravedlivým a svobodným volbám, ba naopak zdůrazňovali, že mají lidé právo zvolit si své zástupce. Ovšem jak již bylo řečeno, po získání mandátu si populisté většinou snažili vybudovat cestu ke znovuzvolení pomocí nedemokratických praktik. Populista postupně uzurpuje moc a snaží se kontrolovat každou státní instituci. S tím souvisí i různé volební orgány, které mají za úkol uskutečňovat volby, kontrolovat a vyhlášovat výsledky, dohlížet na voličský registr nebo vyřizovat stížnosti ohledně voleb. Populisté se do volebních orgánů snažili dosadit své příznivce, aby měli pojištěnou manipulaci voleb, nebo ovlivňovat vyhlášení a průběh referend.

Každá skupina má právo vyjádřit své zájmy – ať už kulturní, etnické nebo náboženské. Evropský populismus vidí většinou nepřátele v jiných kulturních, etnických nebo náboženských skupinách. Pro populisty v Evropě je většinou charakteristická nenávist k přistěhovalcům a xenofobie. Naopak latinskoameričtí populisté se většinou snaží oslovit nejnižší třídy, které jsou dlouhodobě vyloučené ze sociálního, ekonomického a politického života. Latinskoamerické nižší vrstvy

jsou většinou jiného etnického původu a v každém státě bývá velké zastoupení původních domorodých obyvatel. Populisté se ve většině případů snaží ztotožnit s těmito skupinami. Nejvíce jim při tom pomáhá, pokud pochází z těchto skupin nebo jsou alespoň jiného původu, který není v daném státě dominantní. V tomto případě nastává problém s definicí populismu, který tvrdí, že každý populista splňuje všeobecný zájem lidu a splní potřeby co největší části populace. Jak už napsala autorka výše, není možné, aby populisté, kteří zvítězili v Latinské Americe, splnili přání významné části populace. Na druhou stranu však v některých případech díky populistům získá dlouho vyloučená skupina obyvatel výhody v podobě sociálních programů.

Fareed Zakaria definuje populismus jako formu „neliberální demokracie“. Extrémní interpretace populismu odmítá ochranu práv menšin nebo nezávislost klíčových institucí. Populisté totiž hájí zájmy homogenní společnosti a jsou proti hodnotám, které tomuto jednotnému celku odporují. Co se týče odmítání nezávislosti klíčových institucí, populističtí lídři v některých případech limitují moc hlavních státních institucí. Zakaria charakterizuje neliberální demokracii jako politický systém, ve kterém volí lid vládce skrze svobodné a spravedlivé volby, ale který je nedostatečný pro základ právního státu a ochranu práv jedinců a menšin (Zakaria 1997: 22-26). Populismus totiž může vést k nárůstu rasismu a xenofobie vůči některým skupinám společnosti právě proto, že prosazuje myšlenku homogenní společnosti. Všichni lidé však nejsou stejní a nevyznávají stejné hodnoty.

Každý občan má právo k neomezenému přístupu k informacím. Problémem populistů se však stává, že se snaží kontrolovat média, což se nezdá být demokratické a spravedlivé. Populisté většinou financují vybrané deníky, rozhlasové nebo televizní stanice a díky tomu ovlivňují informace, které se o vládě v médiích objeví. Pokud v daném státě existují nezávislá média, která naopak vládu kritizují, většinou k nim má veřejnost špatný přístup. Buď jsou moc drahé, jako tomu je v případě novin, nebo mají televizní stanice omezený signál nebo čas vysílání. Populistická vláda se navíc snaží vytvořit zákony, díky kterým by mohly věznit a trestat média, která publikují informace o vládě (Capetillo-Ponce 2007: 10 – 13).

Jednotlivci mají právo projevu, názoru, diskuze, proslovu, publikace, sdružování, demonstrace a petice. Ve většině případů se však populisté snaží

zamezit opozičním stávkám, které poškozují vládu. Ve většině případů využívají k potlačování protestantů násilí, což může vést ke zranění nebo úmrtí občanů. Jejich práva mají být chráněna soudní mocí, jejíž rozhodnutí jsou uplatňována a respektována všemi složkami moci. Navíc práva chrání občany před neoprávněnou vazbou, exilem, terorem, mučením a nepatřičným vměšováním do jejich osobních životů nejen státem, ale také organizovanými nestátními či protistátními silami (Diamond, 1999: 10-13). S tím mohou mít občas populisté problém, když expandují svou moc na úkor jiných institucí. Rozšiřují své pravomoci dokonce na úkor veřejnosti. Většinou mají populisté problém s novináři, reportéry nebo obhájci práv, kteří kritizují jejich způsob vlády. Pokud dojde k vládní kritice, snaží se kritiky utiшит trestem odnětí svobody a tím varovat ostatní. Ve většině případů dojde k pronásledování, výhrůzkám, zatčení nebo mučení vládních oponentů. V těchto případech se nevyužívá spravedlivého procesu při zatčení ani při pobytu ve vězení. Nedodržují se základní lidská práva, oběti jsou mučeni nebo vražděni a často se tak nedočkají spravedlivého odsouzení. Vláda nemá právo rozhodnout o mučení nebo o vraždění „zločinců“, naopak má stát jednotlivce před těmito akty chránit. Bez ohledu na to, že občané mají právo na to, aby vyjádřili svůj názor a zkritizovali způsob vlády, mají právo i na to, aby byli spravedlivě souzeni. Jejich vina má být vyšetřována a mají být obviněni a odsouzeni nezávislým soudem.

1.5 Kurt Weyland – hrozba levicového populismu pro demokracii

Vzhledem k tomu, že se autorka snaží vyvrátit nebo potvrdit tvrzení Kurta Weylanda, je zapotřebí rozebrat toto tvrzení. O to se autorka pokusí v následující části. Kurt Weyland ve svém díle „*Latin America's Authoritarian Drift*¹⁰“ tvrdí, že levicové populismy páchají větší škody na demokracii než tehdejší pravicové populismy. Autorka ve své práci porovná případ pravicového populismu peruánského lídra Alberta Fujimoriho a levicového populisty venezuelského lídra Huga Cháveze. Pravicový populisté předávají moc z rukou státu do rukou trhu a soukromých činitelů. V krátkodobém horizontu tedy mohou neoliberalní reformy posílit prezidentský vliv. Populisté rozhodují o tom, komu prodají veřejné podniky, což jim poskytuje značné výhody. Jakmile ale podniky

¹⁰ Weyland, Kurt. 2013. „Latin America's Authoritarian Drift.“ *Journal of Democracy* 24, č. 3, 18 – 32.

dostanou do rukou soukromí podnikatelé, vliv prezidenta se snižuje. Rozpočtová politika omezuje výdaje na záštitu různých státních projektů a personální škrty zabraňují zaměstnávání vlastních podporovatelů. Prezidenti tedy ztrácejí kontrolu nad ekonomickými záležitostmi a postupně pak i kontrolu nad ostatními složkami moci. Naopak státní intervencionismus dává levicovým populistům větší vliv a kontrolu nad státem. Levicoví populisté znárodňují, přidávají na mzdách a získávají tak absolutní kontrolu nejen nad ekonomickými záležitostmi. Mohou tak zaměstnat své vlastní příznivce a dosadit si je do institucí, aby v nich podporovali rozhodnutí populisty a rozhodovali v jejich prospěch. Díky tomu mohou potrestat své nepřátele, protože je mohou odstavit od rozhodování nad důležitými záležitostmi. Na rozdíl od pravicových populistů mohou levicoví populisté směřovat ke koncentrované moci.

Dalším rozdílem mezi pravicovými a levicovými populisty se stal tlak ze strany mezinárodních institucí. Pravicoví populisté vystavují své jednání a celý stát kontrole mezinárodních organizací. Pokud tedy svým chováním naruší demokratické zásady, mohou se tak vystavit mezinárodním sankcím ze strany mezinárodních organizací. V době, kdy se Alberto Fujimori přiklonil autopučem k autoritářství, mezinárodní prostředí mu vyhrožovalo odstavením finančních prostředků. Finance se pak staly jistotou pro pravicové populisty, ale také jistotou pro mezinárodní organizace, které mohly přerušit financování danému státu. Levice je naopak díky ekonomickému nacionalismu izolována od mezinárodních kontrol. S tím souvisí i to, že pravicoví populisté v Latinské Americe jednali samostatně a nepodporovali se navzájem. Na rozdíl od levicových populistů, kteří tvořili koordinovanou skupinu. Tato spolupráce je pak zbavuje mezinárodních tlaků kvůli udržení demokratických hodnot a neporušování lidských práv. Pravicoví populisté podle Weylanda nemají takovou možnost jako levicoví populisté, aby postupně zvyšovali své pravomoci ve svůj vlastní prospěch na úkor všech ostatních státních institucí.

Posledním důležitým rozdílem se stala voličská základna pravicových a levicových populistů. Pravice má většinou jen tzv. krizovou základnu, což znamená, že ji volí voliči, kteří chtějí, aby dostala zemi z krize. To je hlavní úkol populistů, kterým je pověřují voliči. Jakmile však krizi vyřeší, jejich důležitost se ztrácí a dokonce jejich úspěch po nějaké době vyprchá. Voliči se začínají soustředit na jiné problémy, mezi které většinou patří chudoba nebo

nezaměstnanost. Naopak levicoví populisté jsou podporováni neformálním sektorem, jejichž hlavním problémem se staly strukturální problémy. Jenže chudoba a nezaměstnanost jsou řazeny mezi problémy, které potřebují větší čas pro jejich vyřešení. Umožňují velice pomalý pokrok a odolávají dlouhodobě konečnému řešení. Díky tomu tedy prezident může ospravedlnit své znovuzvolení. Není zapotřebí měnit vládní úředníky, kteří se snaží úspěšně o boj se strukturálními problémy. Voliči ale nemohou čekat, že se tyto problémy vyřeší hned, a proto je zapotřebí, aby v jejich řešení pokračovali zkušení politici. Na základě těchto rozdílů dochází Kurt Weyland k závěru, že nedávný levicový populismus je nebezpečnější pro demokratické hodnoty státu než předchozí pravicový neopopulismus. Levice je tedy více náchylná k autoritářství a porušování lidských práv na úkor vlastního obohacení lídrů (Weyland 2013: 26 – 31). Autorka se bude snažit v dalších částech dokázat, zda toto tvrzení platí v případě neopopulisty Fujimoriho a levicového populisty Cháveze.

1.6 Teorie ropného prokletí a vztah ropy a populismu

Michael L. Ross poukazuje ve svém článku „*Does Oil Hinder Democracy*”¹¹ na vztah mezi ropným bohatstvím a demokracií. Michael Ross přichází se třemi kauzálními mechanismy – rentiérským, represivním a modernizačním efektem. Rentiérský efekt znamená, že díky příjmům z ropy si vláda může dovolit snížit daně obyvatelstvu a tím si „koupit“ legitimitu a toleranci režimu. Nemusí se nutně jednat jen o snížení daní, ale prezident může schválit financování sociálních programů, které zlepšují život obyvatel. Dále také může díky financím z ropy zabraňovat vytvoření různých sociálních skupin, které by se chtěly zúčastnit politického života. Represivní efekt je efekt, díky kterému vlády budují své vnitřní bezpečnostní složky. Díky příjmům z ropy mají možnost vybudovat silnější bezpečnostní složky, které by je bránily před opozicí a dalšími nepřáteli. Posledním důležitým efektem je efekt modernizace. Růst založený na exportu z ropy nevede k sociálním změnám jako urbanizace, industrializace nebo kvalitnější vzdělání, které jsou potřebné pro demokracii (Ross 2001: 332 – 336).

¹¹ Ross, Michael L. 2001. „Does Oil Hinder Democracy.“ *World Politics* 53, č. 3, 325 – 361.

Na počátku 20. století se v Latinské Americe objevují země nazývané jako tzv. „populisticko-rentiérské“ státy. Pro tyto státy je typický vztah dvou vítězných partnerů. Prvním vítězným partnerem je vláda, která přerozděluje příjmy z minerálních nebo zemědělských zdrojů do neformálních sektorů. Druhým aktérem vztahu je neformální sektor, který odměňuje vládu podporou za jejich investice (Mazzuca 2013: 110). Latinskoameričtí lídři pak museli čelit třem pokušením. Prvním pokušením bylo masivně se rozrůstající bohatství, které je možné použít k rozšiřování své vlastní moci. Druhým pokušením se stalo tzv. populistické pokušení. Populista, který měl možnost využít nové příjmy z ropy, je využil ke krátkodobé spotřebě, což pro ně bylo atraktivní hlavně v předvolební době. Měl tak možnost využít zdroje z ropného bohatství a získat si podporu voličů rychlou investicí zlepšující kvalitu života občanů v daném státě. Prezidenti, kteří čelí posledním dvěma pokušením, budou automaticky čelit i autoritářskému pokušení. Populista díky ropnému bohatství mobilizoval podporu lidu, aby se zbavil kontroly a rovnováhy ve prospěch exekutivní moci na úkor ostatních složek moci. Exekutivní moc pak byla jedinou nadřazenou složkou moci, která kontrolovala všechny ostatní. Institucionální koncentrace moci v některých latinskoamerických státech je výsledkem rentiérského populismu a vychází z nového politického spojení mezi vládou a neformálním sektorem (Mazzuca 2013: 221). V takovém případě populisté obvykle nerespektují lidská práva, což však nemusí platit pro všechny státy. Autorka se bude snažit zjistit ve své práci, zda Venezuela patří mezi rentiérsko-populistické státy a zda je zdroj ropy příčinou k nerespektování politických práv ve Venezuele.

2. Alberto Fujimori

V této části práce se autorka zaměří na populistickou strategii peruánského prezidenta Alberta Fujimoriho. Konkrétně bude zmíněn stav, ve kterém se země nacházela v době jeho první volební kampaně. Dále budou rozebrány cíle, díky kterým zaujal nižší třídy v Peru. Autorka se vyjádří i k tomu, jakým způsobem Fujimori kritizoval tradiční elity a jak mu pomohlo ve vítězství nespojovat se s žádnou tradiční politickou stranou. Pro populisty je totiž charakteristické, že vystupují jako političtí nováčci. V druhé polovině této části se autorka zaměří na deset kritérií politických práv podle L. Diamonda v případě Peru. Autorka bude charakterizovat přístup Fujimoriho k volebnímu procesu, etnickým a kulturním zájmům, svobodě projevu a shromažďování a jeho přístup ke spravedlivému soudnímu procesu.

2.1 Neopopulistická politika Alberta Fujimoriho

Důležitou podmínkou pro úspěch populistické politiky se stal *stav*, ve kterém se země nacházela v době jeho volební kampaně. V Peru se od získání nezávislosti v roce 1824 střídala krátká období demokratického vládnutí s obdobími dlouhých vojenských diktatur. I přesto, že prostředí v Peru bylo v 80. letech 20. století velice přívětivé pro demokratickou konsolidaci, země nedokázala bojovat s ekonomickými a bezpečnostními problémy. Ani jeden z tehdejších prezidentů nebyl úspěšný v řešení rostoucí míry násilí a prohlubující se hospodářské krize. Navzdory tomu, že se prezident Fernando Belaúde Terry snažil o vytvoření nových projektů, musel čelit nedostatku finančních prostředků a neustále se zhoršující hospodářské situaci. Jedním z důvodů, který chudobě přispěl, byla zvyšující se aktivita guerillového hnutí – Světlá stezka (Palmer 2007:245). Světlá stezka bojovala nejen proti vládě, jejíž členy spolu s dalšími politiky unášela a vraždila, ale později útočila i na své podporovatele – venkovské obyvatelstvo. Své aktivity guerilla financovala díky obchodu s kokainem. I přesto, že se další prezident Alan García snažil po roce 1985 reformovat selhávající ekonomiku a eliminovat násilí guerillového hnutí, selhal stejně jako jeho předchůdce (Weiss 2009: 49).

Alberto Fujimori tedy vstoupil na politickou scénu *v době hluboké hospodářské krize*, kdy celé Peru čelilo hyperinflaci, hospodářské recesi a násilí ze strany Světlé stezky. Po selhání prezidenta Garcíi zůstala země na konci 80. let

v politické a ekonomické krizi a lidé byli nespokojeni hlavně s jednáním politických zástupců (Weiss 2009: 49). Hospodářská krize spolu s neschopností vládních elit ji vyřešit značně přispívá úspěchu populistů. Krize totiž poukázala na neschopnost politické elity vyřešit danou situaci a otevřela cestu pro outsidersy. Dále oslabila zprostředkovatelské organizace zejména politické strany a zájmové skupiny, což zapříčinilo příležitost pro silného personalistického vůdce. Krizová situace vedla k rozhodnutí občanů zvolit si značné riziko podpořením nezkušených nováčků, z jejichž slibů záchrany společnosti nejiskří úplná jistota (Weyland 2006: 14). Charismatickému Fujimorimu pomohlo to, že předchozí prezident nedokázal řešit hyperinflaci a aktivitu Světlé stezky. Svoji kampaň tedy založil na těchto dvou bodech, přičemž lidem sliboval, že situaci peruánské společnosti zlepší. Populisté ve většině případů slibují veřejnosti to, co chtějí slyšet a poté, co se dostanou k vládě, jim nedokáží tak snadno vyhovět. Fujimori dokázal zvítězit v prezidentských volbách i podruhé, protože během svého prvního funkčního období významně omezil činnost guerillových hnutí, což se žádnému z jeho předchůdců nepovedlo.

Jakmile Fujimori vyhrál prezidentské volby v roce 1990, začal pracovat na zlepšení hospodářské úrovně země. I přesto, že Fujimori využil neoliberálních reforem, které ve své kampani kritizoval, podařilo se mu vyhrát nad hyperinflací. Fujimori zrušil všechny státní subvence, liberalizoval import a zvýšil daně z exportu. Ceny benzínu, potravin a léků výrazně stouply. Nejprve se jeho šokové reformy nezdály tak úspěšné, během roku 1991 se ovšem začaly objevovat jejich pozitivní dopady. Díky ekonomickým zásahům nakonec mnohonásobně klesla inflace a v polovině 90. let došlo dokonce k makroekonomickému růstu. V dubnu 1992 došlo ze strany Fujimoriho k tzv. autopuči, během kterého omezil demokratické instituce v Peru a vyhlásil válku Světlé stezce a dalším guerillovým hnutím. Peruánská armáda v září 1992 dostala do vězení vůdce Světlé stezky Abimaela Guzmána a další vysoce postavené členy. Díky zatčení Guzmána výrazně klesl počet členů guerillového hnutí a tím i jejich aktivita (Springerová, Špičánová 2006: 146). Fujimori nečekaně vyřešil dva největší peruánské problémy, což přispělo k tomu, aby mu peruánská společnost věřila ještě více. Fujimori tedy v tomto případě nepatří mezi klasické populisty, kteří opírají svoji volební kampaň o řešení krizové situace, ale nakonec se jim nepodaří slib tak efektivně dodržet.

Alberto Fujimori, bývalý profesor matematiky, přijel se svými rodiči do Peru z Japonska. Na začátku své první kandidatury nebyl považován za silného soupeře a měl velice malé naděje na úspěch. Fujimori v první řadě *apeloval na nižší vrstvy společnosti* a kritizoval neoliberální reformy jeho hlavního protikandidáta Maria Vargase Llosy¹². Klíčem k úspěchu bylo, že neopopulista si získal oblíbenost u neformálního sektoru a vesnického chudého obyvatelstva, kteří byli vyloučeni ze zájmů tradičních elit. Klasické politické strany ignorovaly zájmy nižších tříd, a díky tomu se zvýšila šance na výhru pro kandidáta, který se o ně zajímal. Fujimoriho podpora rostla na základě ambiciózních slibů a speciálně díky naději napravení krizové situace země. Fujimori ztělesňoval určité kvality, se kterými se mohl neformální sektor identifikovat. Fujimoriho japonský původ v kombinaci s jeho zdrženlivostí se stal přitažlivý pro peruánskou společnost. Tím, že vyzdvihoval svůj japonský původ, definoval sám sebe jako outsidera bez jakéhokoli spojení s bílou politickou elitou a jako někoho, kdo měl stejně jako většina „lidu“ zkušenost s rasovou diskriminací. Sloganem volební kampaně „El Presidente como tú“ poukazoval na to, že není nadřazený lidu, ale je jeho součástí (Mudde, Kaltwasser 2017: 45).

Fujimori pro ztotožnění s vesnickými voliči využil také nelehký osud jeho rodiny. Fujimoriho otec emigroval z Japonska, aby unikl chudobě malé vesničky Kumamoto. V roce 1920 si našel práci na poli s bavlnou kousek od Limy. Poté si spolu s jeho manželkou otevřeli krejčovství, které jim ovšem nedokázalo vydělat na život. Zkusili tedy štěstí a koupili si vlastní půdu, kde začali pěstovat bavlnu. Ukázalo se však, že pole není tak úrodné, a proto ho prodali. Nakonec si v Limě otevřeli opravnu pneumatik. Jejich úspěch ovšem netrval moc dlouho a po útoku na Pearl Harbor v roce 1941 peruánská vláda na nátlak Spojených států amerických zabavila všechny japonské podniky. Těžký osud jeho rodičů mu pomohl v jeho volební kampani lépe se ztotožnit s chudšími vrstvami. Když veřejnost viděla, že jeden z kandidátů pochází z rodiny, která si sama prošla problémy v zemědělství a podnikání, jeho šance na úspěch stoupla. Fujimori vyhrál volby v roce 1990, protože dokázal získat podporu nejchudšího sektoru v Peru také díky slibům na lepší a kvalitnější život chudému obyvatelstvu. Sliboval totiž veřejnosti potravinové a rozvojové programy. Navíc navrhl

¹² Což se ovšem po jeho zvolení změnilo, jak již bylo řečeno výše.

legalizaci pouličních prodejců a vytvoření speciální banky právě pro tyto prodejce (Ellner 2003: 151). Po tom, co svoji politiku přeorientoval na neoliberální, ztratil podporu sektoru¹³, díky kterému se dostal do prezidentského úřadu. Jelikož si chtěl udržet jejich podporu i pro další kandidaturu, těsně před druhými volbami začal uskutečňovat rozsáhlé sociální programy podporující chudé obyvatelstvo (Carrión 2006: 309).

Vedle slibování výhod pro chudé obyvatelstvo opíral Fujimori svoji volební kampaň v roce 1990 o *kritiku stávajících politických stran a zkorumpovaných vládních úředníků* (Braun 2011: 28 - 29). Navíc mu pomohl fakt, že politická strana Alianza Popular Revolucionaria Americana (APRA) nezvládla svoji vládu a její nedůsledné chování prohloubilo ekonomickou krizi země. K jeho úspěchu v prezidentských volbách také přispělo to, že peruánský stranický systém byl značně fragmentovaný a procházel krizí. Volební kampaň před volbami v roce 1990 byla tedy charakteristická polarizovanou politickou debatou a vzájemným urážením. Takové politické prostředí zapříčinilo, že kandidáti z tradičních politických stran nebyli pro voliče tím pravým řešením, jak se dostat z ekonomické krize. Z toho důvodu voliče zaujal nováček Fujimori a díky špatné politické minulosti stran zvolili kandidáta bez politické zkušenosti. Fujimori se odmítal připojit ke všem etablovaným politickým stranám na pravolevém spektru. Kritizoval pravicové strany navzdory jejich obnovené image, hádkami rozdělenu levice, ale i středolevou politickou stranu APRA. Pravice prosazovala ideologii volného trhu, ale nijak se nesnažila oslovit chudé obyvatelstvo. Levice byla rozdělená a nebyla schopná poskytnout věrohodnou alternativu nižším vrstvám. Fujimori tedy využil situace, ve které žádný z prezidentských kandidátů nedokázal efektivně obhajovat zájmy nižších tříd a získal si podporu voličů, kteří dříve volili levicové strany a část voličů politické strany APRA. Využil nedostatek oblíbenosti Maria Vargase Llosy a jeho návrhu na neoliberální reformy u chudého obyvatelstva a slíbil, že podobný šokový program nebude po svém zvolení uskutečňovat. Mario Vargas Llosa byl největším favoritem v prezidentských volbách v roce 1990 a byl považován za kandidáta bohatých a bílých občanů (Boas 2016: 140). Fujimori často ve své kampani zdůrazňoval, že tradiční politické strany a elity neobhajují všeobecnou vůli lidu, ale jednají

¹³ Díky čemuž ovšem získal podporu střední a vyšší třídy.

sobecky ve svůj vlastní prospěch. Jako správný populistu sliboval reorganizaci celého zkorumpovaného systému spolu s poskytnutím materiálních výhod pro chudý a neformální sektor. V kampani neustále obviňoval tradiční politické strany a zkorumpovanou vládní elitu ze stávající ekonomické situace země a zdůrazňoval jejich neschopnost vyřešit hospodářskou krizi. To, že vyhrál outsider Fujimori, potvrdilo celkovou nespokojenost a nedůvěru k tradičním politickým stranám a vládním úředníkům.

Osobní kontakt s voliči se považuje za jeden z klíčových prvků populismu. Populisté apelují na lidi, se kterými se setkávají a často se na ně obrací s dlouhými proslovy. Fujimori během své volební kampaně preferoval přímý kontakt se společností. Neopopulista se mohl pyšnit vynikajícími řečnickými schopnostmi, díky kterým dokázal oslovit širokou veřejnost. Své voliče si získal právě díky častému vystupování v televizních debatách a proslovům na veřejných místech. Oblékal se do indiánského oblečení a navštěvoval města a vesnice, ve kterých vystupoval se svými proslovy před občany. Fujimori často využíval média k tomu, aby obhájl svá politická rozhodnutí v prezidentském úřadu. Hned po vykonání autopuče, vystoupil Fujimori v televizním přenosu a vysvětlil, proč se rozhodl takto jednat. Celé peruánské veřejnosti zdůvodnil, proč rozpustil parlament a odvolal soudce. Kongres a soudy totiž záměrně blokovaly jeho snahy bojovat s činností guerill a ekonomickou krizí. Tvrdil, že pokud má dojít ke zlepšení hospodářské a bezpečnostní situace v zemi, byl nucen učinit veškerá opatření, která bránila změně k lepšímu. Po vyřešení dvou největších peruánských problémů se objevily další problémy, se kterými bylo zapotřebí se vypořádat. K problému prohlubující se chudoby přispěl Fujimori zavedením neoliberálních reforem, kvůli čemuž postupně ztrácel podporu chudých a neformálního sektoru. Po roce 1993 však Fujimori začal cestovat po různých regionech Peru a snažil se upevnit si podporu peruánské veřejnosti. Snažil se získat zpět důvěru nižších vrstev tím, že investoval do zdravotnictví a školství a snažil se bojovat všemi možnými způsoby proti chudobě a hladomoru. Vzhledem k tomu, že se potkával osobně s lidmi z nejvíce postižených oblastí a prezentoval se jako jeden z lidu, získal si obrovskou voličskou podporu pro další volby v roce 1995 (Weyland 2006: 27).

Dalším znakem charakteristickým pro neopopulismus se stala *nezávislost politika k politické straně*. Neopopulisté se primárně zaměřili na oslovení

neformálního sektoru a venkovské chudé obyvatelstvo, jejichž členové jsou obtížně organizováni na národní úrovni. Na rozdíl od klasických populistů¹⁴, kteří byli schopni vytvořit novou organizaci, která byla pod jejich plnou kontrolu a měla zlepšit začlenění mas do společnosti. Neopopulisté na rozdíl od populistů nevytváří kolektivní organizaci, ale naopak oslabí nebo úplně zničí politické strany a zájmové skupiny. Dramatické oslabení zprostředkovatelských organizací, zejména politických stran, umožňuje vzestup personalistického lídra. Pokud jsou etablované organizace diskreditované, populistický lídr může dosáhnout většího politického významu a rychleji získat masovou podporu. Fujimori nevytvořil klasickou etablovanou organizaci, ale vytvořil Cambio 90, která byla jen volebním prostředkem podtrhující charismatického a personalistického vůdce. Vyhnul se vytvoření klasické politické strany, aby se odlišil od zkorumpované politické třídy. Peruánské etablované organizace rozhodně byly zdiskreditované, díky čemuž si personalistický kandidát Fujimori rychleji získal podporu veřejnosti. Averse společnosti k politickým stranám posílila jeho tendence vyhnout se vytvoření pevných stranických organizací, které by omezovaly jeho personalistickou strategii. Poté co se stal prezidentem, Fujimori stále více zdůrazňoval svou personalistickou strategii. Nedostatek institucionalizace mu dal širokou míru volnosti a zvýšil jeho moc a autonomii (Weyland 2006: 16-17).

Outsider není totiž spojený se stávající špatnou politickou scénou a vstupuje do špinavé politiky jen kvůli záchraně lidu. Fujimori ovšem nebyl úplným začátečníkem v politice, když kandidoval na prezidenta. V době, kdy se snažil získat pozici v parlamentních volbách, čerpal známosti z malých obchodních a evangelických skupin, z čehož nakonec vzešlo hnutí Cambio 90 (Roberts 2006: 20). I přesto byl ale považován za politického outsidera, který nepatřil k hlavním politickým stranám a právě díky tomu získal podporu u voličů. V době volební kampaně často vystupoval před lidmi a vyzdvihoval své pověření zachránit stávající politický systém jako důvěryhodný outsider (Ellner 2003: 146). Oproti svému protikandidátovi Vargasovi získal Fujimori výhodu. Vargas Llosa se totiž spojil se zavedenými politickými stranami. Lidé měli stále v paměti selhání APRA a její korupční skandály. Navíc nedokázali vyřešit krizi spojenou s narůstajícím násilím Světlé stezky a s hospodářskými problémy země. Politická

¹⁴ Volební základnu klasických populistů tvoří hlavně dělnická třída. Ti jsou schopni vytvořit silné unie a strany (Weyland 2006: 16).

strana Izquierda Unida (IU), se kterou byl Vargas spojen, se skládala ze sedmi politických stran. Před volbami v roce 1990 se začaly názory těchto stran rozcházet a došlo ke konfliktu hlavně mezi umírněnými a radikály. Některé politické strany začaly koalici opouštět a tak Vargas ztratil podporu některých voličů. Rozšíření volebního práva navíc přineslo voliče bez vazeb na některou ze stávajících politických stran. Takové prostředí pak umožnilo Fujimorimu získat podporu voličů, kteří byli ze společnosti vyloučeni tradičními politickými stranami. Poslední kapkou pro tradiční politické strany bylo to, že Fujimori vstoupil do prezidentských voleb bez jakékoli vazby na některou z politických stran.

2.2 Alberto Fujimori a 10 kritérií pro liberální demokracii podle L. Diamonda

2.2.1 Omezení exekutivy

Co se týče 1. a 2. bodu Diamondových základních prvků důležitých pro liberální demokracii¹⁵, populistu Fujimori ani jeden z bodů před autopučem významně neporušoval. I přesto, že parlament v prvním funkčním období začal mírně pochybovat o jeho politice, schválil možnost exekutivy vydávat dekrety. I když se prezidentovy pravomoci mírně zvýšily, nadále byla kontrola státu a jeho klíčových rozhodnutí v rukou zvolených úředníků a exekutiva byla omezena dalšími vládními institucemi. Zlomovým bodem pro změnu institucionálního nastavení se stal autopuč v roce 1992, kdy Fujimori nechal pozastavit platnost ústavy, uzavřel parlament a někteří politici byli zavřeni do domácího vězení. Fujimori pověřil Ústavodárné shromáždění k vytvoření nové ústavy, která vešla v platnost v roce 1993. Ústava z roku 1993 byla schválena hlavně díky prezidentově výhodě veřejného uznání a drtivé většině jeho zástupců v Ústavodárném shromáždění. Nový ústavní zákon znamenal posun k silné převaze prezidentské moci nad ostatními institucemi (Mauceri 2000: 10). Po roce 1993 má parlament menší počet členů a je nově jednokomorový. Snížil se počet

¹⁵ 1. Kontrola státu a jeho klíčová rozhodnutí jsou v rukou zvolených úředníků. 2. Exekutivní síla je omezena autonomní mocí dalších vládních institucí (například nezávislými soudy, parlamentem a dalšími mechanismy horizontální odpovědnosti).

pravomocí kongresu, díky kterým by mohl kontrolovat exekutivu a pro prezidenta je snazší ho rozpustit. Díky úpravě ústavy prezident již nepotřeboval získat souhlas pro schválení mezinárodní smlouvy nebo potvrzení při dosazování uchazečů na armádní nebo diplomatické posty (Tuesta 1996: 137-138). Do této doby sice nedošlo ze strany legislativy k zamítnutí významných smluv či jmenování, existovala zde však možnost, díky které mohli poslanci vyjádřit své názory v této oblasti. Exekutiva navíc získala pravomoc rozpustit parlament, pokud dvakrát nevyslovil důvěru jmenované vládě. Před změnou ústavy mohl prezident rozpustit kongres a vyhlásit nové volby až poté, co legislativa třikrát nevyslovila důvěru vládě. Prezident mohl rozpustit parlament jen jednou během jeho funkčního období, zatímco nová ústava mu poskytla využít tuto možnost neomezeně. Pokud tedy parlament nevyslovil důvěru vládě, mohl prezident významně omezit funkci zákonodárného sboru. Co posilovalo prezidentské pravomoci ještě více, byla možnost prezidenta vládnout pomocí naléhavých vyhlášek do té doby, než byl zvolen nový kongres. Prezident tedy může záměrně vyvolat krize s kongresem, který s ním odmítá spolupracovat a nejedná tak, jak si přeje (Mauceri 2000: 11).

Soudní moc je jednou z oblastí, která se stala během peruánské historie nejvíce náchylná k manipulaci ze strany prezidenta. Kvůli zkorumpovanosti a nesprávné činnosti soudů propustil Fujimori mnoho soudců a hlavně všechny členy Ústavního soudu. Fujimori stál za soudními reformami, které ovšem nechránily justici před využíváním a manipulacemi ze strany výkonné moci. V Peru měly kontrolovat prezidentské pravomoci dvě složky soudní moci - Národní rada soudců a Tribunál ústavních záruk. Fujimori ovšem nechal v nové ústavě zakotvit změny týkající se chodu těchto dvou institucí a narušil tak jejich nezávislost. Změny ve jmenování umožnily z celkových sedmi členů Národní rady dosadit čtyři členy, kteří nemuseli být vybíráni ze soudní a právní oblasti. To otevřelo prostor jmenování osob, které byli nakloněni prezidentovi a jeho požadavkům (Fernandez Segado, 1994: 52-54). Docházelo například i k odvolání členů Tribunálu, kteří se vyslovili proti možnému znovuzvolení Fujimoriho. Vzhledem k tomu, že vybírání a vyloučení členů Tribunálu měl na starosti parlament, nařídil Fujimori svým zástupcům v kongresu, aby odvolali členy z jejich funkce.

Po převratu v roce 1992 Organizace spojených států (OAS) využila rezoluce, která doporučila Fujimorimu, aby následující rok vyhlásil volby do Ústavního shromáždění a kongresu. Fujimori tak učinil, ovšem následovala omezení demokratických institucí, která byla zmíněna výše. V prosinci 1999 Fujimori uskutečnil oznámení, že bude kandidovat v příštích volbách, i přesto, že mu ústava zakazuje kandidovat tři po sobě funkční období. Kongres však přijal rozhodnutí, že Fujimori by mohl kandidovat potřetí, jelikož jeho první volební vítězství se uskutečnilo ještě za starých volebních podmínek pod záštitou staré ústavy. Ústava z roku 1993 prodloužila prezidentské funkční období z jednoho na dvě. Už když zahájil Fujimori svou volební kampaň za druhé volební období v roce 1995, někteří peruánští odborníci si stěžovali, že není možné, aby kandidoval podruhé. Fujimori byl totiž poprvé zvolen ještě za staré ústavy, která dovolovala jen jedno prezidentské funkční období (Youngers 2016: 6-7). Už v roce 1996 Fujimori přesvědčil Kongres, aby přijal tzv. Ley de Interpretación Auténtica. Zákon autentického výkladu ústavy právně potvrdil možnost Fujimoriho kandidovat potřetí v prezidentských volbách (Arce 2003: 62). Peruánští soudci ale poukazovali na skutečnost, že kongres nemá pravomoc interpretovat ústavu. To však Fujimorimu nezabránilo připravovat se na třetí kandidaturu. Nakonec Ústavní soud rozhodl, že tento zákon není možné aplikovat na současnou exekutivu. Kongres využil dalšího protiústavního kroku a vyhodil tři členy Tribunálu a zabránil tak dalšímu zkoumání zákona 26657. S prezidentovou klesající podporou veřejnosti přišla petice, kterou podepsalo 1,2 milionu Peruánců s cílem uskutečnit referendum o možnosti třetího funkčního období. Fujimorimu nakloněný jednokomorový parlament protiprávně zasáhl a ukončil referendum (Youngers 2016: 7-8).

2.2.2 Spravedlivé a svobodné volby

Dále se autorka zaměří na 3. Diamondovo kritérium¹⁶ důležité pro liberální demokracie, které se týká spravedlivého a svobodného volebního procesu. Nejdůležitější volebním orgánem, který má zajistit spravedlivé a svobodné volby, je Národní volební komise (JNE). Rozhoduje o všech otázkách a stížnostech

¹⁶ 3. Volební výsledky nesmí být předem známé a každý má právo sdružovat se do stran a voleb se účastnit.

spojených s volebním procesem, kontroluje a vyhláší výsledky voleb. Komise se skládá z pěti osob, včetně zástupců Nejvyššího soudu (předseda komise), veřejného ministerstva, právnických škol veřejných a soukromých vysokých škol a advokátní komory v Limě. Přesto se během předvolebního období poukázalo na fakt, že někteří členové jsou aktivisty Peru 2000 nebo vládními zástupci (National Democratic Institute/Carter Center 2000). Nejprve bylo možné odsouhlasit rozhodnutí jednoduchou většinou hlasů tří z pěti členů zasedání. Kongres změnil proces schvalování na čtyři z pěti členů v polovině roku 1998, nicméně usnadnil menšině, aby uplatnila svůj názor (Levitsky 1999: 78). Poté proběhly volby do Národní volební komise, které vyhrály dva stoupenci Fujimoriho (Wall Street Journal 1999). To zabránilo negativnímu rozhodnutí o platnosti třetího funkčního období, jelikož bylo zapotřebí jen dvou hlasů, aby Volební komise prohlásila petici k prohlášení o třetí kandidatuře za neplatnou. Tím tedy záměrně Fujimori a kongres narušili spravedlivost volebního procesu, protože narušili svobodné hlasování lidí, kteří se chtěli vyjádřit k jeho třetí kandidatuře.

Druhou organizací, která se podílí na zajišťování spravedlivého a svobodného volebního procesu, je Národní registr (RENIEC). Úkolem RENIEC je odpovědnost za voličský registr. Později se ukázalo se, že několik členů Národní zpravodajské služby bylo součástí RENIEC. Národní zpravodajská služba stála za několika skandály vražd, únosů a mučení peruánských obyvatel, o čemž se autorka zmíní později. Dalším skandálem, který nepřispíval tvrzení, že by v Peru docházelo k spravedlivému volebnímu procesu, byl skandál s armádními a policejními peruánskými pracovníky. Bylo dokázáno, že RENIEC umožnil ve volbách v roce 1995 hlasovat asi 50 tisícům členů vojenských a policejních složek. Nová ústava však zakázala členům bezpečnostních složek účastnit se voleb. To mohlo značně ovlivnit vítězství Alberta Fujimoriho.

Třetí velice důležitou volební organizací je Národní úřad volebních procedur (ONPE), který odpovídá za skutečné uspořádání a provádění voleb na celostátní ale i lokální úrovni. V říjnu 1998 Peruánci volili na municipální úrovni. Během těchto voleb došlo k rozsáhlým procedurálním problémům a volebním podvodům. Stoupl počet útoků na kandidáty, kteří nebyli loajální dosavadní exekutivě. Vzrůstající obtěžování a zastrašování antifujimoristických kandidátů vyvolalo velkou nejistotu a odradilo mnohé kandidáty od voleb (Transparencia 1998: 5). Místní zvolení opoziční úředníci byli zastrašováni hrozbami jejich smrti

ale i smrti rodinných příslušníků. Bohužel měli málo prostředků k tomu, aby odolali tomuto tlaku a raději opouštěli úřad. V tomto případě ONPE selhala, jelikož nedokázala účinně zasáhnout proti výhrůzkám a násilným útokům na kandidáty opozičních stran. To souvisí i s tím, že dosazování členů ONPE není zcela jasné a celý proces výběru nebyl zveřejněn (Youngers 2016: 8-9). Nejasná kritéria výběru členů napomohla dosazení mnoha provládnicích zástupců nakloněných Fujimorimu. Tyto tři peruánské organizace mají za úkol dohlížet na spravedlivý volební proces, mají být nestranné a nezávislé, a mají zaručit rovné podmínky všem potencionálním kandidátům. Z výše zmíněných případů vyplývá, že nedokázaly zajistit ani jednu z podmínek důležitých pro svobodný a spravedlivý volební proces.

2.2.3 Práva kulturních, etnických a náboženských skupin

Dále se autorka zaměří na to, zda v Peru během Fujimoriho vlády docházelo ke splnění dalšího z Diamondových kritérií. Podle něj má „*každá skupina právo vyjádřit své zájmy – ať už kulturní, etnické nebo náboženské.*“ Vzhledem k tomu, že Fujimori byl japonského původu, nezdá se, že by sám vystupoval proti jiné kultuře, etniku nebo náboženství. Samotné Peru je rasově dost rozmanité. Nachází se zde velké procento indiánů a smíšených ras, bílých a malé procento černých a Asiatů. Nejenže Fujimorimu při volební kampani pomohlo, že pocházel z chudší zemědělské rodiny, ale také se stal nadějí pro některá etnika žijící v Peru. Byl jedním z prvních prezidentů v Peru, které kladli důraz na etnickou volební základnu. Jeho náklonnost k chudým vrstvám, se kterými se z počátku ztotožňoval díky svému japonskému původu nebo původu z chudé rodiny, se ovšem po jeho zvolení do úřadu změnila (Mudde, Kaltwasser 2017: 45). Fujimori se začal soustředit na zavádění neoliberálních reforem zacílených na střední a bohaté vrstvy. Fujimori však nezakazoval názory jiných kulturních, etnických nebo náboženských skupin. Ani se ovšem nesnažil práva těchto skupin, které byly vyloučeny z politického rozhodování, nějakým způsobem zlepšit.

2.2.4 Přístup občanů k alternativním zdrojům informací

Mezi další Diamondovo kritérium patří *přístup občanů ke všem alternativním zdrojům informací*. Prezident Fujimori měl dobré vztahy

s některými novináři a televizními reportéry, kterým uděloval zvláštní privilegia. Před Fujimoriho režimem v 80. letech 20. století měla média možnost daňových úlev, které jim například umožnily levně dovážet novinový papír. To jim ale už neumožňovaly nově zavedené neoliberální reformy. Vzhledem k poklesu počtu čtenářů novin v 90. letech 20. století a poklesu příjmů z reklamy od klientů ze soukromého sektoru, se staly deníky, rozhlasové a televizní stanice stále více závislými na vládních příspěvcích a vládních reklamách (Conaghan 2002: 116-117). Jelikož se vláda stala jejich největším sponzorem, měli státní úředníci možnost rozhodovat o jejich každodenní aktivitě. Od roku 1995 Vladimiro Montesinos spolupracoval s médii a přímo kontroloval některé deníky a stanice. Kvůli klesající podpoře Fujimoriho u chudých si vláda vybrala média¹⁷, která byla dobře přístupná právě pro miliony voličů s nízkým příjmem. Tím Montesinos dokázal zajistit kontrolu nad mediálními informacemi, které byly nejvíce dostupné pro nižší třídy a zajistil tak, že se k veřejnosti dostávaly jen pozitivní informace o jeho režimu. Montesinos vytvořil mediální síť provládních kanálů a deníků, které sledovaly různé třídy společnosti tak, aby kontroloval informace, které se dostanou nejen k chudším lidem, ale i k střední a vyšší vrstvě společnosti. Například deník *Expreso* a stanice *Cable Canal de Noticias (CCN)* byla sledována lidmi ze střední a vyšší vrstvy. Díky tomuto zpravodajskému kanálu, který si z provládních médií Montesinos vytvořil, ovlivnil přístup celé veřejnosti k informacím před volbami v roce 2000.

Existují důkazy, že Montesinos ve své funkci poskytl miliony dolarů na podplácení vlastníků médií, aby mohl ovlivnit, které informace se k veřejnosti dostanou. V listopadu 1999 Montesinos podepsal smlouvu s ředitelem televizní stanice *América Televisión* José Franciscem Crousillat, který mu poskytl úplnou kontrolu nad zpravodajskými kanály za finanční kompenzaci. Smlouva například určuje, kteří z reportérů se smí objevit na televizní obrazovce. Ředitel televizní společnosti tak získal 1,5 milionů dolarů za měsíc v období od listopadu 1999 do dubna 2000. V říjnu 1998 majitel televize *ATV* Julio Vera obdržel od Montesinose 50 tisíc dolarů v hotovosti při schůzce, na které se dohodli, že vyhodí dva reportéry kritizující dosavadní vládu. Montesinos často majitelům

¹⁷ Montesinos si vybral hlavně *prensa chica*, televizní kanály *Frecuencia Latina* (Kanál 2), *América Televisión* (Kanál 4) a *Panamericana Televisión* (Kanál 5), deník *Expreso* a kabelová stanice *Cable Canal De Noticias* (Conaghan 2002: 118).

zpravodajských společností nabízel, že jim pomůže s jejich dluhy za výměnu částečné kontroly jejich společnosti. Montesinos platil také například řediteli deníku *Expreso* a kabelové televizní stanici CCN. Deník *Expreso* a televizní stanice CCN patřily mezi informační kanály, které byly velice ovlivňovány vládou (Conaghan 2002: 118-119).

Peruánská vláda v čele s Fujimorim a Montesinosem přišla s řadou donucovacích taktik, díky kterým prováděla kontrolu některých médií na vnitrostátní úrovni. Existuje totiž několik případů, kdy vládní zástupci ovlivňují, co veřejnost vidí, čte a slyší v médiích. Některé televizní stanice a denní tisk se vyjadřovaly nepřátelsky a zaujatě proti opozičním kandidátům a stály na straně vlády. Vláda tak měla možnost vyřadit negativní zprávy z doslechu veřejnosti. Jeden ze způsobů, jak vládní úředníci omezovali autonomii tisku, bylo sledování, obtěžování, zastrasování nebo hrozby smrti prakticky všem novinářům, kteří by se vyjadřovali špatně o Fujimoriho režimu. Často docházelo k záhadným vraždám novinářů za neobvyklých okolností. Dále využívali tzv. *prensa chica*, které byly kontrolovány vojenskou službou, aby ohrozili a diskreditovali prominentní novináře. Stále více využívala vláda zpětných daní v její prospěch, které měly odradit všechny společnosti od reklamy v opozičních médiích. Mnoho opozičních vysílacích stanic se zapojilo do politicky citlivých sporů o vlastnictví, kdy řada sporů dospěla k soudnímu řízení. Spory o vlastnictví sloužily hlavně k potrestání jednotlivců, kteří kritizovali vládu a prezidenta Fujimoriho. Možnost soudní manipulace v otázce médií měl Fujimori pojištěnou tím, že jmenoval generální prokurátorkou Blancu Nelida Colán, která byla blízká Montesinovi. Většina deníků, televizních a rozhlasových stanic se proto neopovážila psát negativně o Fujimoriho režimu.

Poté, co deník *El Comercio* zveřejnil článek, ve kterém obvinil vládní zástupce a Fujimoriho z volebních podvodů, potýkal se s právním obtěžováním. Deník *El Comercio*, který patřil mezi jeden z mála deníků, který se vyjadřoval protivládně, totiž upozornil na protiústavní třetí kandidaturu Fujimoriho. Státní zástupci obvinili *El Comercio* ze zneužití prostředků, které jim vláda poskytla. Úředníci se snažili převést kontrolu deníku na menšinové akcionáře, kteří otevřeně podporovali Fujimoriho. Fabián Salazar, redaktor deníku *La República*, se v jednom ze svých článků zmínil, že má přístup k videozáznamům a důkazům, které dokazují, že se ředitel *Servicio de Inteligencia Nacional (SIN)* Vladimiro

Montesinos a prezident Alberto Fujimori sešli se zástupci Národní volební komise. Krátce poté, co upozornil na to, že vlastní důkazy proti exekutivě, byl mučen ve své kanceláři, kterou nakonec zločinci podpálili. Mezi média, která se nebála veřejně kritizovat vládu, patřil i Canal N. Peruánská vláda zakázala přelet vrtulníku, který by natáčel protesty vedené proti Fujimorimu a jeho třetímu funkčnímu období (Committee to Protect Journalists 2001).

Peruánští úředníci se různými způsoby snažili upřít právo veřejnosti, aby poznali pravdu o jednání vlády. Snažili se úplně zamezit pokusům tisku a opozice v Kongresu, aby zveřejnili vládní tajemství, zejména pokud jde o chování armády a zpravodajského orgánu SIN. Politika utajování se stala praktikou, která byla schválena prezidentem Fujimorim, který věděl o jednání SIN namířeném proti médiím a novinářům (Conaghan 1998: 16-17). Kombinací všech výše zmíněných praktik došlo k autocenzuře médií. Některé deníky však odolávaly vládní kontrole. Patří mezi ně například The Lima Daily Papers, Gestión, La República and El Comercio. Jejich cena byla ovšem tak vysoká, že byly pro průměrné peruánské obyvatelstvo nedostupné (Youngers 2000: 26). Časopisy přístupné pro chudé Peruánce byly dotované vládou, a proto se v nich člověk nedočel nic negativního o vládě. Silná provládní linie byla v některých novinách dodržována také kvůli represím ze strany SIN. Články v těchto tiskopisech často diskreditovaly opoziční politiky a novináře.

2.2.5 Právo na protest

Mezi politická práva občanů patří i *možnost sdružovat se, protestovat a vyjádřit tak svůj nesouhlas s určitým problémem*. Generální stávka, která se konala v srpnu 1999 v Peru, se konala na protest proti hospodářské politice Alberta Fujimoriho. Fujimori během této stávky nasadil více než 20 tisíc policistů spolu s armádními jednotkami, aby udržel pořádek na ulicích. Jednodenní stávka a protestní pochody byly podporovány opozičními politickými stranami. Poprvé od doby Fujimoriho prvního zvolení v roce 1990, se opozici podařilo uspořádat první celostátní stávku, jelikož klesala prezidentova popularita. Fujimori po nástupu do svého úřadu zažehnal hospodářskou krizi, ovšem privatizace státního sektoru zanechala vysoký počet nezaměstnaných lidí. Navíc dvouletá recese hospodářství, kterou prohloubily masivní škody způsobené povětrnostním jevem El Niño, zasáhla maloobchodníky a výrobce tak tvrdě, že došlo k velkému propouštění a

rostoucí nespokojenosti veřejnosti. Většina voličů se navíc domnívala, že třetí kandidatura Fujimoriho je protiústavní, což zvýšilo nespokojenost lidu a sjednotilo opozici. Odborové svazy a sociální sektory do té doby nedokázaly protestovat v také míře. Stávky se zúčastnilo 70% dělníků na národní úrovni. Ministr Pedro Flores zdůranil, že tato stávka není protestem proti práci, ale má politický kontext. Navíc vyhrožoval protestujícím, že pokud se nevrátí do práce, budou vyhozeni (CNN 1999). V Limě se jednodenní stávky zúčastnilo 5000 demonstrantů. Demonstrace ze strany protestujících byla do značné míry klidná. V Limě někteří demonstranti blokovali některé ulice hořícími pneumatikami a házeli kameny na autobusy. Vládní zástupci vyslali do ulic Limy 20 tisíc policistů a členy vojenské jednotky, kteří hlídali veřejné budovy a použili na demonstranty slzný plyn. Navíc se ale spekovalo o tom, že během stávky agenti SIN úmyslně vyvolali násilné incidenty.

2.2.6 Nezávislost soudní moci

V posledním odstavci se autorka práce zaměří na problematiku základních práv občanů. Konkrétně bude zkoumat poslední kritéria Larryho Diamonda. „9. *Individuální a skupinová práva jsou efektivně chráněna nezávislou justicí, jejíž rozhodnutí jsou uplatňována a respektována dalšími centry moci.* 10. *Práva chrání občany před neoprávněnou vazbou, exilem, terorem, mučením a nepatřičným vměšováním do jejich osobních životů nejen státem, ale také organizovanými nestátními či protistátními silami*“ (Diamond, 1999: 13). Jeden z incidentů, ve kterém se Fujimori nezachoval demokraticky a nenechal rozhodnout státní instituce, byl masakr na Universidad Nacional de Educación Enrique Guzmán y Valle v červenci 1992. Armáda začala univerzitu, veřejně známou jako La Cantuta, okupovat z důvodu podezření, že někteří členové napomáhají nebo jsou součástí guerilly Sendero Luminoso. La Cantuta se nacházela na okraji Limy. Skutečnost, že mnozí studenti byli chudší a často tmavší pleti, podporovala stereotypy, které spojovaly partyzánské hnutí s chudší populací Peru. Univerzita byla pod kontrolou armády na rozkaz Fujimoriho už dříve před masakrem v roce 1992. Událost, která se ovšem stala v Taratě 16. července 1992, zapříčila masakr na univerzitě. Dva dny před masakrem dva nákladní vozy s výbušninou explodovaly na Avenida Larco v Limě. Bomby zabily

25 lidí a 155 lidí bylo zraněno. Výbuch poškodil několik stovek domů a podniků (Snider 2012).

Ráno 18. července 1992 skupina smrti Grupo Colina vtrhla na příkaz Fujimoriho a Montesina na studentské koleje na La Cantutě a vyhodila všechny studenty z jejich pokojů. Členové skupiny Colina byli maskováni kapucou a byli ozbrojeni. Donutili všechny studenty ležet na zemi s rukami za hlavou, když prohledávali jejich pokoje. Skupina smrti odtáhla za vlasy devět studentů a oddělila je od ostatních studentů. Poté spolu s devíti studenty zatkli také profesora Huga Muñozze Sáncheze, který byl také podezřelý z bombardování v Taratě (Snider 2012). Zločinci vtrhli do domu profesora, kde celý únos natáčel jeden z pachatelů. Manželka a další svědci se snažili profesora bránit, ale bylo jim vyhrožováno s pistolí u hlavy, aby toho nechali (Asociación Pro Derechos Humanos). V roce 1993 skupina armádních úředníků anonymně zveřejnila dokument popisující masakr v La Cantutě. Poté, co deset obětí zmizelo a nebylo známo kam, díky tajnému dokumentu se podařilo vypátrat pravdu. Agresivní skupina Colina oběti mučila, zavraždila a poté spálila těla a všechny možné důkazy. Ukázalo se, že skupina Colina jednala na příkaz vedoucího SIN Vladimira Montesina nejbližšího spojence Alberta Fujimoriho. Vláda tvrdila, že členové Světle stezky unesli oběti a vše pak svedli na vládu.

Později agentka zpravodajské služby Mariella Barreto poslala do peruánského magazínu Sí označenou mapu. Po prohledání místa zde policie našla čtyři tajné hroby s kosterními pozůstatky. Bližší zkoušky ukázaly, že se jedná o těla některých obětí masakru v La Cantutě. V některých hrobech byly nalezeny další důkazy – klíče, kůlky, zbytky oblečení a vlasů. Další vyšetřování ukázalo, že se Montesinos spolu s dalšími armádními a vládními členy sešel kvůli naplánování a schválení operace Secuestro. Všichni zúčastnění také navrhli a schválili, že únos a následný masakr bude vykonávat skupina Colina složená ze členů SIN. V červenci 1993 podal zvláštní prokurátor Víctor Cubas Villanueva trestní obvinění proti několika armádním činitelům v souvislosti s masakrem La Cantuta, i přesto, že mu bylo anonymně vyhrožováno. Během vyšetřování masakru docházelo k rozporu mezi vojenským a civilním soudem o tom, který ze soudů by měl pachatele masakru odsoudit. Nakonec peruánský kongres schválil nový zákon, který prezident Fujimori podepsal. Tři ústavní soudci namísto původních čtyř rozhodli, že by měl o osudu obviněných rozhodnout vojenský

soud. Vojenské úřady odsoudily několik pachatelů k trestu odnětí svobody na jeden až dvacet let. Ačkoliv několik vojáků obvinilo i vysoce postavené armádní úředníky včetně Montesina, ani jeden z nich nebyl vyšetřován natož obviněn vojenským soudem (OAS 1999). Po znovuzvolení prezidenta Fujimoriho si vláda prosadila zákon o amnestii. Zákon udělil amnestii z trestního stíhání všem policistům, vojákům a státním úředníkům, kteří se dopustili porušování lidských práv během války proti terorismu od roku 1980 do června 1995. Hned poté byli propuštěni všichni odsouzení z masakru v La Cantutě (Snider 2012).

Fujimori a jeho nejbližší spojenec Montesinos tím porušili hned několik práv. I když byli oběti masakru v La Cantutě podezřelí z bombardování, zabití a zranění několika lidí a zničení několika budov v Taratě, měli právo na spravedlivý soudní proces. Individuální a skupinová práva mají být efektivně chráněna nezávislou justicí, jejíž rozhodnutí jsou uplatňována a respektována dalšími centry moci. Událost, která se stala v Taratě měla být vyšetřována a útočníci měli být spravedlivě odsouzeni soudem k trestu odnětí svobody. I kdyby byli pachatelé bombového útoku postaveni před soud, nedostalo by se jim práva na spravedlivý soud. Jak už bylo autorkou zmíněno výše, peruánské soudy byly značně omezeny a ovlivňovány exekutivní mocí. I tak by ale byl jejich trest lepší než únos, mučení a následné zabití. Tento případ potvrzuje, že Fujimori rozhodně nechránil všechny občany před terorem, mučením a nepatřičným vměšováním do jejich osobních životů nejen státem, ale také organizovanými nestátními či protistátními silami. Dokonce se sám na těchto masakrech nepřímo podílel, protože bylo později dokázáno, že všechny akce skupiny Colina musel schválit Fujimori (Krauss 2001). I přesto, že soud udělil trest za činy spáchané na obětech masakru v roce 1992, vyšetřování nebylo zcela spravedlivé. Vysoce postavení armádní úředníci spolu s Montesinem nebo Fujimorim nebyli vůbec vyšetřováni. Deset odsouzených vojáků bylo po několika měsících propuštěno z vězení, protože Fujimori opět využil svého vlivu.

Podobným případem je i dřívější událost, která se stala 3. listopadu 1991 v Barrios Altos v blízkosti Limy. Útočníci dorazili ve dvou vozidlech, přičemž obě měla policejní světla a sirény. Šest ozbrojených osob vtrhlo do budovy právě ve chvíli, kdy probíhala tzv. „pollada“, při které se vybíraly finanční prostředky na opravu budovy. Maskovaní muži přikázali obětem, aby si lehli na podlahu a začali po nich střílet. Zabili 15 lidí a ostatní vážně zranili. Skupina smrti zaútočila

v chudinské čtvrti, protože obdrželi informaci, že zde probíhá pollada, na základě které se vybírají peníze na financování maoistické guerilly. Osudné noci se ovšem skupina Colina spletla, protože vtrhla na jiné patro a vyvraždila nevinné lidi. Členové Světlé stezky, které vojáci hledali, utekli z budovy pryč. Následné vyšetřování ukázalo, že masakr provedli členové skupiny Colina. Pár dní po události sepsali někteří členové Senátu petici s požadavkem zahájení vyšetřování masakru v Barrios Altos. Vyšetřovací výbor nakonec provedl inspekci budovy, kde se incident odehrál. K dalšímu vyšetřování už nedošlo, protože Fujimori uskutečnil 5. dubna autopuč, v rámci něhož rozpustil parlament. Další vyšetřování bylo zahájeno až v roce 1995, kdy zvláštní prokurátorka Limy Ana Cecilia Magallanes podala žádost o trestní stíhání některých armádních činitelů zodpovědných také za masakr v La Cantutě. Vojenští důstojníci ovšem znovu naznačili, že by se jejich případem měla zabývat Nejvyšší vojenská rada. Vojenský soud ihned podal návrh Nejvyššímu soudu, na základě kterého se domáhal pravomoci řešit případ týkající se masakru v Barrios Altos. Kongres ale na základě žádosti Fujimoriho přijal zákon o amnestii a už nezáleželo na tom, jak se Nejvyšší soud rozhodne. Probíhající soudní procesy týkající se vojenských důstojníků, policistů nebo státních úředníků byly ihned přerušeny a všichni byli propuštěni z vězení. Soudkyně Antonia Saquicuray zabývající se případem Barrios Altos však rozhodla, že zákon o amnestii se nevztahuje na případy obviněných vojáků SIN. Soudkyně se odvolala na článek peruánské ústavy, který tvrdí, že soudce má povinnost neuplatňovat zákony, které považují za ústavně rozporující. To se samozřejmě nelíbilo vládě ani armádním důstojníkům obviněných z masakru v Barrios Altos. Proběhl dokonce soudní proces, ve kterém na základě argumentů soudkyně prohlásil soud zákon o amnestii za neplatný ve věci události v Barrios Altos. Na základě toho peruánský kongres přijal další zákon o amnestii týkající se zasahování do případu Barrios Altos. Tento zákon stanovil, že amnestie nemůže být upravována soudními orgány a její uplatnění je povinné pro všechny případy. Navíc byl rozšířen první zákon o amnestii, který udělil všeobecnou milost všem vojenským, policejním a státním úředníkům, který sice zatím nebyli, ale mohli by být vyšetřováni z případů porušení lidských práv ve válce proti terorismu (Inter-American Court of Human Rights 2001). Případ byl znovu otevřen až po kolapsu Fujimoriho režimu v roce 2001, kdy kongres zrušil zákon o amnestii. Fujimori byl obviněn jako spoluautor masakru a soudu

byly předloženy důkazy, které prokázaly, že Fujimori o aktivitě skupiny Colina věděl. Podle předložených důkazů Fujimori po masakru odešel do kanceláří SIN, aby oslavil úspěšně provedenou akci s úředníky zpravodajských služeb a Montesinem (Krauss 2001).

Soudní proces týkající se vraždy v chudinské čtvrti měl podobný scénář jako případ La Cantuta. I přesto, že útočníci z Coliny chtěli napadnout členy guerilly a ne nevinné občany, neměli na to právo. Pokud měli podezření, že se zde nachází podezřelí, měli je zatknout, vyslechnout a zahájit vyšetřování. Každý občan má být totiž chráněn nezávislou justicí a má právo na spravedlivý soudní proces. Za útok a zabití nevinných lidí bylo nejprve odsouzeno jen několik podřadných armádních činitelů. Vysoce postavení vojáci a Montesinos zůstali mimo vyšetřování. Ke spravedlivému soudnímu procesu rozhodně nedošlo ani v tomto případě. Než došlo k rozhodnutí toho, který soud bude rozhodovat o osudu obžalovaných, Fujimori nechal schválit zákon o amnestii. Tím tedy osvobodil členy Coliny, kteří byli z masakru ve čtvrti Barrios Altos obžalováni. I přesto, že se soudkyně snažila o dodržení ústavních zákonů a o prosazení trestu za zabití nevinných, nepodařilo se jí to. Fujimori opět využil své moci a nechal prosadit zákon, který by zabránil zpochybnění amnestií pro vojenské, policejní a státní činitele. Opět se tedy potvrzuje, že v době Fujimoriho režimu nedošlo ke spravedlivému odsouzení zločinců ve věci masakru v Barrios Altos. Ba naopak, Fujimori jim ještě pomáhal a ovlivňoval soudní moc, jejíž rozhodnutí v žádném případě nerespektoval.

3. Hugo Chávez

V této části práce se autorka zaměří na stejné aspekty jako v případě peruánského prezidenta Alberta Fujimoriho. Nejprve se bude blíže zabývat populistickou politikou Huga Cháveze. Autorka se blíže zaměří na krizi venezuelské společnosti a kritiku tradičních elit. Hugo Chávez uspěl u nižších tříd a důvody jeho úspěchu budou blíže zkoumány níže. Dále disponoval výbornými řečnickými schopnostmi a jeho úspěch vycházel z toho, že byl politickým outsiderem. V druhé polovině práce se autorka zabývá jednotlivými prvky politických práv občanů od Larryho Diamonda a následně charakterizuje jejich podobu a dodržování v případě Chávezovy Venezuely.

3.1 Populistická politika Huga Cháveze

Jak už bylo zmíněno několikrát, důležitou podmínkou pro vítězství charismatického outsidera se stala *situace*, ve které se země v období volební kampaně nacházela. Každému populistickému vůdci totiž přijde vhod, že vládní úředníci a politické strany nedokážou reagovat na problémy a efektivně řešit *krizi společnosti*. Venezuelský stranický systém fungoval stabilně několik desetiletí. Systém dvou a půl strany, ve kterém se u moci střídají dvě dominantní politické strany, má své kořeny už v roce 1958. Na základě dohody Punto Fijo se dohodly strany – sociálně demokratická Acción Democrática (AD), křesťanskodemokratická Comité de Organización Política Electoral Independiente (COPEI) a republikánská Unión Republicana Democrática URD – na spolupráci při udržování venezuelské demokracie. Dohoda byla reakcí na neúspěšnou vládu AD, která skončila převratem a následnou diktaturou Marcose Péreze Jimenése. V roce 1989 se stal prezidentem Carlos Andrés Pérez z AD, který se snažil bojovat s obrovskou hospodářskou krizí. Prezident Pérez požádal Mezinárodní měnový fond o půjčku ve výši 4,5 miliardy dolarů, který mu vyhověl. Mezinárodní měnový fond ovšem trval na tom, aby Pérez zavedl úsporné ekonomické reformy ve své zemi¹⁸. Jeho druhé funkční období bylo zcela jiné než první, během kterého země těžila z příjmů z ropy a prosperovala. Druhé funkční

¹⁸ Pérez začal spolupracovat s Mezinárodním měnovým fondem těsně po jeho vítězství ve volbách v roce 1988. V jeho volební kampani kritizoval činnost Mezinárodního měnového fondu a byl proti neoliberalním reformám ve společnosti. O pár měsíců později názorově obrátil. Pod jeho vedením došlo k liberalizaci cen benzínu, což zvýšilo ceny benzínu a ceny veřejné dopravy pro spotřebitele (Jorge 2003: 10).

období bylo charakteristické stávkami a protesty veřejnosti, která byla nespokojená s hospodářským stavem země (The Telegraph 2010).

V roce 1992 se poprvé na venezuelské scéně objevil Hugo Chávez. Armádní důstojník Chávez provedl spolu s dalšími vojenskými představiteli 4. února 1992 neúspěšný pokus o puč. Chávez a další členové převratu byli odsouzeni k odnětí svobody, i přesto ale k jistému úspěchu došlo. Chávez totiž vystoupil živě se svým proslovem v národní televizi. Namísto toho, aby vojenský důstojník vyzval jeho stoupence k ukončení bojů, jak po něm požadoval prezident Peréz, dostal se do povědomí občanů ze středních a nižších vrstev společnosti. Díky jeho proslovu se s ním ztotožnil značný počet lidí, kteří nesouhlasili s neoliberálními reformami a korupčním vedením státu (Gott 2005: 67-68). Navíc Chávez ve svém proslovu několikrát poznamenal, že jeho převrat byl neúspěšný jen prozatím a není všem dnům konec. Ekonomická krize společnosti poukázala na to, že dosavadní vládní elity nejsou schopné řešit problémy ve Venezuele a navíc jsou vládní instituce spojeny s korupčními skandály. Celkové nespokojenosti s vládou ze strany chudých občanů přispělo odvolání prezidenta Peréze v roce 1993. Nejvyšší venezuelský soud v květnu 1993 obvinil prezidenta ze zpronevěry 250 milionů bolívarů, které byly v prezidentském fondu (Baumgartner, Kada 2003: 125). Zvyšující se neoblíbenost tradičních stran u veřejnosti potvrdily také výsledky voleb v roce 1992, kdy dvě hlavní strany AD a COPEI získaly dohromady méně než 50 % hlasů.

Začalo docházet ke konfliktům nejen mezi dvěma dominantními stranami, ale i uvnitř těchto dvou politických subjektů. AD nedokázala efektivně bojovat s pošpiněním stranické důvěry kvůli vlastizradě, kterou způsobil jejich kandidát Carlos Peréz. Navíc člen COPEI se rozhodl kandidovat jako nezávislý politik a distancovat se od tradiční politické strany, což vyvolalo mnoho rozporů i v druhé doposud nejsilnější straně. Rafael Caldera byl zvolen prezidentem v roce 1994 díky jeho programu, který se zcela lišil od neoliberální politiky Peréze a sliboval napravení krizové situace. Rafael Caldera se hned po nástupu do úřadu potýkal s velkou bankovní krizí. Jako první selhala Banco Latino, kterou následovaly další banky. Vláda poskytla všem krachujícím bankám finanční pomoc, což značně omezilo vládní výdaje v jiných oblastech venezuelské společnosti. Několik tisíc podniků zbankrotovalo, došlo k devalvaci venezuelské měny a zvyšoval se počet nezaměstnaných. Rostly ceny potravin, oděvů a

dopravy absolutně bez jakékoliv kontroly a ochromily celou venezuelskou společnost. Kvůli hospodářské krizi, ve které se Venezuela nacházela, zrušil svůj slib, že nepřijme pomoc Mezinárodního měnového fondu. Na základě jejich návrhu přijal neoliberalní program Agenda Venezuela (Rojas 1995), kvůli kterému rapidně klesala jeho popularita u chudších obyvatel. Všechny Calderovy reformy zapříčinily, že veřejnost považovala vládní elity za neschopné a zkorumpované a otevřely tak cestu pro vůdce bez politické zkušenosti.

Zásadní charakteristikou vlastností každého populisty je, že ve své volební kampani *apeluje na chudé vrstvy společnosti*. Vzhledem k dominanci dvou politických stran, které nebyly schopné efektivně reprezentovat zájmy chudých, vytvořila se ve společnosti početná skupina nespokojených voličů, která nebyla dostatečně reprezentována. Navíc tato skupina byla velice nespokojená s prosazováním neoliberálních reforem, které měly stále více negativní dopad na životy nižších tříd. Proto chudé obyvatelstvo zaujala Chávezova snaha o převrat v roce 1992. Cílem převratu bylo svrhnout vládní elity, které nedokázaly zlepšit hospodářskou situaci ve Venezuele a podílely se svým jednáním na zhoršování kvality života chudých obyvatel. Díky společnému nepříteli si Chávez získal podporu nižších vrstev už v době jeho neúspěšného pokusu o puč. Chávez se na základě svého rozhodnutí k vojenskému převratu a následnému televiznímu proslovu stal významným symbolem revoluce a vlivnou osobou pro chudé i přesto, že byl ve vězení. Chávezovi stoupenci se ho dokonce pokoušeli navštívit ve vězení a snažili se prosadit jeho propuštění na svobodu. Chávez sliboval chudým, že po jeho zvolení do prezidentského úřadu zruší Dohodu z Punto Fijo a poskytne tak šanci jiným daleko schopnějším aktérům, kteří nebudou snižovat kvalitu životní úrovně chudiny. Jeho další body volební kampaně také značně přitahovaly nižší vrstvy. Chávez totiž slíbil, že ukončí korupci ve vládních institucích a vymytí chudobu (Guillermoprieto 2005).

Jeho úspěchu u nižší vrstvy přispěl i fakt, že sám pocházel z chudé rodiny a dokázal se tedy s nimi snadno ztotožnit. Chávez často ve svých proslovech k veřejnosti zdůrazňoval, že se narodil v chudé vesnici, která byla vzdálena od oblastí prosperujících díky ropnému bohatství. Jeho otec, venkovský učitel, nevydělával dostatečné množství peněz, aby uživil celou rodinu. Proto rodiče Huga Cháveza a jeho staršího bratra poslali žít do nedalekého města Sabaneta k jejich babičce (Guillermoprieto 2005). Chávez ve své volební kampani

často zdůrazňoval, že pomůže chudým lidem zlepšit život, protože zná jejich situaci z vlastní zkušenosti. Po jeho zvolení využíval finanční prostředky získané těžbou ropy k zavedení programů, které poskytovaly zlepšení hospodářských, sociálních a kulturních podmínek Venezuelanů. Chávezova administrativa zavedla sérii Bolívarských misí, které zlepšily přístup lidí k potravinám, vzdělání nebo zdravotní péči. To, jak dokázal využít stoupající ceny ropy od počátku 90. let, samozřejmě chudší lidé přivítali a získal si tak jejich podporu i do dalších voleb. Mise Mercal je založená na principu dotovaných potravin pro chudé skrze celostátní obchodní řetězec. Obchody se nacházely hlavně ve zchudlých oblastech, kde se prodávaly potraviny s 25 až 50 procentní slevou. Na základě tohoto programu se snažila vláda nahradit závislost na dovozu potravin tím, že dala možnost místním zemědělcům, aby zde své výrobky prodávali. Také reagovala na krizi způsobenou ekonomickou sabotáží ze strany opozičních stran a Petróleos de Venezuela (PdVSA)¹⁹ (Wagner 2005). Mise Barrio Adentro poskytla chudým vládou financovanou zdravotní péči. Díky této misi se postavilo několik lékařských klinik s kvalifikovanými lékaři a sestrami, kteří poskytovali všeobecnou zdravotní péči všem chudým (UNICEF 2005: 1-2).

Spolu se sociálními programy zlepšující život chudých lidem sliboval ve své kampani, že bude bojovat za konec dvoustrannického systému a umožní ostatním spravedlivou politickou soutěž. Také obvykle zdůrazňoval, že *vládní úředníci a političtí představitelé jsou zkorumpovaní* a využívají své vedoucí funkce ke vlastnímu prospěchu. Daleko více se mezi dominantními stranami COPEI a AD soutěžilo o zachování privilegií než o nápravu ekonomické venezuelské krize. Jak už bylo nastíněno výše, první funkční období Carlose Andrése Péreze bylo úspěšné oproti jeho druhému prezidentskému období. Peréz totiž nezvládl čelit obrovské hospodářské krizi a nakonec byl odvolán ze své funkce kvůli korupčnímu skandálu. V roce 1992 politik a žurnalista José Vincente Rangel publikoval článek, ve kterém obvinil prezidenta Péreze z korupce. V březnu 1993 generální prokurátor Ramón Escovar Salom podal žalobu proti

¹⁹ Ekonomickou sabotáží se opoziční strany Coordinadora Democrática spolu s vedoucími úředníky PdVSA snažily destabilizovat zemi a donutit Cháveze k odstoupení z funkce. Kapitáni odmítli plout s ropnými tankery na východě i západě, což způsobilo neplnění smluvních podmínek ze strany Venezuely. Hlavní představitelé sabotáže zabavili hesla do počítačového systému PdVSA a došlo k vypnutí jedné z hlavních rafinérií. 40 % dělníků a dalších zaměstnanců odešlo z práce. Takový rapidní pokles produkce ropy vedl k růstu cen a bylo stále těžší dostat určité potraviny a jiné prostředky potřebné k životu (Wagner 2005).

tehdejšímu prezidentovi kvůli zpronevěře 250 milionů bolívarů, které měly být součástí prezidentského fondu nikoli sloužit k vlastnímu užitku Péreze. Pérez a jeho další příznivci tvrdili, že peníze použili, aby pomohli volebnímu procesu v Nikaragui. V květnu 1993 Nejvyšší soud prohlásil, že obvinění z korupce je považováno za platné a druhý den odhlasoval zbavení imunity Andrése Péreze (Baumgartner, Kada 2003: 125). Pérez odmítl odstoupit, ale po devadesátidenní dovolené, na kterou má podle venezuelské ústavy každý prezident nárok, ho Národní kongres odvolal. Carlos Andrés Pérez byl během vyšetřování korupčního skandálu v domácím vězení. V roce 1996 byl odsouzen za neoprávněné zacházení s vládními prostředky k 28 měsícům ve vězení (Henderson, Delpar, Brungardt, Weldon 2000: 283).

Korupce se však objevovala na všech státních úrovních ve Venezuele nikoli jen v exekutivě. Smlouva elit z Punto Fijo měla ve Venezuele mnoholetou demokratickou tradici. V 80. letech 20. století se začala objevovat kritika stranického systému ze strany občanů. Materiální základ Paktu Punto Fijo a jeho dlouholetý úspěch se odrážel od klientelistické distribuce ropných příjmů. Vládní úředníci a politické strany byli často obviňováni z rozkrádání státního bohatství získaného z těžby a exportu ropy. Hospodářská krize spolu s výrazným poklesem mezinárodních cen ropy poukázaly na neschopnost tradičních stran řešit problémy ve společnosti. Ukázalo se tedy, že demokratický venezuelský systém byl závislý na ropném bohatství (Villa 2005). Nespokojenosti s etablovanými stranami a s nimi spojenou korupcí využil Chávez ve své volební kampani. Stejně tak Chávezův největší soupeř ve volbách v roce 1998 Henrique Salaz Romer sliboval radikální odklon od stávající politické situace, která se opírala o systém dvou politických stran střídajících se u moci a s tím související vysoké úrovně byrokratické neefektivity a korupce. Není pochyb, že sliby o odstranění chudoby a korupce v zemi, se staly hlavními dvěma faktory jeho vítězství. Už ve svém inauguračním projevu mluvil Chávez o politické revoluci. V roce 1999 odstranil většinu stávajících politických institucí (Coronel 2006: 1-2).

Každý populista musí být charismatický a musí umět voliče zaujmout. Jeden z nástrojů, který je populisty používat ke zvýšení podpory, je *osobní kontakt s voliči*. Hugo Chávez navštěvoval během svých volebních kampaní chudé oblasti, ve kterých oslovoval nižší třídy a získal si jejich voličské hlasy. Chávez uměl při prosloveh využít svých řečnických schopností k poukazování na problémy, které

občany nejvíce trápily. Dokázal tak přesvědčit veřejnost, že se o jejich problémy zajímá a bude je oproti předchozím prezidentům opravdu snažit řešit. Chávez často vyjížděl do vzdálenějších chudých oblastí, aby přesvědčil lid, že se o ně opravdu zajímá. Neměl problém naživo vystupovat se svými projevy před velkým publikem a setkávat se tak často se svými voliči. Velkou roli ve voličské podpoře hrála média a dokonce využíval reklam týkajících se jeho kampaně i na sociálních sítích. Prezident Chávez měl i svůj vlastní pořad „*Aló Presidente*“, čímž sice nebyl v přímém kontaktu s voliči, ale dokázal si díky němu získat také značnou podporu Venezuelanů. Prezident se objevoval na televizním kanálu každou neděli od 11 hodin a program obvykle trval několik hodin. Pořad měl vysokou sledovanost, protože Chávez skoro každý víkend odhalil nové programy finanční pomoci pro chudé. Zpočátku odpovídal ve své talk-show na otázky volajících a mluvil o tématech, která je zajímala. Později si však prezident vybíral témata, o kterých bude hovořit sám a počet otázek od lidí postupně klesal (Frajman 2014: 505-508).

Populistický lídr se vždy *opírá o politickou stranu nebo hnutí*. Taková strana/hnutí však zůstává jen personalistickým prostředkem s nízkou mírou institucionalizace. Po tom, co byl Chávez spolu s dalšími vojenskými důstojníky podílejícími se na puči propuštěn z vězení, snažil se dosáhnout změn ve společnosti skrze nenásilné metody. Vojenští důstojníci se pokoušeli přeměnit hnutí v národní politickou organizaci. Kvůli tomu začali cestovat po celé zemi, zřizovali organizační struktury a měnili své vnitřní postupy, aby se odlišili od etablovaných politických stran. V roce 1997 se rozhodli účastnit se voleb. Národní volby se konaly ve stejný den jako regionální a municipální volební soutěž. Členové Movimiento Bolivariano Revolucionario 200 (MBR-200) věřili, že pokud se nezúčastní těchto voleb, pravděpodobně dojde k oslabení organizace. Někteří vůdci argumentovali tím, že i kdyby nevyhráli ve volbách, jejich úsilí by jim ponechalo pevnou národní strukturu a široké zastoupení v kongresu. Díky tomu by mohli rozpustit jednokomorový parlament a svolat Ústavodárné shromáždění, ať už sami nebo s jinou politickou stranou či hnutím. Členové MBR-200 tedy vytvořili volební prostředek s názvem Movimiento Quinta República (MVR), který byl součástí jejich strategie volební participace. MVR sloužilo jako nástroj pro začlenění nezávislých osobností a skupin s jinou

ideologií, jehož společným a hlavním bodem bylo podpořit Chávezovu kandidaturu v prezidentských volbách (Ellner, Hellinger 2004: 82 – 83).

Za další znak typický pro neopopulisty a populisty je považována *předchozí nezkušenost s politickým děním*. V sedmnácti letech začal Chávez studovat na Venezuelské akademii vojenských věd. I po vojenské škole se nadále věnoval kariéře vojenského důstojníka. Vzhledem k tomu, že viděl, v jak mizerné situaci se chudí lidé nacházejí, rozhodl se dosáhnout sociální spravedlnosti. Současně začal pozorovat častěji se vyskytující korupci v armádních složkách ale i ve vládě. Proto se rozhodl zorganizovat spolu s dalšími vojáky vojenský převrat v roce 1992. I přesto, že byl Chávez v prvních prezidentských volbách velice úspěšný, vždy neuvažoval, že by dosáhl změn ve společnosti skrze volební proces. Ještě několik let po neúspěšném puči v roce 1992 venezuelský vůdce odmítal účastnit se voleb (Jones 2008: 202). Potom co byl odsouzen k pobytu ve vězení, studoval díla, která mu pomohla utřídit si politické myšlenky. Ještě chvíli po jeho propuštění z věznice uvažoval Chávez o dalším puči. Vzhledem k tomu, že se ukázalo, že by jeho snahy byly marné, přehodnotil situaci a rozhodl se kandidovat. Občané si spojili outsidera Huga Cháveze s neúspěšným pučem, kterým chtěl zachránit venezuelskou společnost před korupčním vedením státu.

3.2 Hugo Chávez a 10 kritérií pro liberální demokracii podle L. Diamonda

3.2.1 Omezení exekutivy

Nejprve se autorka zaměří na 1. a 2. bod Diamondových základních prvků důležitých pro liberální demokracii.²⁰ Poté co byl Chávez zvolen prezidentem v roce 1999, jeho pravomoci byly velice omezené. Postrádal totiž většinu v parlamentu a podle ústavy musela být každá reforma schválena oběma komorami. Prvním krokem, který Chávez učinil v prezidentském úřadu, bylo vyhlášení referenda v roce 1999. Odhlasování referenda by pomohlo uskutečnit sestavení nového Ústavodárného shromáždění a schválení nové ústavy. Chávez

²⁰ 1. Kontrola státu a jeho klíčová rozhodnutí jsou v rukou zvolených úředníků. 2. Exekutivní síla je omezena autonomní mocí dalších vládních institucí (například nezávislými soudy, parlamentem a dalšími mechanismy horizontální odpovědnosti).

věřil, že bude referendum schváleno, protože se spoléhal na podporu chudých, kteří ho zvolili prezidentem a pomůžou mu i přepsat ústavu (Carroll 2014: 41). Prezentoval snahu změnit ústavu tím, že nemůže plnit svou vizi změny společnosti s ústavou, kterou se řídily bývalé elity. Referendum odhlasovalo nové volby do Ústavodárného shromáždění a také druhou otázku, která se týkala přijetí postupů stanovených prezidentem ze strany voličů. Většinu kandidátů voleb tvořili odpůrci prezidenta Cháveze, ale i přesto získali jen šest míst ve shromáždění, které mělo vytvořit novou ústavu. Stoupenci Cháveze získali 125 křesel z celkových 131 a prezident tak slavil další ohromný úspěch (Wilpert 2003). Ústavní shromáždění vytvořilo novou ústavu podle představ lidmi oblíbeného Cháveze. Už zde přichází první Chávezova činnost, která není zcela spravedlivá při tvoření nové ústavy. Chávez totiž chtěl odstranit tradiční politické strany a ostatní úředníky od vlivu na politickém dění, protože věděl, že nebudou schvalovat jeho reformy. Pokud ale volby do Ústavodárného shromáždění vyhraje většina jeho stoupců, je jasné, že se celá ústava a celý politický systém změni podle jeho přání. V případě, že se této možnosti chopí někdo, kdo chce zvýšit své pravomoci a omezit vliv ostatních institucí, neexistují žádné páky, které by mu v tom zabránily.

Odpůrci prezidenta byli proti vyhlášení referenda s otázkou voleb do Ústavodárného shromáždění, protože podle platné ústavy musí legislativa svolat takové referendum. Nejvyšší soud schválil referendum, už ale nesouhlasil s tím, že lid je zcela nadřazený současné ústavě. Nové Ústavní shromáždění se bude muset řídit již platnou ústavou a bude tedy omezeno a kontrolováno jinými institucemi. Chávez ovšem ihned po odhlasování referenda prohlásil, že Ústavodárné shromáždění ztělesňuje neomezenou suverénní moc lidu, protože občané si odhlasovali vytvoření shromáždění kvůli vytvoření nové ústavy a dali mu tak neomezenou důvěru. Parlament a nejvyšší soud jsou podřazení vůli shromáždění (Partlett 2013). První Diamondovo kritérium tedy Chávez porušil hned po svém znovuzvolení, kdy prohlásil shromáždění za nejvyšší a nejmocnější těleso při tvoření ústavy. Mohl si tedy do nové ústavy prosadit cokoli, protože i když s tím legislativa nebo jurisdikce nesouhlasili, nebylo to ničemu platné. Kontrola státu zvolenými úředníky a jejich klíčová rozhodnutí byla tedy omezena Ústavním shromážděním.

Aby to nebylo tak nápadné, Chávez podřídil i prezidentskou moc tomuto shromáždění. Nechal se znovu „zvolit“ ústavním orgánem, tím posílil svou moc a složil přísahu. Je ale naprosto jasné, že když má v této dočasné instituci většinu, bude zvolen. V srpnu 1999 Ústavní shromáždění odvolalo vládní úředníky kvůli korupci. I přesto, že elity byly spojeny s korupcí, s odvolanými úředníky nebylo vedeno vyšetřování. Chávez využil korupčních skandálů, které se vyskytovaly ve Venezuele v posledních letech, aby odvolal své oponenty z vlády. Využil také toho, že lid byl znechucený zkorumpovaností venezuelských institucí, aby jim ukázal, že stojí za nimi a snaží se přepracovat venezuelský systém od základu. Proti jeho jednání se postavila soudní moc, když prohlásili, že shromáždění má vytvořit novou ústavu, nikoli zničit dosavadní instituce. Opět Chávez využil korupce k tomu, aby odvolal řadu soudců, kteří by mohli ohrozit jeho reformy. Zákodárci, kteří byli odvoláni kvůli korupci, se pokoušeli dovolat spravedlnosti u nově složeného Nejvyššího soudu. Soud jim samozřejmě nevyhověl a akceptoval rozhodnutí, že Ústavodárné shromáždění stojí nad všemi institucemi, a proto může odvolat členy vlády i parlamentu (Partlett 2013).

Ústavní shromáždění podporující Cháveze tedy sestavilo novou ústavu, kterou podpořili v prosinci 1999 občané v referendu. Prezident Chávez rozpustil dvoukomorový parlament a nahradil ho jednokomorovým kongresem. Dále změnil název státu na „Bolívarskou republiku Venezuela“. Zde se ukazuje to, že neplatí, že dokonce i prezident je podřízen rozhodnutí Ústavnímu shromáždění. Shromáždění totiž odmítlo změnu názvu republiky, protože bylo velice nákladné změnit všechny hlavičkové papíry, oficiální pečeť atd. Nakonec je Chávez přesvědčil a prosadil si tak změnu názvu. Také prosadil články zlepšující situaci původních obyvatel, o kterých bude více zmíněno níže. Nejdůležitější změnou však bylo posílení pravomocí exekutivy. Nový prezident mohl kandidovat dvě po sobě jdoucí období a jedno prezidentské funkční období se zvýšilo z pěti na šest let. Doposud se nemohl prezident znovu účastnit voleb deset let po skončení jeho prvního funkčního období. Podle Cháveze byl úkol přetvořit Venezuelu tak složitý a dlouhodobý, že nebylo možné to stihnout za jedno funkční období. Chávez mohl dohlížet na ekonomické a finanční záležitosti a legislativně upravovat práva občanů pomocí referend. Díky referendům mohly instituce nezávazně konzultovat s občany implementaci smluv či vstup do organizací, závazně odvolat kohokoliv ze státní funkce nebo přijmout či zrušit zákony a

ústavní články (Partlett 2013). Ústava dala prezidentovi pravomoc povyšovat vojenské důstojníky a pověřit armádu zajišťovat veřejný pořádek a podporovat národní rozvoj.

I přesto, že se výrazně zvýšily prezidentovy pravomoci, je zapotřebí si uvědomit, že se zvýšila moc obyvatelstva podílet se na důležitých otázkách díky referendu. Chávez si díky populistické strategii naklonil občany na svoji stranu, když je zmínil v ústavě. Nová ústava zakotvila pět vládních mocí namísto obvyklých tří. Vedle legislativy, exekutivy a jurisdikce existovala ještě volební moc a občanská moc. Podle článku 347 jsou totiž venezuelští občané původní složkou moci. Při výkonu této pravomoci může být svoláno Ústavodárné shromáždění, aby přeměnilo stát a vytvořilo nový právní řád a novou ústavu (Constitución de la República Bolivariana de Venezuela 1999: 344). Podle článků ústavy stát prosazuje blahobyt venezuelských občanů, vytváří nezbytné podmínky pro jejich společenský a duchovní rozvoj. Usiluje o rovnost příležitostí, aby všichni občané mohli svobodně rozvíjet svou osobnost, nasměrovat svůj osud, užívat si lidských práv a hledat jejich štěstí (Constitución de la República Bolivariana de Venezuela 1999: 6 – 9). Pokud se tedy Chávezovi něco nelíbilo, mohl prohlásit, že to porušuje práva občanů a on jako zástupce zvolený lidmi je musí chránit. Pokud došlo k rozporu s ústavním právem, Chávez dal vždy přednost lidové suverenitě před ústavou. Chávez jako správný populist se neustále odvolával na lid, který si přál, aby charismatický vůdce bojoval za jejich požadavky. To se lidem spolu s jeho finančními balíčky zamlouvalo a získal si jejich podporu.

Na druhou stranu ale prezidentovy pravomoci jsou ve vztahu k legislativě a jiným institucím daleko vyšší než z ústavy v roce 1961. Prezident svobodně jmenoval všechny ministry a oblast jejich zodpovědnosti. Chávez si tedy vždy dosadil do státních funkcí podporovatele režimu. Prezident mohl rozpustit kongres, pokud třikrát po sobě neodsouhlasil důvěru vládě. Pokud zákonodárci nechtěli nové volby do kongresu, raději tedy vyslovili důvěru vládě. Prezident měl pravomoc, že mohl vyhlásit nouzový stav. Jestliže parlament nechtěl přijmout zákon, Chávez mohl zákonodárcům vyhrožovat nouzovým stavem. Pokud by Chávez vyhlásil nouzový stav země kvůli poklesu cen ropy, mohl by pozastavit ústavní záruky a vládnout pomocí dekretů. Chávez měl tedy výhodu nad kongresem, díky které mohl výrazně ovlivnit prosazování zákonů. V roce 2010

Chávez vyhlásil nouzový stav, když chtěl zrychlit prosazování zákonů²¹, které by zlepšily situaci po týdenních povodních. S tímto krokem ovšem přišel dva týdny po volbách do Národního shromáždění, kde se nachází značná část opozičního bloku. Počet opozičních členů by stačil k odstranění dvoutřetinové většiny potřebné k schválení zákonů. To by mohlo zapříčinit neschválení některých zákonů vedoucích k vytvoření socialistického státu. To, že Chávez využil svou moc proti zvoleným úředníkům, potvrzuje i dlouhý seznam zákonů, který v této době schválil, a které se rozhodně netýkaly vypořádání se se situací po povodních. Chávez například jmenoval devět nových soudců, kteří sympatizovali s jeho vládou a pojistil si tak nadvládu v soudní moci (Sherwell 2010).

V roce 2007 proběhlo referendum o změně třiceti tří článků ústavy, mezi kterými se nacházela i možnost neomezeného znovuzvolení prezidenta. Občané však reformu ústavy v referendu odmítli. Chávez ovšem stále usiloval o nelimitované znovuzvolení. Jelikož ale tato změna musela být iniciována od někoho jiného než od něj, promlouval k lidem, aby podnikli kroky nezbytné k této ústavní změně. Národní shromáždění, kde byla nadvláda Chávezovy strany, tedy znovu navrhlo konání referenda. Návrh ústavní reformy má být schválen dvěma třetinami kongresu a poté prostou většinou voličů v referendu. Chávez a jeho vláda argumentovali tím, že pokud ve svých postech přetrvají stávající úředníci, bude mít Bolívarská revoluce pevné základy. Venezuelská opozice ihned argumentovala, že není možné, aby byl během jednoho funkčního období předložen Národním shromážděním stejný návrh na ústavní reformu. Chávez však tvrdil, že se nejedná o ústavní reformu ale o pozměňovací návrh. Navíc se změna vztahuje na všechny státní funkce a ne pouze na prezidentskou funkci. Národní shromáždění odhlasovalo konání referenda a poté měla Národní volební rada možnost 30 dní na to se vyjádřit k této otázce. V roce 2009 se konalo referendum, které mělo rozhodnout o neomezeném znovuzvolení státních úředníků. V únoru 2009 se Chávez dočkal odpovědi „ano“ a tím mu bylo umožněno znovu kandidovat. Analytici tvrdí, že Chávez využil chvíle, kdy ceny ropy byly vysoké, a mohl tak chudé voliče podplatit sociálními programy. Poté co ceny ropy znovu klesnou, nebude mít finance na to, aby mohl rozdávat chudým finanční prostředky (The Economist 2009). Nepředpokládalo se, že by soud rozhodl, aby se

²¹ Zákony se měly týkat rychlého nárůstu daní a výstavby nových domů.

referendum nekonalo, protože většina soudců Nejvyššího soudu podporovala vládu. Všechny výše zmíněné Chávezovy aktivity poukazují na fakt, že se snažil omezit kontrolu státu zvolenými úředníky a pravomoci prezidenta nebyly ve všech případech limitovány dalšími státními institucemi.

3.2.2 Spravedlivé a svobodné volby

V každé demokracii by měl být *volební proces spravedlivý a svobodný*, jak ostatně tvrdí i Larry Diamond²². To by měl zajišťovat volební orgán, který dohlíží na průběh voleb a na celé předvolební období. Volební události ve Venezuele byly organizovány Národní volební radou (CNE). Nová ústava umožnila vyhlásit odvolací referendum, které může odvolat prezidenta z funkce. Takové referendum je možné vyhlásit až po uplynutí poloviny prezidentského období a je zapotřebí získat podpisy 20 % registrovaných voličů. Také mají voliči právo vyhlásit konzultativní referendum, jehož výsledek je nezávazný a je zapotřebí 10 % registrovaných voličů. Hned po schválení nové ústavy na konci roku 1999 vláda vyhodila všechny členy CNE. Nejvyšší tribunál pro spravedlnost, kde byli většinou zastoupeni podporovatelé Cháveze, zvolili členy nezávislé CNE. To způsobilo, že chavisté tvořili většinu CNE, i přesto, že ústava stanovila, že členy CNE zvolí Národní shromáždění.

V roce 2002 lidé posbírali 10 % podpisů potřebných pro vyhlášení konzultativního referenda. Nejvyšší soud však prohlásil CNE za neschopnou výkonu funkce a konání referenda se odložilo. V roce 2003 se Národní shromáždění nemohlo dohodnout na členech CNE, a z toho důvodu jmenoval členy Nejvyšší soud. I přesto, že venezuelská ústava stanovuje, že členy CNE volí Národní shromáždění. Noví členové CNE odmítli podpisy pro referendum kvůli tomu, že byly shromážděny před polovinou prezidentského funkčního období. Poté začali občané znovu shromažďovat podpisy, tentokrát však pro odvolací referendum. CNE prohlásila, že chybí přes 500 tisíc podpisů, které má opozice čas nashromáždit v tzv. opravném termínu. Přes 1,2 milionu podpisů by mohlo být platných, voliči se ale musí dostavit v opravném termínu potvrdit své podpisy. Je jasné, že nadvláda stoupenců Cháveze v CNE se snažila zabránit nebo alespoň

²² 3. Volební výsledky nesmí být předem známé a každý má právo sdružovat se do stran a voleb se účastnit.

oddálit odvolávací referendum. V květnu 2004 se konalo referendum, které mělo rozhodnout, zda bude Chávez odvolán ze své funkce (Delphino, Salas 2011: 479 – 450). V den hlasování se CNE rozhodlo zveřejnit volební výsledky až o půlnoci. Dva opoziční členové CNE uvedli, že jim byl odepřen přístup k volebním informacím a byli vyloučeni z jednání, ve kterém se rozhodovalo o prvním vyhlášení volebních výsledků (Alvarez 2009). Venezuelská opozice označila výsledek referenda za zmanipulovaný. Voliči poprvé použili dotykové hlasovací zařízení, které vytisklo lístek podle jejich volby, který hodili do urny. Opozice obvinila Cháveze a jeho stoupence z toho, že zmanipulovaly výsledky referenda prostřednictvím elektronických hlasů. Tvrdili, že elektronické hlasy nesouhlasily s hlasy, které byly ručně vhozeny do volební urny. Dva povolební audity OAS spolu s Carter Center dospěly k závěru, že občané se zúčastnili referenda svobodně, bez překážek nebo omezení vyjádření jejich vlastní vůle během tohoto referenda (The Carter Center 2005: 133 – 134). Někteří opoziční představitelé však nadále pracovali s myšlenkou, že voliči nehlasovali podle vlastního přesvědčení, protože se obávali, že elektronické zařízení odhalí vládě, že je nepodporují. Dále se také opozice domnívala, že došlo k podvodu, protože veřejné průzkumy vychází opačně než výsledky referenda. OAS však poznamenala, že nedošlo k žádnému většímu pochybení či manipulaci, a proto mají všichni uzнат výsledky referenda (Sullivan 2009: 7).

Během voleb do Národního shromáždění v roce 2005 se neustále pochybovalo o nedostatečném volebním soukromí voličů a provládní aktivitě CNE. Pochyby u opozice vyvolalo hlavně elektronické hlasovací zařízení a digitální snímač otisků prstů. Opoziční strany se obávaly, že vláda dokáže určit, jak jednotliví jedinci hlasovali a později je potrestá. Navíc jak bylo zmíněno výše, opozice obviňovala vládu a CNE z manipulace referenda v roce 2004 prostřednictvím elektronických hlasů. Opoziční strany se rozhodly bojkotovat volby. CNE prohlásila, že nepoužije snímače otisků prstů. I přesto se ale pět opozičních stran voleb nezúčastnilo. Opozice se podle některých odborníků snažila upozornit mezinárodní pozorovatele na narušování demokracie ve Venezuele. Podle některých analytiků však byl tento krok zcela nelogický. Díky většině v kongresu mohla vláda jednodušeji schvalovat zákony a ústavní reformy (Sullivan 2009: 7 – 8). Další skandál, který potvrdil nelegální ovlivňování volební soutěže ze strany Cháveze, se stal během prezidentským voleb v roce 2006.

Opozice vydala videozáznam, na kterém ministr energetiky a ředitel PdVSA Rafael Ramírez vyhrožoval zaměstnancům v ropném průmyslu, aby volili Cháveze, jinak přijdou o svoji práci (Turner 2016: 411). Navíc Chávez nařídil rozdat vánoční prémie všem zaměstnancům ve státním sektoru mnohem dříve, aby ovlivnil jejich rozhodování (Sullivan 2009: 10).

V roce 2009 se zjistilo, že Chávez využil státních prostředků pro kampaň v referendu o zrušení omezeného znovuzvolení a celý proces pokryla CNE. Pro účely opoziční kampaně nebyla opozičním stranám poskytnuta žádná státní podpora. Sporný je už jen fakt, že CNE má být nezávislý volební orgán, který nemá stát na straně opozice ani na straně stávající vlády. Ukázalo se, že CNE zakázala opozičním stranám několik pochodů a záměrně tak narušovala jejich kampaň. Opozice musela několik pochodů zrušit, jelikož nedostali včas potřebné povolení od CNE (Reuters 2009). Volby sice nebyly zmanipulované a opozice porážku bez protestů přiznala. Vyšlo však najevo, že Chávez pro financování a organizování opravdu masivní kampaně důsledně využil jím řízený státní sektor spolu s ropnou společností PDSVA a médii. Státní zaměstnanci dostali před referendem volno, aby přemluvili nerozhodné voliče a rozdávali chudým potraviny za symbolické ceny.

3.2.3 Práva kulturních, etnických a náboženských skupin

Další z Diamondových kritérií pro demokracii se zabývá *právy kulturních, náboženských a etnických skupin*. „Každá skupina má právo vyjádřit své zájmy – ať už kulturní, etnické nebo náboženské.“ Chávezova babička, u které jako mladý chlapec žil a která se stala jeho velkým vzorem, byla původem z domorodého kmene Pumé. Chávez se už během své volební kampaně zaměřoval na skupinu chudých domorodých obyvatel. Jakmile byla po jeho zvolení sepsována ústava, myslel i na práva původního obyvatelstva. Skupina domorodých obyvatel, která je oproti jiným latinskoamerickým zemím poměrně malá a tvoří asi 1,4 % celkové venezuelské populace, je rozdělena mezi 26 etnických skupin (Wilpert 2003). Prvním krokem ke zlepšení práv této skupiny bylo to, že Chávez pozval domorodé obyvatele, aby se podíleli na vytváření nové ústavy. Nová venezuelská ústava poprvé v historii této země uznala práva na existenci, jazyk, kulturu a území domorodých obyvatel. I přesto, že oficiálním jazykem ve Venezuele je španělština, ústava zaručuje, že i domorodé jazyky musí

být respektovány na celém území (Constitución de la República Bolivariana de Venezuela 199: 155). To znamená, že se vláda nabídla, že uvolní finanční prostředky na financování dvojjazyčného vzdělávání pro tuto skupinu. Dokonce byla venezuelská ústava přeložena do všech etnických jazyků.

V historii domorodí obyvatelé ztratili svá území, protože jim je neoprávněně zabavila bohatá vrstva společnosti. Vláda se tedy v ústavních článcích zaručila, že původní obyvatelé mají právo na svou půdu a toto právo je kolektivní a neodcizitelné. Dále ústava slibuje, že stát nebude získávat přírodní bohatství na půdě domorodých obyvatel bez jejich souhlasu. Nesmí tedy při získávání přírodních zdrojů poškodit jakýmkoliv způsobem jejich kulturu nebo ekonomiku. Zdroje byly často získávány ve prospěch zahraničí a místní komunity skončily bez zisku (Global Exchange 2004). Poprvé byla ústavně zakotvena garance tří křesel v kongresu pro domorodé obyvatelstvo (Constitución de la República Bolivariana de Venezuela 199: 215). I přesto, že v některých zemích jen slíbí ženám nebo etnickým skupinám politickou účast, ve Venezuele byli opravdu zvoleni tři zástupci domorodých obyvatel do Národního shromáždění. Navíc někteří zastávali i ministerské posty. Dále také pomáhal chudým skupinám různými programy, které měly například finančně podpořit místní zemědělce nebo zlepšit vzdělávací a zdravotnické podmínky pro chudé.

3.2.4 Přístup k alternativním zdrojům informací

Dalším kritériem, které je podle L. Diamonda důležité pro demokratické země, je *právo přístupu ke všem alternativním zdrojům informací pro všechny občany*. Už před Chávezem hrála média ve venezuelské společnosti velký vliv, protože dokázala šířit informace o chování tradičních elit v rámci celé populace. Chávez využil médií ještě v době jeho neúspěšného puče, kdy se na 72 sekund objevil na televizní obrazovce a zapsal do paměti velkého počtu venezuelských obyvatel. To se stalo jeho velkou výhodou v době, kdy přehodnotil svoji strategii a účastnil se poprvé prezidentských voleb. Po úspěchu Cháveza vzrostl počet opozičních médií, což byla jediná důvěryhodná instituce, která umožňovala sjednotit nesourodou opozici vůči Chávezovi. Soukromé mediální prostředky byly ve vlastnictví bohatých rodin, které financovaly snahu odstranit Cháveza z prezidentského úřadu. Postupně se média dostávala do rukou nezkušených

podnikatelů. Historický dialog mezi médií a vládou najednou skončil a nahradil ho boj mezi subjekty (Capetillo-Ponce 2007: 9 – 10).

V roce 2001 až 2004 ve Venezuele převládala soukromá média. Nejdůležitějšími provládními televizními kanály jsou VTV, Vive, Asamblea Nacional TV, Avila a Telesur. Mezi nejznámější noviny patří Ultimas Noticias, Quinto Dia a Ve. Jejich vliv postupně rostl a získaly si loajální postavení hlavně u chudších obyvatel, které tvořily 60 % Venezuely. Nejpoužívanějšími opozičními televizními kanály byly Venevision, RCTV, Globovision, Televen, and CMT. Stejně tak noviny El Naciona, El Universal, Tai Cua, El Impulso, El Nuevo Pais a El Mundo, které se zaměřovaly na zdůrazňování ekonomické recese, rostoucí korupci a zločiny vládních úředníků. Opoziční média se připojila dokonce ke stávkám proti Chávezovi a byla považována za klíčového komplice ve spiknutí proti vládě. V dubnu 2002, kdy probíhaly v Caracasu masové protesty proti jeho vládě, nakonec Chávez souhlasil s uvězněním a prozatímním prezidentem se stal Pedro Carmona. Jeho totalitní opatření však vedla k tomu, že se 14. dubna po třech dnech ve vězení Chávez vrátil do prezidentského úřadu. Vzhledem ke zvyšující se popularitě médií se hned po návratu do funkce Chávez rozhodl omezit opoziční média (Capetillo-Ponce 2007: 10 – 13). Jeho prvotní strategie se zaměřila na vznik tzv. „cadenas“. Jednalo se o dlouhé projevy vládních úředníků, které musí živě vysílat každá televizní a rozhlasová stanice. Tento program sloužící k mobilizaci příznivců a kritizování opozice nebyl vysílán v pravidelnou vysílací dobu (Knight, Tribin 2016: 4-6). Každý rok rostla délka a počet tzv. „cadenas“ a během stávky v lednu 2003 jich bylo dokonce třináct (Capetillo-Ponce 2007: 10). Dále také využil svých každotýdenních talk-show, ve kterých kritizoval konkrétní televizní kanály a noviny. Opoziční média protestovala tím, že schválně vyřazovala „cadenas“ z vysílání a nahradila si je svými projevy. V prosinci 2002 a v lednu 2003 se opoziční média připojila k další stávce a jejich kritika Cháveze se neustále zesilovala. Chávez nahradil několik tisíc pracovníků PdVSA za loajální zaměstnance a to hlavně ve vedoucích pozicích PdVSA. Po výhře Cháveze v odvolávacím referendu v roce 2004 museli soukromí mediální majitelé vyhodit několik reportérů a novinářů, kteří silně kritizovali chávisty (Capetillo-Ponce 2007: 13).

V roce 2004 se však Chávezova vláda rozhodla přijmout nový zákon Ley Resorte, který bude regulován komisí Comision Nacional de Telecomunicaciones

(CONATEL), jejíž členy jmenuje prezident. Zákon stanovil, že od 6 do 20 hodin se jedná o chráněnou vysílací dobu, ve které nesmí být vysílán sexuální, násilný nebo pro zdraví nebezpečný obsah. Zákon zakazuje šířit informace, které narušují národní bezpečnost a trestá jakýkoliv nedostatek respektu a urážek vlády. Médii, které poruší tento zákon, hrozí velké pokuty nebo zrušení licence. Nejasná definice trestných činů a vysoké tresty vyvolaly pochyby u obhájců svobody tisku a vyjadřování. Nové zákony byly vytvořeny jako pojistka, díky jejichž nedostatečné definici se dali použít pro potrestání opozičních médií. Chávez samozřejmě chtěl zastrašit veškerá opoziční média, aby ukončila protivládní kritiku. Dalším důvodem bylo i to, že si byl vědom jejich sílící popularity u veřejnosti a jeho neschopnosti čelit ekonomickým problémům (Toro 2012). Kromě sankcí a právních překážek došlo k zastrašování novinářů a opozičních médií.

Až do prosince 2006 však byla opoziční média velice důležitá a měla velký význam v šíření zpráv o vládě. Vedle exekutivou ovládající kongres, soudy, armádu a volební orgány si až do tohoto období opozice držela rovnováhu v mediálních prostředcích. Od roku 2007 vláda rapidně zvýšila počet komunikačních prostředků na několik televizních a rozhlasových stanic. Z jednoho televizního a rozhlasového kanálu se počet rozšířil na šest národních televizních stanic, mezinárodní rozhlasový kanál, tři novinové sloupky, čtyři rádio stanice, 36 místních televizních kanálů a 244 místních rádio stanic. Všechny tyto mediální prostředky byly financovány vládou. V roce 2007 odmítli vládní úředníci vysílací licenci populární televizní stanici RCTV. Jedna z nejstarších televizních stanic, která nejvíce kritizovala Cháveze, byla spolu s dalšími stanicemi postupně odstraněna z vysílání. Nakonec ve Venezuele zbyla jen jedna televizní stanice Globovision vysílající ve večerních hodinách, jejíž signál nepřesahoval hranice Caracasu a jako jediná kritizovala vládu (Capetillo-Ponce 2007: 13).

Snaha vládní kritiky ze strany opozice byla tedy postupně limitována. Chávez začal zcela kontrolovat média a propagovat vládní myšlenky skrze televizní a rozhlasové stanice nebo novinové články. Každé nedělní ráno mohli diváci naladit na několik hodin prezidentovu talk-show Alo Presidente. Prezident používal hovorový jazyk a žerty, na základě kterých se snažil informovat o národním rozvoji a mobilizovat veřejnost. Hlavním prvkem show bylo široké

publikum ve studiu a diváků u televizních obrazovek, kteří si připravili pro Cháveze několik otázek. Prostřednictvím show často zmiňoval nové sociální programy, které se chystal ve Venezuele zavést a snažil se zhodnotit již zavedené programy podporující zlepšení kvality života občanů. Chávez využíval show *Aló Presidente* pro šíření myšlenek Simona Bolívara, často odsuzoval amerického prezidenta Bushe za spiknutí proti sociální revoluci nebo vzpomínal na svou vojenskou minulost. Také však kritizoval svou vlastní stranu a členy vlády, kteří jednají příliš pomalu v naléhavých otázkách a v zavádění nových zákonů a reforem směřujících k Bolívarské revoluci. Tento program se stal nezbytnou součástí venezuelské kultury (Capetillo-Ponce 2007: 19 – 20).

3.2.5 Právo na protest

Mezi základní politická práva občanů se počítá také *právo sdružovat se, protestovat a vyjádřit tak svůj nesouhlas s určitým problémem*. V dubnu 2002 začala stávka vyvolaná Konfederací pracujících ve Venezuele.²³ Národní konfederaci se nelíbilo, že Chávez jmenoval politické spojence na významné pozice PdVSA. Národní noviny informovaly, že konec stávky proběhne v Miraflores, což je venezuelský prezidentský palác. Cesta stávkujících začala v sídle PdVSA na východu Caracasu. Počet stávkujících se postupně vyšplhal na několik tisíc lidí. Vedoucí představitelé CTV a několik vysoce postavených vojenských důstojníků, kteří vedli protest, nasměřovali protestující k prezidentskému paláci, ačkoli k tomu neměli povolení. Správně by změnu cesty měli konzultovat s policií, která ji musela schválit. Mezitím už se před prezidentským palácem shromáždili stoupenci Cháveze, kteří byli připraveni ho bránit. Jakmile se stávkující přiblížili ke zdem paláce, národní garda využila slzných plynů a zahнала je zpět. Jelikož se demonstranti snažili dostat do paláce z jiné strany, chávisté na ně házeli velké kameny, Molotovův koktejl nebo opět využili slzný plyn (Nelson 2009). Policie se snažila oddělit obě strany od další konfrontace a v odpoledních hodinách zazněl výstřel z policejního tanku, aby odehnal davy lidí od sebe. Několik minut po vysílání Cháveze, který vybízel k ukončení protestu, zazněl další výstřel a pochod se začal mírně rozptylovat.

²³ Confederación de Trabajadores de Venezuela (CTV).

Dodnes však zůstává nejasné, kdo je za konflikt zodpovědný. Opoziční novináři a reportéři publikovali články se snímky, které usvědčovali chávisty z napadení nevinných stávkujících. Média využila toho, že vládní přívrženci stříleli na opoziční představitele. Na televizních stanicích ve Venezuele i ve světě běžely záznamy ze stávky a upozorňovaly na „neoprávněné“ napadení neozbrojené opozice. Tímto krokem se snažila média přesvědčit občany, že by bylo nejlepší odstranit Cháveze z prezidentského křesla. Chávisté naopak tvrdili, že se pouze vraceli výstřely neznámým odstřelovačům a policii, která na ně střílela. Také bylo zjištěno, že někteří demonstranti byli postřeleni 300 metrů od místa, kde se konaly největší boje. Taková vzdálenost byla pravděpodobně moc velká na to, aby je postřelili chávisté (Jones 2008: 327 – 328). Chávez byl nakonec donucen opustit prezidentský palác, protože mu opozice vyhrožovala bombardováním paláce. Novou vládu Pedra Carmona uznaly Spojené státy a vyzývaly k uznání i další státy. Prozatímní prezident Pedro Carmora však přišel s novými represivními vyhláškami, které se lidem nezamlouvali. Počet protestujících vzrostl k milionu a Chávez se nakonec díky moci venezuelského lidu a loajálních vojáků vrátil do úřadu (Golinger 2010). Podle záznamů byli protestanti střeleni do zad při útěku nebo přejeti vojenskými vozidly. Protest zanechal 19 mrtvých a přes 60 zraněných.

Další větší stávkou, která probíhala ve Venezuele od prosince 2002 do ledna 2003, byla stávka vyvolaná opozicí. Jednalo se o tzv. ropnou stávku, kdy se opozice opět snažila odstranit z funkce prezidenta Cháveze a vynutit si nové prezidentské volby. PdVSA rozhodla o zastavení těžby a výroby ropy, což za pár dní zcela paralyzovalo celou ropnou společnost (Jones 2008: 375). Stávky se zúčastnilo nejen vedení PdVSA, ale i podstatná část provozních zaměstnanců včetně kapitánů všech tankerů. Produkce ropy během stávky klesla na jednu třetinu běžné výroby. Venezuela byla schopná plnit své zahraniční závazky, ale nezbylo již na domácí spotřebu. Některé čerpací stanice se musely zcela uzavřít a u jiných se stály dlouhé fronty. Velkou roli při této stávce hrála opět média, která každý den vysílala nebo publikovala články s protivládní tematikou. Na základě rozhodnutí Nejvyššího soudu byla většina zaměstnanců PdVSA donucena vrátit se do práce. Bylo jim vyhrožováno, že jinak přijdou o svoji práci nebo služební byty. Dne 6. prosince 2002 byli zabiti tři nevinní lidé, kteří se zúčastnili opoziční stávky. Portugalský taxikář Joao De Gouveia začal střílet do opozičního davu a

spolu se třemi mrtvými zranil velký počet zúčastněných. Dodnes zůstává záhadou, kdo za atentátem stojí, protože se vláda a opozice navzájem obviňovaly z tohoto útoku na demonstranty (Campbell 2002). Během této stávký se opozice odvolávala na některé články ústavy. Jedná se o články, které se týkají občanské neposlušnosti. Občané totiž odmítají jakýkoli režim, legislativu nebo autoritu, která je v rozporu s hodnotami, zásadami a demokratickými zárukami nebo poškozováním lidských práv (Constitución de la República Bolivariana de Venezuela 1999: 345). V porovnání s předchozí stávkou však nebyla tak násilná, ale jednalo se spíše jen o ekonomickou sabotáž ze strany opozice. Chávez se však po ukončení stávký začal mstít a trestal účastníky stávký. Propustil asi 19 tisíc zaměstnanců PdVSA a nahradil je představiteli věrnými jeho vládě (Rapier 2017). Kromě přepadení kanceláří opozičních novin, došlo například k vraždě čtyř obětí. Jednalo se o tři vojáky a opozičního aktivistu, kteří byli podle svědků uneseni a zavlčeni do vozu muži v maskách. Po vyšetřování se ukázalo, že oběti byli po únosu mučeni, ale z vraždy nebyl nikdo usvědčen. Zavraždění se však účastnili protestů proti Chávezovi. Po ukončení protestů byl zatčen lídr opozičního hnutí Fedecamaras²⁴ Carlos Fernandez. Fernandez opouštěl restauraci v Caracasu, když někdo vystřelil ze zbraně do vzduchu, následně byl Fernandez zatčen tajnou policií a obviněn ze zrady státu. Tajná policie prakticky unesla Fernandeze, protože byl zavlčen na neznámé místo a vláda se k zatčení vůbec nevyjádřila, což kritizovala hlavně opozice. Údajně policie nepředložila ani soudní zatýkáci rozkaz (Gunson 2003), což není spravedlivý postup při zatčení. Pokud by vláda jednala v souladu se zákony, nemohl by být opoziční lídr unesen na neznámé místo a bez zatýkáciho rozkazu. Svoboda pokojného shromažďování je zaručena ve venezuelské ústavě. Právo na protest se však v posledních letech stalo citlivým tématem a skupiny pro ochranu práv kritizovaly legislativní změny, které usnadňují zatýkání demonstrantů za závažné trestné činy. Chávez se snažil jakkoli zabránit stávkám, které by protestovaly proti jeho vedení Venezuely. Počet ochranných opatření, která by pomohla nevinným opozičním protestantům, se začal zmenšovat.

²⁴ Federación de Cámaras y Asociaciones de Comercio y Producción de Venezuela je svaz podnikatelů.

3.2.6 Nezávislost soudní moci

V posledním odstavci bude autorka zkoumat poslední kritéria Larryho Diamonda²⁵ zabývající se občanskými právy. Nejdůležitější institucí, která chrání dodržování lidských práv je nezávislá soudní moc. Některé organizace posuzující dodržování lidských práv ve Venezuele vyjádřily během Chávezovy vlády obavy z útoků na zaměstnance mediální sféry, obtěžování obhájců lidských práv a špatných podmínek pro vězně. To souviselo s tím, že Chávez a vládní úředníci postupně koncentrovali moc ve svých rukách. V roce 2004 nařídil Chávez převzít oficiálně moc nad Nejvyšším soudem. Vláda rozhodla o zvýšení počtu soudců z 20 na 32 a dosadila si na tyto posty příznivce Cháveza. To, že soudní moc přestala kontrolovat prezidenta, způsobilo, že vláda ignorovala dodržování lidských práv občanů. Chávez se samozřejmě snažil zabránit mezinárodním organizacím, aby monitorovaly situaci lidských práv ve Venezuele. Jakmile v roce 2008 zástupci organizace Human Rights Watch vydali zprávu o porušování lidských práv venezuelskou vládou, byli zadrženi a vykázáni ze země. V roce 2010 vláda rozhodla, že organizace, které jsou finančně podporované zahraničím, mohou být stíhány za zradu. Přičemž všeobecně v Latinské Americe platí, že organizace získávají finanční prostředky od zahraničních zdrojů, jelikož financování státu pro tyto organizace je velice nedostatečné. V roce 2012 nakonec vláda nařídila odstoupení od Americké úmluvy o lidských právech. Tato úmluva umožňovala lidem, jejichž práva byla zneužívána nebo porušována, odvolat se se stížností u Nejvyššího soudu (Human Rights Watch 2013).

V roce 2009 soudkyně María Lourdes Afiuni udělila podmíněnou milost vládnímu kritikovi Eligiovi Cedeňovi. To se samozřejmě nelíbilo Chávezovi, který rozhodl, aby byla zatčena. Rozhodl tak i přesto, že se Afiuni řídila doporučením Organizace spojených národů, která monitorovala lidská práva. Afiuni byla zadržena 15 minut poté, co udělila souhlas k jeho propuštění. Afiuni strávila 14 měsíců ve vyšetřovací vazbě s vězni, které sama odsoudila. Kvůli zhoršení jejího zdravotního stavu způsobeného nedostatečnou zdravotní péčí a fyzickým týráním vězňů byla bývalá soudkyně přesunuta do domácího vězení.

²⁵ Jedná se konkrétně o 9. a 10. kritérium. 9. „*Individuální a skupinová práva jsou efektivně chráněna nezávislou justicí, jejíž rozhodnutí jsou uplatňována a respektována dalšími centry moci.*“ 10. „*Práva chrání občany před neoprávněnou vazbou, exilem, terorem, mučením a nepatřičným vměšováním do jejich osobních životů nejen státem, ale také organizovanými nestátními či protistátními silami*“ (Diamond, 1999: 13).

Soudní proces s Afiuni byl zahájen až v roce 2012 a sama se ho nezúčastnila, protože bylo jasné, že rozhodnutí bude nespravedlivé. Její případ je důkazem nedostatečné nezávislosti soudní moci ve Venezuele. Vyšetřovací řízení totiž probíhalo tři roky, i přesto, že venezuelské zákony dovolují maximální dobu vyšetřování jen dva roky. Jakmile si Chávez něco usmyslel, muselo to tak být, i přesto, že by exekutiva do těchto záležitostí soudu neměla zasahovat. Chávez poznamenal, že soudce, který propustil zločince, je ještě větší zločinec a navrhl, aby byla soudkyně uvězněna na 30 let (Carroll 2009). Afiuni byla v roce 2013 propuštěna z vězení s podmínkou. Musela se hlásit na úřadech každých 15 dní a nesměla opustit zemi nebo mluvit s novináři (BBC News 2013).

María Lourdes Afiuni nebyla jedinou obětí soudní moci kontrolované exekutivou. Ve většině případů se stali oběťmi lidé, kteří se nějakým způsobem podíleli na kritizování vlády. Venezuelská vláda stále více využívala používání legislativních a administrativních opatření, aby umlčela protivládní kritiky. V květnu 2010 obhájkyně lidských práv Rocío San Miguel v televizním pořadu upozornila na to, že vojenští důstojníci byli členové Chávezovy politické strany, což je ve Venezuele zakázáno. Ihned po odvysílání pořadu dostávala výhrušné anonymní dopisy a byla pronásledována. Miguel byla nakonec obviněna z podněcování vzpoury proti vládě. V červnu 2011 bojovník za lidská práva Humberto Prado zkritizoval vládu za vypořádání se s vězeňskou vzpourou. Hned poté byl vládou obviněn ze snahy destabilizovat celý systém. Také byl obviněn z toho, že zorganizoval vězeňské masakry, při kterých bylo zabito několik vězňů. Několik médií se ho snažili zdiskreditovat tím, že publikovaly články o tom, jak se Prado snažil schválně rozpoutat válku mezi vězni. Prado byl často pronásledován a jemu i jeho rodině bylo opakovaně vyhrožováno. Nakonec kvůli opakovaným hrozbám opustil se svou rodinou na dva měsíce Venezuelu. Už v roce 2010 se účastnil demonstrace, při které protestoval kvůli dlouhým soudním řízením a špatným vězeňským podmínkám (Human Rights Watch 2008). Účastí v této demonstraci se Prado dostal do povědomí venezuelské vlády, která ho vnímala jako osobu, která chce destabilizovat Venezuelu.

Kromě neodůvodněného zatýkání protivládních kritiků byl ve Venezuele velký problém s vězeňským systémem. Organizace Human Rights Watch upozornila v roce 1996 na skutečnost, že venezuelské věznice poskytují vězňům jedny z nejhorších podmínek z celé Latinské Ameriky, čímž značně porušují

lidská práva. Hlavním problémem věznic bylo neustále se zvyšující se násilí, korupce a přeplněnost věznic. Vládní úředníci na celém světě mají povinnost chránit obhájce lidských práv před riziky, kterým jsou vystaveni na základě svého zaměstnání. Chávezova administrativa však projevila protichůdný postoj k obhájčům lidských práv a bezdůvodně jejich činnost podkopávala (Human Rights Watch 2011). Mezinárodní organizace často vydávaly zprávy týkající se nejen výše zmíněných případů, ve kterých kritizovaly neodůvodněné zatýkání a pronásledování osob, které vyjádřily svůj vlastní názor. Jakmile se někdo vyjádřil negativně o jeho režimu, i přesto, že mluvili pravdu, Chávez se je snažil umlčet tím, že začali být pronásledováni nebo rovnou zatčeni.

Za dob Cháveze bylo velice časté, že mu byly k ruce zpravodajské služby spolu s armádou, které zadržely mnoho lidí kvůli plánování nebo páchání protivládních aktivit. Servicio Bolivariano de Inteligencia Nacional (SEBIN) byla zpravodajská služba, která vznikla v roce 2010 a nahradila předchozí zpravodajskou službu Dirección de los Servicios de Inteligencia y Prevención (DISIP). DISIP byla založena už v roce 1969 prezidentem Rafaellem Calderou, aby sloužila jako bezpečnostní síla podřízená ministerstvu veřejné moci, spravedlnosti a míru. DISIP a SEBIN byly často kritiky nazývány tzv. politickou policií, protože sloužila k udržování národní bezpečnosti a chránila vládu před jakoukoli kritikou ve společnosti. Národní zpravodajské služby sledovaly a zastrašovaly reportéry, vládní kritiky a obhájce lidských práv. DISIP se podílela hlavně na boji proti organizovanému zločinu, na neoprávněném vládním vyšetřování a na ochraně vysokých vládních úředníků. Některé oběti navíc uváděly, že byly mučeny nebo jinak zneužívány ve vězení. V roce 1999 DISIP zadržela několik podezřelých zločinců ve státě Vargas. Bylo popraveno hned několik lidí a jejich těla byla spálena spolu s oběťmi povodní. Jednou z obětí byl Roberto Hernández, který byl zatčen agenty DISIP bez jakéhokoli důvodu. Venezuelská vláda odmítala přijmout odpovědnost za násilné činy spáchané ve státě Vargas. Nakonec ale přiznala vinu ve zmizení tří mužů. Vláda se zavázala, že příbuzným obětí poskytne odškodnění a bude vyšetřovat násilnou popravu a potrestá odpovědné osoby.

Nezákonné únosy a popravy lidí byly ve Venezuele časté. DISIP, policie a armáda často nahrály násilné zločiny, aby utajily vraždu neozbrojené osoby nebo osoby ve vazbě. V roce 2005 agenti DISIP stříleli při demonstraci na

univerzitě Santa María, přičemž zastřelili jednoho studenta a další dva studenty násilně popravili bez rozhodnutí soudu. Několik dalších studentů bylo zraněno (Gindin 2005). DISIP a národní garda údajně použily nadměrnou sílu v protestech proti Chávezovi vedených opozicí v roce 2004 a za protestů v roce 2014 proti následníkovi Cháveze Madurovi se SEBIN výrazně podílela na zadržování a mučení protestantů. Ovšem je nutné podotknout, že členové skupiny DISIP byli obviněni z masakru v Yumare v roce 1986, při kterém popravili devět neozbrojených členů skupiny Punto Cero. V roce 1982 byl zničen guerillový tábor v Cantauře a bylo mučeno a zabito 23 bojovníků guerilly Frente Americo Silva (Rodríguez 2006). Už před vládou Cháveze tedy páchala tato skupina násilné zločiny a porušovala tak lidská práva. Navíc nebylo nikdy prokázáno, že by byl Chávez s jejich aktivy přímo spojen.

Násilné jednání ze strany chávistů však nebylo tak časté, spíše se snažili zabránit některým protivládním činnostem nenásilnou formou. Využívali například různé právní předpisy, které si vytvořili pro tyto účely a využívali své moci nad státními institucemi. Ve většině případů navíc státní zástupci nepředložili důvěryhodné důkazy, které by usvědčovaly „zločince“ ze závažného činu. Občané by přece měli mít právo vyjádřit svůj vlastní názor, pokud s vládou nesouhlasili. A jestliže se pak stalo, že je vláda za to zadržela, měly soudy nebo jiné instituce chránit jejich základní občanská práva. K násilným akcím proti opozici docházelo ve stávkách, které jsou zmíněny výše. Jak bylo ale již autorkou popsáno, v některých případech nebylo jasné, kdo vlastně násilný čin vyvolal a obě strany se navzájem obviňovaly. Dodnes však nebyly vyšetřovány trestné činy spáchané na opozičních nebo vládních příznivcích během demonstrací a nikdo za ně tedy nemohl být potrestán (Amnesty International 2004).

4. Komparace - Alberto Fujimori vs. Hugo Chávez

V následující závěrečné kapitole bude autorka komparovat populistickou politiku Alberta Fujimoriho a Huga Cháveze. Zaměří se hlavně na konkrétní prvky jejich jednání – krize společnosti a kritika tradičních elit, ztotožnění se s nižšími třídami, nezávislost k politické straně nebo hnutí, osobní kontakt s voliči a nezkušenost na politické scéně. Vzhledem k tomu, že se práce zaměřuje hlavně na rozdíly a podobnosti v přístupu k politickým právům, autorka zkoumala dodržování jednotlivých politických práv u každého populisty. Zaměřila se hlavně na spravedlivý volební proces, práva menšin, svobodu projevu a shromažďování, práva na alternativní zdroje informací a spravedlivý soudní proces. V této části se již autorka soustředí na rozdíly a podobnosti v přístupu k jednotlivým politickým právům.

4.1 Prvky populistické politiky – Fujimori vs. Chávez

Hlavním rozdílem mezi Fujimorim a Chávezem bylo, že Fujimori se řadí mezi pravicové neopopulisty a Chávez naopak mezi levicové populisty. Jak již bylo řečeno, neopopulisté přímo podporovali neoliberální reformy. Fujimori tedy začal s privatizací státního majetku. Majetek státu začal prodávat do rukou soukromých činitelů. Naopak státní intervencionismus usiloval o státní zásahy do ekonomiky. Dalším rozdílem souvisejícím s jejich přístupem k hospodářství jsou problémy, které chtějí populisté řešit. Fujimori se zaměřil na ekonomickou krizi, která však nebyla dlouhodobá. Jakmile neopopulista krizi vyřešil, jeho voliči přesunuli svou podporu politikům řešícím další velký problém společnosti – chudobu. Na rozdíl od Fujimoriho se Chávez ve volební kampani soustředil na strukturální problémy. Chudoba a nezaměstnanost jsou problémy, k jejichž řešení je zapotřebí více času. Proto se občas stávalo, že levicoví populisté ovlivňovali voliče tím, že potřebují další funkční období, aby tyto problémy vyřešili. Stejně tomu bylo i u Cháveze, který tvrdil, že cesta k socialistické revoluci je dlouhá, a proto potřebuje k eliminaci chudoby další funkční období. Jakmile pravicoví populisté zavedli neoliberální reformy a převedli státní záležitosti do rukou podnikatelů, snížil se prezidentský vliv. Privatizační programy sice na krátkou dobu způsobily, že mohl prezident rozhodovat o tom, komu prodají veřejné podniky, což jim poskytovalo značné výhody. Později ovšem rozpočtová politika

omezila využívání státních výdajů a personální škrty nedovolily populistům dosadit si do důležitých funkcí své příznivce.

Navíc neoliberalismus vystavoval populisty mezinárodnímu tlaku na dodržování demokratických zásad, protože musí dodržovat určité právní předpisy. Jakmile je začnou porušovat, vystaví se tlaku mezinárodního prostředí, které je po celou dobu kontroluje. Stejně tomu bylo i u Fujimoriho, který po autopuči začal raději znovu prosazovat demokratické hodnoty. Vyhlásil nové parlamentní volby a obnovil tak politickou soutěž. Naopak Chávezův ekonomický nacionalismus způsobil, že měl pod svoji kontrolou nejen hospodářství, ale i legislativní a soudní moc. Díky exekutivním zásahům do všech sfér začal jeho vliv stoupat. Nemohlo se tedy stát, že by se potýkal s mezinárodní kontrolou. Levicovní populisté v Latinské Americe totiž tvořili koordinovanou skupinu, která se navzájem podporovala. Navíc Bolívie a Nikaragua těžily z venezuelských petrodolarů, tudíž Cháveze stoprocentně obhajovaly. Rostoucí ceny ropy pak chránily levicové státy před mezinárodní kontrolou. Chávez dokonce odstranil mezinárodní pozorovatele v období voleb ve Venezuele a omezil vliv Meziamerické komise pro lidská práva.

Kvůli výše zmíněným důvodům Weyland tvrdil, že levicový populismus v Latinské Americe páchal větší škody na demokracii než tehdejší pravicové populismy (Weyland 2013: 26 – 31). Tohoto tvrzení se týká jedna z hlavních otázek práce. Autorka se snaží potvrdit nebo vyvrátit Weylandovo tvrzení konkrétně u pravicového neopopulisty a levicového populisty Cháveze. Dalším důležitým rozdílem souvisejícím s jejich ideologickým zaměřením byl vztah se Spojenými státy americkými (USA). To, že Fujimori ihned po nástupu do prezidentského úřadu začal prosazovat neoliberální reformy, otevřelo Peru po více než dvaceti letech cestu ke spolupráci s USA v ekonomické a vojenské oblasti. Chávez naopak viděl v USA nevíтанou zahraniční sílu, která vykořisťuje Venezuelu. USA podporovaly venezuelskou opozici při stávkách a jiných aktivitách konaných proti Chávezovi. Trochu směšné ze strany Cháveze bylo to, že prohlašoval, že USA nakazily rakovinou vysoké státní úředníky v Latinské Americe a i on sám byl nakažen (Wallis 2011).

Jak již bylo několikrát zmíněno, jedním z důležitých faktorů pro úspěch každého populisty je *krize společnosti* během volební kampaně. Z této krize začnou občané obviňovat státní úředníky, kteří nejsou schopni vyřešit krizovou

situaci. Těžko by občané zvolili někoho nového a nezkušeného, pokud by byli spokojeni se stávající hospodářskou a politickou situací v zemi. Fujimori i Chávez se objevili na politické scéně v době velkých ekonomických krizí. Ve Venezuele docházelo pouze k problémům způsobeným ekonomickou krizí a neschopností elit na ni reagovat. Navíc stoupala míra korupce ve státních úřadech a lidé začali být otráveni ze situace, při které se u moci střídaly dvě dominantní politické strany. Právě u těchto stran se začaly stále více objevovat korupční skandály. To dosvědčuje i korupční skandál prezidenta Carlose Andrése Peréze, který byl členem jedné z hlavních stran AD a byl odvolán z prezidentské funkce v roce 1993. Oproti Chávezovi však Fujimori musel čelit nejen ekonomické krizi, ale také bezpečnostním problémům v Peru. Na scéně se totiž v posledních letech před vládou Fujimoriho objevuje guerilla Světlá stezka, která je spojena s únosy a vraždami státních úředníků a chudých prostých lidí. To, že bezpečnostní krizi nedokázal vyřešit žádný z předchozích prezidentů, posiluje prezidenta Fujimoriho v očích Peruánců (Weyland 2006: 14). Zajistil si tím tak obdiv u občanů a znovuzvolení v dalších prezidentských volbách.

Oba populističtí vůdci mají společné to, že se ve svých kampaních *zaměřovali na chudé obyvatelstvo*. Jedná se o část populace, která byla diskriminována jak ve společenském, tak i v politickém životě. V obou zemích klasicky vítězily ve volbách a zastávaly politické funkce bohaté bílé elity. Ve Venezuele se od 60. let 20. století střídaly u moci dvě politické strany AD a COPEI. V případě Peru dlouhodobě obsazovaly posty také tradiční politické strany. V tomto případě však nešlo o pravidelné stabilní střídání, protože peruánský stranický systém byl velice fragmentovaný a nestabilní. Lišilo se tedy stranické politické prostředí, do kterého oba vůdci přišli. Chávez vstoupil do zavedeného stranického systému, i přesto, že byl prostoupený korupcí (Gott 2005: 67-68). Fujimori se ujal prezidentského úřadu v době, kdy byl stranický systém dlouhodobě roztržštěný a politické strany neustále zanikaly, štěpily se nebo vznikaly zcela nové. V obou státech ovšem převažovali v politických funkcích zástupci bohatých elit. Jestliže nedocházelo k řešení krizové situace ze strany elit, chudé vrstvy nebyly dostatečně reprezentovány a objevil se na politické scéně charismatický vůdce zaměřující se na zájmy chudých, získal si jejich hlasy. Lidé v tomto případě neměli co ztratit, jelikož dosavadní elita neuměla vyřešit krizi.

Dále se autorka zaměří na to, zda a jakým způsobem se jim podařilo splnit *sliby z první volební kampaně*. Fujimori se v první řadě zaměřil na řešení ekonomické krize a bezpečnostní situaci v Peru. Jak již bylo řečeno, Chávez na rozdíl od Fujimoriho nemusel bojovat s bezpečnostní situací. Chávez sliboval, že vytvoří novou venezuelskou ústavu, odstraní od moci zkorumpované elity paktu Punto Fijo a hlavně že odstraní chudobu. Fujimori i Chávez během volební kampaně kritizovali neoliberální politiku, která narušovala zájmy chudých občanů. Slíbili, že zruší neoliberální reformy, které zvýhodňují bohaté elity. Chávez se slibu držel, Fujimori však antineoliberální kampaň zvolil jen jako strategii, aby přilákal chudé. Na rozdíl od Cháveze ihned po nástupu k moci zavedl neoliberální šokový program. Tím se odklonil od zájmů nižších vrstev a zajistil si podporu středních a vyšších tříd. Pokud se ovšem autorka zaměří na primární cíle jeho kampaně, Fujimori se vypořádal s bezpečnostní krizí způsobenou činností Světlé stezky. Podařilo se mu zatknout vůdce guerilly Abimaela Guzmána, čímž došlo k postupné eliminaci aktivity Světlé stezky (Springerová, Špičánová 2006: 146). Navzdory jeho volebním slibům nakonec neoliberální reformy způsobily odstranění hospodářské krize a snížení hyperinflace. Chávez bez pochyby splnil předvolební slib o svolání Ústavodárného shromáždění a vytvoření ústavy. Jak již bylo řečeno, Chávez v první řadě na rozdíl od Fujimoriho bojoval s tradičními elitami a odstranění státní korupce. Venezuelu zbavil paktu dvou hlavních dominantních stran, se kterými byly spojeny korupční skandály (Gott 2005: 67-68). Nedá se ovšem říct, že by Chávez ze státu korupci zcela odstranil. Ba naopak korupce se rozšířila v celé vládě kvůli beztrestnosti vládních členů. Ke korupčním skandálům však docházelo nejen ve vládě, ale i mezi soudci, v kongresu, armádě a policii. Korupce během vlády populisty vzrostla na nebývalou úroveň. Byly ukradeny miliony dolarů a prostředky na fungování státu se ztrácely v rukách vysokých státních úředníků. S vysokými příjmy z ropy stoupla i úroveň korupce a Chávez a jeho stoupenci se samozřejmě snažili co nejvíce skrývat vlastní obohacování na úkor státu. Chávez nařídil, aby ropná společnost PdVSA přestala zveřejňovat od roku 2003 roční finanční uzávěrku a vytvořil takové finanční instituce, jejichž činnost je absolutně neprůhledná. Vzhledem k tomu, že jeden z cílů jeho kampaně bylo odstranit korupci, její nárůst je považován za poměrně ironický (Coronel 2006: 1 – 4).

Co se týče oslovování chudých obyvatel, Fujimori a Chávez měli společné to, že během volební kampaně sázeli na svůj původ. Fujimori se často odvolával na život v chudé podnikatelské rodině, která se snažila přežít s malými finančními prostředky. Navíc využíval svého japonského původu, aby se ztotožnil s chudým diskriminovaným obyvatelstvem. Stejně tak Chávez často ve svých proslovech vzpomínal na život v chudé rodině, jehož otec ho poslal žít k babičce (Guillermoprieto 2005). Jeho babička byla jeho velkým vzorem a vzhledem k jejímu indiánskému původu, který Chávez často zdůrazňoval, neměla lehký život. Indiánské obyvatelstvo bylo diskriminováno a zcela vyřazeno z hospodářského a politického života ve Venezuele. Tím, že se ztotožňoval s diskriminovanou částí populace a stejně jako Fujimori zaujal chudou zneužívanou vrstvu společnosti. Jak už bylo ovšem řečeno, tito dva populističtí lídři se lišili tím, že jeden z nich nakonec využil důvěru chudých a nakonec je zradil tím, že zavedl neoliberální reformy.

Dalším slibem ze strany populistů, díky kterému oslovili chudé vrstvy, bylo zavedení sociálních programů. Způsob financování sociálních prostředků Cháveze a Fujimoriho se však výrazně lišil. Fujimori využíval příjmy z prodeje státního průmyslu do rukou soukromých prodejců. Jakmile ovšem byly získané finanční prostředky vyčerpány, populistu neměl z čeho čerpat finance. Fujimori získával finanční podporu také od mezinárodních organizací. Chávez využíval hlavně příjmů z těžby ropy. Tento příjem byl stálější než v případě Fujimoriho finančních prostředků. I navzdory tomu, že pokud klesly ceny ropy, klesly i státní výdaje, za nějakou dobu došlo k obratu a objevily se nové finanční prostředky. Dalším rozdílem je načasování využití sociálních programů. Fujimori využil státních prostředků k zavedení sociálních programů v době před dalšími volbami. Chtěl si tak strategicky zajistit hlasy chudých voličů, jejichž podporu ztratil zavedením neoliberálních reforem. Hugo Chávez zaváděl sociální programy pro chudé poměrně pravidelně, i přesto, že před blížícími se volbami se jejich počet zvýšil. Na rozdíl od Fujimoriho se použití finančních prostředků také lišilo v závislosti na příjmech z ropného bohatství. Před jeho znovuzvolením Fujimori využil státních financí k zajištění podpory chudých. Jeho strategie byla jasná, protože před volbami začal zavádět programy, které by zlepšily podmínky pro život chudších obyvatel. Fujimori například zavedl minimální mzdu, povolil legální pouliční prodej a vytvořil speciální banku pro prodejce. Oproti Chávezovi

však Fujimori během druhého prezidentského období začal sociální programy měnit, rušit nebo omezovat (Braun 2011: 28 – 29). Lišila se také podoba sociálních programů zavedených oběma populistickými vůdci. Chávez se spíše soustředil na programy zlepšující potravinové, zdravotní a vzdělávací programy pro chudé obyvatelstvo. Podporoval menší zemědělce, kterým umožnil prodávat své potraviny v obchodě. Navíc tyto potraviny byly prodávány lidem s 25 až 50 procentní slevou oproti cenám v jiných obchodech (Wagner 2005). Fujimori se naopak snažil pomoci slabším lidem z ekonomického hlediska. Snažil se zlepšit pracovní podmínky pro tuto část obyvatel a podpořit malé prodejce a obchodníky.

Mezi podobnosti Fujimoriho a Cháveze může být nesporně zařazeno i to, že oba populisté často *kritizovali tradiční elity* ve volební kampani. Jak již bylo řečeno několikrát, oba vůdci zdůrazňovali neschopnost elit řešit krizi. Dalo se říct, že Fujimori i Chávez a nakonec i veřejnost obviňovali vládní úředníky ze situace, do které se obě země dostaly. Lišil se však důvod, kvůli kterému tradiční elity kritizovali. Chávez oproti Fujimorimu shledával velký problém spíše v korupčních skandálech ve státních funkcích než v hospodářské krizi, která Venezuelu postihla (Gott 2005: 67-68). Dále se lišila podoba stranického systému v obou zemích. V době, kdy Fujimori kandidoval, stranický systém byl fragmentovaný a nefunkční. Existovalo zde mnoho stran, které se neustále štěpily nebo zanikaly. Naopak venezuelský stranický systém dvou a půl strany byl dlouhodobě stabilní a až v 80. letech 20. století se začaly objevovat problémy s korupcí. I tak ale stranický systém zůstal poměrně stabilní oproti systému v Peru. Fujimori kritizoval všechny politické strany na celém pravolevém spektru, které v Peru v té době existovaly. Naopak Chávez kritizoval hlavně dvě pravicové strany a jejich korupční činnost. Nelíbilo se mu, že dva hlavní političtí aktéři byli pravicové strany, jejichž pakt omezoval jiné politické strany při získávání mandátů.

Chávez i Fujimori byli velice *charismatictí* a ambiciózní lídři. Oba byli charakterističtí *dlouhými proslovy*, při kterých upozorňovali na největší problémy ve společnosti. Stejně tak se oba populističtí vůdci pyšnili vynikajícími řečnickými schopnostmi. Svými proslovy museli oslovit co nejvíce voličů a zároveň museli umět upozornit na krizovou situaci a neschopnost elit. Fujimori i Chávez cestovali do chudých oblastí a slibovali chudým občanům zlepšení kvality jejich života. Chávez oproti Fujimorimu zavedl větší počet sociálních programů a

investic pro chudé, protože měl značný příjem z exportu ropy (UNICEF 2005: 1-2). Oba populisté často vystupovali v televizních pořadech. Na rozdíl od Fujimoriho však Cháveze mohli občané vídat na televizních obrazovkách o něco častěji. Chávez si totiž vytvořil svoji vlastní nedělní talk-show. Ve své talk-show odpovídal na otázky občanů a rozebíral problémy společnosti. Postupem času však otázek ze strany publika a ostatních občanů na telefonu ubývalo a Chávez vybíral témata, o kterých se chtěl vyjadřovat (Frajman 2014: 505-508).

Fujimori nevytvořil klasickou politickou stranu nebo hnutí. V roce 1990 založil kvůli kandidatuře hnutí Cambio 90, které se stalo jen volebním prostředkem zaštiťujícím charismatického a personalistického vůdce. Fujimori tímto krokem naopak oslabil politické organizace, díky čemuž získal značný prostor pro zvýšení personalistických pravomocí. Nízký stupeň institucionalizace umožnil neopopulistickému vůdci zvýšit svou moc a autonomii a také mu to poskytlo značnou volnost ve výkonu moci. Dalším důvodem, kvůli kterému nevytvořil klasickou politickou organizaci, bylo odlišení se od zkorumpovaných elit. Lidé si totiž spojovali tradiční podobu politické strany s tradičními elitami, které se snažily obohatit na úkor státu. Na rozdíl od Cháveze však jeho politické hnutí nevyznávalo žádnou ideologii. Cambio 90 sice prosazovalo neoliberální pravicové myšlenky, v určitém okamžiku před volbami se však snažili zaujmout i chudé levicové třídy (Weyland 2006: 16-17). Chávezovo hnutí MVR se řídilo striktně levicovými myšlenkami. Chávez se se snažil reinterpretovat myšlenky Simóna Bolívara, který byl hlavním představitel boje za nezávislost Latinské Ameriky na Španělsku. Na rozdíl od Fujimoriho měl tedy jasně daný vzor, na jehož odkaz se často odvolával. Dalším rozdílem mezi Fujimorim a Chávezem byl způsob a důvod vytvoření hnutí. Fujimori vytvořil své hnutí v roce 1990 kvůli účasti v prezidentské kampani. Chávez vytvořil hnutí MBR-200 hned poté, co byli spolu s vojenskými důstojníky propuštěni z vězení. Po neúspěšném převratu se Chávez rozhodl o nenásilný pokus změny ve Venezuele. Už ve vězení si Chávez pročítal knihy slavných filozofů a politiků a čerpal zkušenosti. Na rozdíl od Fujimoriho Chávez vytvořil hnutí v roce 1997, což bylo dva roky před prezidentskými volbami. Členové hnutí cestovali po celé Venezuele a zřizovali organizační struktury hnutí (Ellner, Hellinger 2004: 82 – 83). Chávez tedy vytvořil jiný typ hnutí než neopopulista Fujimori. Jeho hnutí mělo promyšlenou

ideologii založenou na myšlenkách Simóna Bolívara a na vyřešení problémů chudých.

Vzhledem k averzi společnosti k tehdejším venezuelským a peruánským vládním elitám se staly strategie *politických nováčků* úspěšné. Alberto Fujimori byl velice inteligentní a vystudoval obor zemědělský inženýr. Nakonec se však stal profesorem matematiky. Do doby jeho kandidatury neměl zkušenosti s politikou. Hugo Chávez se od malička zajímal o armádu a nakonec studoval i vysokou školu s tímto zaměřením. Hugo Chávez neměl sebemenší zájem účastnit se politického života. Vzhledem k tomu, že pozoroval stav venezuelského hospodářství a celé společnosti, rozhodl se pro převrat. Jeho puč byl neúspěšný. I přesto se však zapsal do povědomí společnosti, jelikož se po jeho zatčení objevil na televizní obrazovce s charismatickým proslovem. Ještě pár let po propuštění z vězení prohlásil, že se v žádném případě nebude účastnit zkorumpovaného politického života a dokonce uvažoval o dalším puči. Nakonec však situaci přehodnotil a rozhodl se vytvořit organizované politické hnutí (Jones 2008: 202).

4.2 Přístup k politickým právům – Fujimori vs. Chávez

4.2.1 Omezení exekutivy

Fujimori i Chávez po zvolení do prezidentského úřadu neměli v kongresu většinu. Zdálo by se tedy, že budou mít problém s prosazováním zákonů. Fujimori však neměl s prosazováním zákonů absolutní problém. Neopopulista začal ihned prosazovat neoliberální šokový program, který měl zlepšit hospodářskou situaci v Peru. Tímto krokem se vzdálil od svých voličů z nižších tříd a naopak se přiblížil střední a vyšší třídě, které měly většinové zastoupení v parlamentu. Proto parlament záměrně neodmítal zákony navržené samotným prezidentem. Většinu křesel v dolní komoře se pyšnila středopravicová liberální Frente Democrático a dokonce i Fujimoriho hnutí Cambio 90 získalo 32 křesel (Nohlen 2005: 454). Na rozdíl od Fujimoriho však Chávez problém s prosazováním nových reforem měl. Většinu v parlamentu měla opozice složená z tradičních elit paktu z Punta Fija. Nejvyšším počtem křesel se mohla pochlubit opoziční středová AD. Samozřejmě se k bojkotu Cháveze přidala i druhá strana smlouvy z Punto Fijo pravicová křesťanská COPEI. I přesto, že Cházvezovo hnutí MVR získalo 35 křesel, nejednalo se o dostatek křesel, aby se mohl postavit pravicové opozici (Nohlen

2005: 555). Chávez neměl šanci prosadit zákony, se kterými by opoziční strany nesouhlasily.

Fujimori se v roce 1992 rozhodl k autoritářskému kroku a provedl autoupuč. Fujimori sice neměl problém prosadit neoliberální reformy, ale nepovedlo se mu prosadit protiteroristické zákony. Na rozdíl od levicového populisty Fujimori jednal naprosto nedemokratickou cestou. USA a OAS varovaly neopopulistu, že pokud nepřestane s autoritářskými kroky, nedostane z jejich strany žádnou finanční podporu. Fujimori dlouho odolával, až nakonec mezinárodní organizace zastavily přítok financí pro Peru. Na mezinárodní nátlak se Fujimori rozhodl o vyhlášení nových voleb a vytvoření nové ústavy. Oproti Fujimorimu levicový populistu jednal demokraticky. Vyhlášení voleb do Ústavodárného shromáždění, prošlo přes schválení občanů v referendu (Carroll 2014: 41). Jak již bylo řečeno, Chávez neměl možnost prosazovat reformy kvůli blokování zákonů ze strany opozice. Co ale měli oba populisté stejné, bylo, že se díky těmto krokům snažili zvýšit prezidentské pravomoci na úkor ostatních.

Co se týče venezuelské ústavy, volby do Ústavodárného shromáždění vyhrála většina příznivců Cháveze. Chávez měl tedy možnost zcela ovlivnit tvorbu ústavy a utvořit si ji podle svých přání. Znovu je však důležité připomenout, že členy Ústavodárného shromáždění volili občané a nikdo je k tomu nenutil. I navzdory tomu, že měl možnost předpřipravit ústavu ke zvyšování exekutivní moci, není to nedemokratický krok. Co už se však dalo považovat za lehce nedemokratické, bylo, že prohlásil, že Ústavodárnému shromáždění musí být podrobeny všechny složky moci. Podle staré ústavy, která ještě platila, mají Ústavodárné shromáždění kontrolovat ostatní státní instituce. Chávez si svoje rozhodnutí obhájil, protože vytvořil volební složku moci a občanskou složku moci. Ústavodárné shromáždění má neomezenou suverénní moc lidu, protože si tuto možnost sami vybrali v referendu (Partlett 2013). I prezidentská moc byla samozřejmě podrobena shromáždění, a proto se jím nechal znovu „zvolit.“ Jak jinak tato volba ale mohla dopadnout, když měli chávisté většinu v Ústavodárném shromáždění. Fujimori se rozhodl k autoupuči hned dva roky po jeho zvolení a rozpustil parlament, který mu nechtěl schvalovat navrhované protiteroristické zákony. Je zcela jasné, že oproti Chávezovi Fujimoriho jednání bylo absolutně nedemokratické. Chávezovo demokratické jednání podpořili občané, když schválili novou ústavu vytvořenou shromážděním.

Fujimori i Chávez vytvořili novou ústavu. Fujimori učinil až na nátlak mezinárodního prostředí. Chávez oproti Fujimorimu nerozpustil parlament. Nechal však odvolat během tvorby ústavy opoziční politiky a obvinil je z korupce. Oba zvýšili pravomoci exekutivy například tím, že mohli vybírat a jmenovat armádní činitele nebo rozhodovat o mezinárodních smlouvách. Také oba dosáhli možnosti rozpustit parlament, pokud opakovaně nevysloví důvěru vládě. To se stalo pro oba populisty jako taková pojistka, protože poslanci samozřejmě raději odhlasovali důvěru vládě, než aby byl parlament rozpuštěn a konaly se nové volby. Co měli populisté dále společného, bylo to, že zrušili druhou komoru parlamentu a vznikl tak jednokomorový kongres. Také se snažili zvýšit své pravomoci tím, že zavedli dvě po sobě funkční období prezidentů. S tím se však objevily problémy a obcházení rozhodnutí o omezeném funkčním období. Poté, co Fujimori provedl v roce 1992 autoupuč, dosloužil další tři roky ve funkci prezidenta. Tento post v roce 1995 obhájil. Ihned po jeho znovuzvolení začal přemýšlet, jak povolit další zvolení přesto, že ústava dovoluje každému prezidentovi jen dvě po sobě jdoucí funkce. V roce 1996 nechal poslanci prosadit nový zákon Ley de Interpretación Auténtica, který mu umožnil třetí kandidaturu v roce 2000. Fujimori totiž tvrdil, že jeho první zvolení nebylo úplné, protože první dva roky musel odsloužit pod záštitou staré ústavy. Proto se toto období nedá počítat a je zapotřebí, aby mohl kandidovat ještě jednou (Arce 2003: 62). Proti třetí kandidatuře se samozřejmě ohradil Tribunál ústavních záruk, který potvrdil, že není možné tento zákon aplikovat na případ Fujimoriho. Zde autorka upozoruje další nedemokratický krok vůči rozhodnutí jiných institucí. Fujimori totiž přikázal, aby členové Tribunálu, kteří takto rozhodli, byli odvoláni a nahrazeni příznivci Fujimoriho. Tím pádem tedy došlo k jeho třetí kandidatuře. Kritici se ještě snažili proti tomu zasáhnout vypsáním referenda. Profujimoristický parlament však včas protiprávně zasáhl.

Chávez se stejně jako neopopulista Fujimori snažil zavést neomezený prezidentský mandát. Už v roce 2007 se snažil prosadit ústavní reformu tří článků, mezi nimiž byla i změna délky prezidentského mandátu. Občané však tuto změnu v referendu odmítli. Chávez se ale nevzdal a v roce 2009 Národní shromáždění navrhlo referendum o neomezeném funkčním období pro všechny veřejné funkce. Opozice samozřejmě protestovala, protože podle ústavy není možné během jednoho funkčního období jednat o stejné reformě ústavy. Chávez však odpověděl

opozici tím, že se tentokrát nejedná o ústavní změnu, ale o pozměňovací návrh. Navíc nejde o to, že by chtěl neomezenou kandidaturu jen pro sebe, ale i pro ostatní státní úředníky. Chávez také apeloval na občany tím, že bolívarská revoluce bude mít stálejší základy, pokud ve funkci zůstanou stávající úředníci. Chudoba a nezaměstnanost jsou problémy, které potřebují více času k vyřešení, není možné je vyřešit za tak krátkou dobu. Chávez tvrdil, že je na dobré cestě ke zlepšení venezuelské situace. Jako další nedemokratický krok Chávez využil stoupajících cen ropy v době druhého referenda a uplatil chudé obyvatelstvo sociálními balíčky (The Economist 2009). Chávez se nakonec na druhý pokus dočkal kladné odpovědi a mohl znovu kandidovat. Autorka práce tvrdí, že v tomto případě jednali oba populisté nedemokraticky. Lišil se pouze způsob, jakým neomezeného znovuzvolení dosáhli.

4.2.2 Spravedlivé a svobodné volby

Jak Chávez tak Fujimori ovládali volební orgány a ovlivňovali volební proces. Peruánská JNE, která má na starosti kontrolovat a vyřizovat volební výsledky a vyřizovat stížnosti ve volební oblasti, byla ovlivněna vládou. V roce 1998 byl Fujimori nucen k určitým změnám týkajících se hlasování JNE. Doposud stačilo k odsouhlasení návrhů tři hlasy členů JNE. Fujimori to však změnil na čtyři hlasy z celkových pěti. Volby do JNE vyhráli dva provládní představitelé, což umožnilo vládě bojkotovat zákaz třetí kandidatury prezidenta Fujimoriho. Opozice nesouhlasila s jeho třetí kandidaturou a Fujimori tušil, že se odvolá na JNE, proto si pojistil svou výhru. Dalším volebním orgánem, který se staral o volební registr, byl RENIEC. Vyšlo najevo, že členové RENIEC byli představitelé Národní zpravodajské služby, kteří se podíleli na podvodech a porušování lidských práv v Peru. Navíc se ukázalo, že RENIEC dovolila hlasovat 50 tisícům armádních a policejních příslušníků, i přesto, že to nová ústava zakazovala. Je jasné, že se zde vyskytovala volební manipulace a Fujimori získal hlasy navíc, na které neměl ani právo. Bylo dokázáno, že docházelo k zastrašování opozičních úředníků na municipální úrovni. ONPE, která měla zajišťovat hladký a spravedlivý průběh voleb, vyhrožování nezabránila. Způsob výběru členů nebyl veřejně přístupný pro veřejnost. Zvláštní bylo, že členi ONPE byli ve většině případů provládní zástupci a výběrové kritérium nebylo objasněno, což budilo pocit manipulace při dosazování členů (Youngers 2016: 8-9).

Ani Chávez nedodržel nezávislost a nestrannost volebních orgánů. Do Národní volební rady podle ústavy volilo členy Národní shromáždění. Poslanci se však nemohli shodnout a tak se toho chopil Ústavní soud. Členové ústavního soudu se z většiny skládali z Chávezů. V roce 2007 CNE odmítl podpisy shromážděné opozicí, která usilovala o vyhlášení konzultativního referenda navrhujiícího odvolání Cháveze. Odmítli je, protože nelze svolat referendum před půlkou volebního období prezidenta. O dva roky později se snažili svolat odvolávací referendum. CNE neustále oddalovala vyhlášení odvolávacího referenda. Nejdříve opozice nezískala dostatečné množství hlasů k vyhlášení referenda a byl jim umožněn opravný termín k obhájení chybějících podpisů. Když nakonec museli uznat podpisy a vyhlásit referendum, opět se snažili jeho činnost ovlivňovat. Provládní členové CNE rozhodli, že budou výsledky referenda vyhlášeny až o půlnoci, aniž by se poradili s opozičními členy. Opoziční členové byli nakonec vyřazeni z jakékoli porady nebo rozhodování (Alvarez 2009). Opozice navíc obvinila vládu, že zmanipulovala výsledky voleb. Voliči se báli hlasovat podle vlastního vědomí, protože při elektronickém hlasování využívali svých otisků a báli se, že vláda zjistí, jak hlasovali. Obávali se výhrůzek ze strany vlády. V roce 2005 se kvůli elektronickému hlasování a otiskům prstů rozhodl parlament bojkotovat volby. Opozičním stranám bylo vyhověno a vláda zrušila hlasování na základě otisků prstů. I přesto se opozice nezúčastnila parlamentních voleb.

Dále bylo dokázáno, že Chávez v kampaních využíval státní prostředky, CNE omezovala opoziční pochody a reklamy a vládní příznivci vyhrožovali zaměstnancům ropného průmyslu. V tomto případě se dá říci, že oba populisté negativně ovlivňovali chod volebního procesu. Oproti Fujimorimu však Chávezovi nebylo nikdy dokázáno, že by manipuloval výsledky voleb. Mezinárodní organizace Carter Centre a OAS nepotvrdili manipulaci voleb ze strany Cháveze. Naopak Fujimoriho třetí volby byly charakteristické porušováním lidských práv, úplatkářstvím a volebními podvody. To byl jeden z důvodů, proč se mezinárodní organizace rozhodly odvolat Fujimoriho.

4.2.3 Práva kulturních, etnických a náboženských skupin

Fujimori a Chávez během volební kampaně těžili z jejich chudého původu. Fujimori navíc sázel na jeho japonský původ, díky němuž se ztotožňoval

s diskriminovanými skupinami v Peru. Chávez stejně tak využíval původu jeho babičky, která pocházela z domorodého kmene. Oba populisté apelovali na chudá etnika, která postrádala práva v politické, ekonomické ale i společenské oblasti. Oba měli stejnou strategii, protože ve své kampani oslovovali chudé a ztotožňovali se s jejich problémy, které sami zažili. Rozdíl však autorka pozoruje v tom, jak se zachovali k těmto skupinám po zvolení do prezidentského úřadu. Fujimori totiž zapomněl na to, co chudým a etnickým skupinám sliboval a začal zavádět neoliberální reformy. Neoliberální reformy však nijak nepomohly chudým občanům ve zlepšení kvality jejich života ba naopak. Chávez na rozdíl od neopopulisty myslel při vytváření nové ústavy na chudé původní obyvatelstvo. Přidal do nové ústavy práva na existenci, jazyk, kulturu a území pro původní kmeny (Constitución de la República Bolivariana de Venezuela 199: 155). Vláda přispěla na dvojjazyčnou výuku domorodých občanů. Státní úředníci jim také vrátili území, na které měly domorodé skupiny právo. Nová ústava jim zaručila, že stát nebude získávat přírodní bohatství na jejich území bez jejich souhlasu. Nová ústava garantovala tři křesla v kongresu pro původní obyvatelstvo, což bylo doopravdy dodrženo. Jak je tedy vidět, na rozdíl od Fujimoriho Chávez nezapomínal na práva chudých a domorodých skupin.

4.2.4 Přístup k alternativním zdrojům informací

Fujimoriho neoliberální reformy neznamenal nic dobrého ani pro média. Před jeho vládou jim byly poskytnuty daňové úlevy v podobě levnějšího papíru nebo poskytování reklam pro veřejnost. Kvůli neoliberálním změnám tyto výhody skončily a došlo k poklesu čtenářů a příjmů z reklam. Největším sponzorem médií se stala vláda a dostala tak možnost rozhodovat o činnosti médií (Conaghan 2002: 116-117). Když během jeho prvního období klesla podpora u chudých obyvatel, vláda si vybrala deníky, které se na tento sektor soustředily, a omezila vydávání negativních článků o Fujimorim. Fujimori a jeho věrný rádce Montesinos vytvořili mediální síť provládních deníků a kanálů, díky kterým kontrolovali informace, které byly publikovány. Montesinos byl usvědčen z podplácení médií, kterým za svou dobu ve funkci věnoval několik milionů dolarů. Také nebylo tajemstvím, že byli novináři a reportéři sledováni, mučeni nebo vražděni, pokud se dopustili vládní kritiky. Fujimori si byl všech těchto aktivit Montesina a SIN vědom, díky čemuž byli i později zatčeni.

Na rozdíl od Fujimoriho však Chávez nekontroloval venezuelská média od počátku. Už před Chávezem měla média ve Venezuele velký vliv a poskytovala veřejnosti pravdu o tradičních elitách. Za dob Chávezova nástupu byla média jedinou institucí, která dokázala sjednotit nesourodou opozici vůči Chávezovi. Navíc od roku 2001 až 2004 ve Venezuele převládala opoziční média. Tím se od peruánských médií venezuelská média lišila. Vzhledem k silné vládní kontrole médií v Peru, nebyly deníky ani televizní či rozhlasové stanice schopné sjednotit opozici. Na rozdíl od Peru venezuelská média byla dostatečně financována bohatými rodinami a později soukromými podnikateli. Kvůli neoliberálním reformám trpěly deníky a televize nedostatkem financí, a proto se staly závislými na vládě a jejich příspěvcích. Za vlády Fujimoriho rozhodně nepřevládala opoziční média. Deníky, které dokázaly odolávat kontrole vlády, měly tak vysokou cenu, že si je průměrní občané nemohli dovolit. Ve Venezuele měla opoziční média takovou sílu, že se připojila ke stávkám proti Chávezovi. Po tom, co se Chávez vrátil po pár dnech do své funkce, snažil se omezit opoziční média, která na něj neustále útočila. Vytvořil tzv. *cadena*s, neboli dlouhé proslovy vlády, které byly vysílány na televizních obrazovkách. Po opětovných stávkách, které vyvolala opoziční média, se Chávez v roce 2006 rozhodl vytvořit *Ley Resorte*. Tento zákon označoval dobu od 6 hodin do 20 hodin jako chráněnou vysílací dobu, kdy se nesmí vysílat pořady se sexuálním, násilným nebo zdraví nebezpečným obsahem. Nejasný výklad toho článku využil k potrestání médií, které podle něj narušují národní bezpečnost (Capetillo-Ponce 2007: 10 – 13). Sporné je ovšem to, že zákon byl velice nejasně definovaný, dal se tedy vyložit v neprospěch kohokoli a navíc využíval vysokých trestů pro ty, kteří ho poruší. V roce 2007 odmítl odsouhlasit licenci nejstarší protivládní televizi RCTV, až nakonec odstranil z vlivu všechny ostatní, které ho kritizovali. Ve Venezuele zůstala jen jedna televizní stanice *Globovision*, která vysílala jen večer a její signál se nedostal za hranice Caracasu. Jak tedy autorka zpozorovala, venezuelská média si oproti soudům, kongresu a dalším institucím udržovala svůj význam a odolávala kontrole ze strany Cháveze. Oproti Chávezovi Fujimori ihned zamezil opozičním médiím, aby šířily protivládní informace.

4.2.5 Právo na protest

V Peru proběhla proti vládě Fujimoriho jen jedna větší stávka a to až v roce 1999. Popularita Fujimoriho klesla a opoziční strany a odbory se rozhodly vyjádřit nesouhlas s jeho politikou. V tomto případě se jednalo jen o jednodenní stávku, při které demonstranti blokovali ulice hořícími pneumatikami a házeli kameny na projíždějící auta a autobusy. To byla z jejich strany činnost, která nejvíce ohrožovala veřejnost. Fujimori do ulic nasadil proti demonstrantům 20 tisíc policistů, kteří využili slzný plyn. Peruánská vláda vyhrožovala stávkujícím, že budou vyhozeni ze svých zaměstnání, pokud stávku neukončí (CNN 1999). Jak již bylo řečeno, v Peru se dopouštěli násilných činů na novinářích a reportérech, kteří vyslovili svůj názor, snažili se o diskuzi nebo pravdivou publikaci o vládních činnostech. Na základě ústavy a demokratických hodnot však mají občané právo nejen vyjádřit nesouhlas ale také účastnit se stávky. V případě peruánské stávky jim to však nebylo umožněno. Je tedy pravda, že nebylo zrovna správné, že demonstranti házeli kameny na autobusy a podpalovali pneumatiky na ulici. Nezdálo se, že by cíleně ohrožovali veřejnost. Chtěli jen vyjádřit svůj odpor k vládě, která na ně ihned poslala 20 tisíc policistů a použila proti nim slzný plyn.

Na rozdíl od předchozího případu ve Venezuele docházelo k protestům proti Chávezovi častěji. Jak již bylo řečeno výše, opozice měla větší sílu sjednotit se a uspořádat stávku. První stávka proti Chávezovi v roce 2002 se týkala odporu stávkujících kvůli dosazení chávistů do postů PDSVA (Golinger 2010). V této stávce bylo ze strany vlády využito značné násilí a slzné plyny nebo Molotovův koktejl. V případě Venezuely při stávkách docházelo k častým spekulacím. Opozice totiž využila snímky usvědčující chávisty z útoků na nevinné demonstranty. Tyto snímky kolovaly nejen po celé Venezuele, ale dostaly se i do světa. Chávisté však nesouhlasili a tvrdili, že se pouze bránili výstřelům policie a neznámých odstřelovačů. Dodnes nebylo dokázáno, která ze stran mluvila pravdu.

Druhá stávka proti Chávezovi byla spíše jen ekonomickou sabotáží, při které schválně stávkoval ropný průmysl. Protivládní stávky probíhaly poměrně pravidelně během jeho vlády. Oproti tomu proti Fujimorimu mnoho stávek neproběhlo, jak již bylo jednou zmíněno výše. Nejdůležitějším faktem bylo asi to, že venezuelská opozice se dokázala snadno sjednotit díky síle opozičních médií. Na rozdíl od Cháveza Fujimori od nástupu do prezidentského úřadu jakoukoliv

protivládní aktivitu eliminoval. Oproti Chávezovi měl i větší šanci, že se mu tato eliminace podaří, protože opozice v Peru byla velice fragmentovaná a neschopná se spojit proti vládě.

4.2.6 Nezávislost soudní moci

Fujimori byl v roce 2000 obviněn z porušování lidských práv a využití pravomocí exekutivy k vlastnímu prospěchu. V roce 1992 došlo na univerzitě La Cantuta k únosu, následnému mučení a zabití devíti obětí. Masakr zorganizovala Grupo Colina a později bylo dokázáno, že jednali na příkaz Montesina a Fujimoriho. V roce 1995 se našlo několik důkazů usvědčujících členy skupiny Colina ze zabití obětí masakru. Došlo však k rozporu mezi civilními a vojenskými soudy o tom, kdo z nich má vést soudní proces s obžalovanými. Fujimori podepsal nový zákon, na základě něhož tři soudci namísto původních čtyř soudců rozhodli o vítězství vojenského soudu. Vojenské úřady ale vůbec nevyšetřovaly vysoce postavené vojenské úředníky ani Montesina. Fujimori prosadil schválení nového zákona o amnestii, který propustil všechny policejní, vojenské a vládní úředníky, kteří se účastnili porušování lidských práv v bojích proti terorismu. Jak autorka zmínila výše, vláda v tomto případě rozhodně nejednala demokraticky. Správně měly soudy podezřelé pachatele z bombardování v Taratě vyšetřovat a odsoudit k trestu odnětí svobody. Nikoliv je unést, mučit a poté zabít. Zcela nespravedlivé pak bylo i to, že byli vyšetřováni jen nedůležití vojenští důstojníci, kteří byli na základě zákona o amnestii později propuštěni. Stejně tak Fujimori a jeho vláda jednali v případě masakru ve čtvrti Barrios Altos v roce 1991. Členové skupiny smrti získali informaci, že bude v této čtvrti probíhat pollada, kdy se vybírají finanční prostředky na činnost guerilly. Grupo Colina si však spletla místo a zaútočila na nevinné občany. Dlouho po autopuči nedocházelo k vyšetřování tohoto případu. Nakonec soudkyně Antonia Saquicuray upozornila na to, že není možné využít zákon o amnestii i na tento případ. Vláda proto vytvořila nový zákon týkající se masakru Barrios Altos. Navíc schválili, že soudní orgány nesmí upravovat zákony o amnestii a jejich uplatnění je povinné pro všechny případy. Bylo dokázáno, že Fujimori povolil oba tyto masakry, což dokazuje, že o nich věděl a neměl problém s porušováním lidských práv (Krauss 2001). Navíc se Fujimori po masakru účastnil oslav s vysoce postavenými vojenskými úředníky a členy zpravodajské služby SIN.

Na rozdíl od Fujimoriho Chávez se nedopustil tak závažného porušování lidských práv. Ve Venezuele byly považovány za největší problémy porušování práv novinářů a reportérů, obhájců lidských práv a špatné podmínky ve věznicích. V roce 2004 převzal prezident Chávez moc nad Nejvyšším soudem. V roce 2008 pak vykázal ze země obhájce lidských práv, kteří zde monitorovali lidská práva pod záštitou Human Rights Watch. V roce 2010 odstoupil od Americké úmluvy o lidských právech, díky které se mohli oběti porušování lidských práv odvolat k Nejvyššímu soudu. Oproti Fujimorimu má porušování lidských práv ve Venezuele jinou, ne tak násilnou podobu. Chávez se zaměřoval hlavně na potrestání vládních kritiků, mezi které patřili novináři, obhájci lidských práv nebo soudci. Jakmile se někdo dopustil vládní kritiky, byl pronásledován a obviněn ze státní velezrady. Například soudkyně Afiuni, která udělila milost vládnímu kritikovi, byla Chávezem označena za zločince a uvězněna. Stejně jako v Peru existovala SIN nebo Grupo Colina, ve Venezuele se nacházela zpravodajská služba DISIP nebo SEBIN, která sloužila k zastrašování novinářů a obhájců lidských práv. V roce 2005 agenti DISIP zastřelili několik studentů při demonstraci na univerzitě v Santa Márii (Gindin 2005). Na rozdíl od Fujimoriho však nebylo nikdy dokázáno, že by byl Chávez jakkoli spojen s činností této zpravodajské organizace. Už v 80. letech 20. století proběhly dva masakry, ve kterých tato skupina zabila několik členů partyzánské skupiny. Už před vládou Cháveze byla tato skupina spojena s násilnými činy a nemuseli proto nutně jednat na příkaz Cháveze. Oproti tomu Fujimori byl usvědčen z toho, že poskytl souhlas k těmto akcím. Na rozdíl od Fujimoriho bránil Chávez svoji vládu nenásilně. Snažil se spíše využít právních předpisů, aby mohl uvěznit vládní kritiky. I přesto, že se během jeho vlády údajně podílela DISIP na násilných činech při stávkách, dodnes nebylo prokázáno, kdo o tom rozhodl.

4.2.7 Stručné shrnutí výsledků komparace

I přesto, že byly výsledky komparace rozebrány výše a autorka se jim bude věnovat ještě v závěru práce, je zapotřebí stručně zmínit základní rozdíly a podobnosti populistů. První velký rozdíl mezi populisty vidí autorka v tom, že Fujimori je pravicovým politikem obhajujícím neoliberalismus, zatímco Chávez byl levicovým socialistickým politikem. Oba popuště se zaměřovali ve volební kampani na chudé obyvatelstvo, přičemž Fujimori po zvolení zklamal chudé

voliče a zaměřil se spíše na střední a vyšší vrstvu společnosti. Nejlépe splnil sliby z volební kampaně Fujimori, protože zbavil Peru ekonomické krize a bezpečnostních problémů. Chávez byl úspěšný jen v některých bodech, protože za jeho vlády se spíše zvýšila míra korupce ve vládních institucích. Co se týče sociálních programů, Chávez prosadil za své vlády větší počet programů zlepšujících kvalitu života chudých. Na rozdíl od Fujimoriho měl více finančních prostředků k vytvoření sociálních programů, protože využil financí získaných z ropného bohatství. Fujimori a Chávez využili v první volební kampani krizi společnosti a kritiku tradičních elit, které nedokázaly vyřešit problémy společnosti. Oba populisté disponovali výbornými řečnickými schopnostmi a charismatickým jednáním, díky čemuž zaujali voliče. Fujimori a Chávez těžili také z toho, že nebyli spojeni s tradiční politickou elitou a byli nezkušení na politické scéně. Lidé už byli unavení ze zkorumpovaných politiků, kteří byli navíc zodpovědní za krizovou situaci v zemi.

Fujimori i Chávez se snažili zvýšit prezidentské pravomoci na úkor ostatních institucí. Každý politik si však zvolil jinou cestu, jak toho docílit. Fujimori provedl autopuč a rozpustil parlament. Chávez se rozhodl pro volby do Ústavodárného shromáždění, což nechal schválit voliči v referendu. Oba populisté se snažili obejít ústavu a prosadit si neomezené funkční období. Fujimori i Chávez omezovali nezávislost a nestrannost volebních institucí. Dosazovali si do volebních orgánů své příznivce a znevýhodňovali situaci opozice ve volbách. Pravicový i levicový politik využili toho, že pocházeli z chudé rodiny a hlavně využili svého původu, aby se ztotožnili s chudými voliči. Fujimori po autopuču začal ovládat veškerá média. Montesinos vytvořil vládní mediální síť, díky které vláda rozhodovala o tom, jaké informace se v médiích objeví. Na rozdíl od Fujimoriho Chávez ihned po zvolení nekontroloval chod médií. Venezuelská opoziční média byla velice silným aktérem, dokázala se sjednotit proti Chávezovi a uspořádat několik protestních akcí. Od roku 2001 až 2004 dokonce opoziční média ve Venezuele převládala. Až později je Chávez začal omezovat, když zjistil, že by ho média mohla ohrozit. V Peru za dob Fujimoriho vlády proběhla jen jedna větší stávka. Naopak Chávezova vláda byla charakteristická poměrně velkým počtem stávek organizovaných právě silnou venezuelskou opozicí. Co se týče soudního procesu a základních lidských práv, Fujimori byl uvězněn kvůli porušování lidských práv za jeho vlády. Bylo dokázáno, že věděl o masakrech,

které spáchala skupina Colina. Neměl právo na to, aby rozhodl o únosu, mučení a vraždě peruánských občanů. Správně mělo dojít k trestnímu stíhání všech podezřelých a soud měl rozhodnout o jejich osudu. Na rozdíl od Fujimoriho se Chávez nedopustil tak závažného porušování lidských práv. Levicový populistu porušoval práva novinářů, reportérů a obhájců lidských práv, při čemž se jednalo hlavně o vládní kritiky. Jakmile někdo kritizoval vládu, byl pronásledován a obviněn ze státní velezrady. Ve Venezuele však nedocházelo k porušování lidských práv násilnou formou, jako tomu bylo za Fujimoriho vlády.

Závěr

Autorka se ve své práci zaměřila na komparaci populistické politiky bývalého peruánského prezidenta Alberta Fujimoriho a exprezidenta venezuelské republiky Huga Cháveze. Jelikož diplomových prací, které porovnávají vlády těchto populistů, existuje mnoho, autorka se soustředila na jinou oblast této problematiky. Autorka analyzovala vliv politiky Fujimoriho a Cháveze na politická práva na základě Diamondových kritérií²⁶. V některých případech může totiž populistická strategie sloužit jen k získání voličů a následnému zisku mandátu. Na základě popisu vlády obou prezidentů se autorka snažila zjistit, zda do této skupiny populistů patří i tito dva vůdci. Cílem této práce bylo odpovědět na následující výzkumné otázky:

- 1. Jaké jsou hlavní podobnosti/rozdíly mezi populistickou politikou Cháveze a Fujimoriho?*
- 2. Jaký dopad má politika Fujimoriho a Cháveze na politická práva občanů v Peru a Venezuele? Dochází k porušování těchto práv výše zmíněnými populistickými vůdci právě kvůli jejich populistické politice? Pokud ano, jaký k tomu měli populističtí lídři důvod?*
- 3. Je v případě Venezuely a Peru pravdivé tvrzení Kurta Weylanda, který tvrdí, že levicový populismus je daleko větším ohrožením demokratických hodnot a tedy i politických práv, než pravicový populismus?*

V první části diplomové práce tj. teoretické části se autorka zaměřila na vymezení hlavních teorií, se kterými v práci pracovala. Jedním z nejdůležitějších a nejtěžších úkolů bylo definovat pojem populismus a vymežit některé teorie. Definicí pojmu populismus existuje nespočet a je velice těžké správně a přesně tento pojem vymežit. Autorka se rozhodla využít pro účely práce 3 hlavní rysy, které charakterizují pojem populismus od Kurta Weylanda. Doplnila je však šesti prvky důležitými pro populistickou strategii od Paula Taggarta. Jelikož autorka v těchto dvou definicích postrádala další body, které považuje za důležité pro populismus, zmínila je hned v teoretické části. Dále se autorka zabývala definicí lidských práv, po které následně přešla k definici a vyjmenování všech důležitých politických práv. Autorka pracovala hlavně s politickými právy, které považuje za

²⁶ Diamond, Larry. 1999. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. JHU Press.

důležité Larry Diamond, a na základě nich porovnávala obě populistické vlády a přístup k těmto právům. Za jedno z nejdůležitějších politických práv autorka považovala svobodu projevu a s ní související vyhledávání, přijímání a rozšiřování informací a myšlenek všeho druhu. Dále se zaměřila na svobodu shromažďování, sdružování a účast na veřejném životě. Každý jednotlivec má právo být spravedlivě a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem, který rozhoduje o trestním obvinění. Občané mají právo na vyšetřování, zda daný čin spáchali. Policejní ani jiné represivní složky nejsou oprávněné k mučení nebo používání jakéhokoli násilí proti nevinným i vinným osobám. Autorka se zaměřila hlavně na zmíněná občanská práva a zkoumala jejich dodržování ve Venezuele a Peru.

Jelikož se jedna z hlavních výzkumných otázek týkala platnosti teze Kurta Weylanda o hrozbě levicového populismu, v další části teoretického ukotvení autorka zmínila hlavní body tohoto tvrzení. Kurt Weyland ve svém díle „*Latin America's Authoritarian Drift*“ tvrdí, že levicové populismy páchají větší škody na demokracii než tehdejší pravicové populismy. Autorka se na toto tvrzení zaměřila na základě dvou konkrétních případů, které srovnala – Fujimoriho Peru a Chávezovu Venezuelu. Dále autorka pracovala s teorií ropného prokletí a populisticko-rentiéřskými státy. Vláda využívá příjmů z ropy a investuje do rozvoje neformálního sektoru. Neformální sektor naopak za odměnu podporuje vládu v dalších volbách. Problémem se však stává, že vládní úředníci nevyužívají příjmy z ropného bohatství jen k zavedení sociálních programů pomáhajícím chudším lidem, ale také k posílení represivních složek a koncentraci moci do rukou prezidenta. Pokud má tedy prezident možnost na základě svých ropných příjmů získat podporu voličů a kontrolovat státní instituce, může docházet k porušování lidských práv. V případě, že se taková možnost dostane do rukou populisty, je podle autora Sebastián L. Mazzuca větší nebezpečí pro lidská práva.

V analytické části autorka srovnává neopopulistickou politiku Alberta Fujimoriho se sociálním populismem Huga Cháveza. Kromě Fujimoriho neoliberalního programu a Chávezova ekonomického nacionalismu se Fujimori oproti Chávezovi zabývá aktuálními krátkodobými problémy – bezpečnostní situací a hospodářskou krizí. Jakmile je Fujimori vyřešil, začal ztrácet na voličské podpoře. Chávez byl oproti němu ve výhodě, jelikož se zaměřil na strukturální problémy. Nezaměstnanost a chudoba nejsou otázkou rychlého řešení, ale je

zapotřebí se jim věnovat delší dobu. Proto obvykle populisté potřebovali víc než jedno funkční období. Dále se lišil jejich názor na spolupráci se Spojenými státy americkými, přičemž Fujimori s nimi obnovil spolupráci jak v ekonomické tak vojenské oblasti. Chávez byl naopak silně antiimperialistický a odmítal jakoukoliv spolupráci s nimi.

Když se autorka zaměřila na krizovou situaci, která dostala oba populisty do úřadu, její podmínky byly poměrně stejné. Fujimori stejně jako Chávez čelil ekonomické krizi. Fujimori bojoval s hyperinflací a díky neoliberálním reformám došlo během dvou let k velkému zlepšení ekonomické situace v Peru. Tím se lišil od Cháveze, který bojoval s ekonomickou krizí delší dobu a v dnešní době je Venezuela ještě v horší situaci než za Cháveze. Dalším rozdílem při řešení krizové situace se stal fakt, že Fujimori navíc musel čelit obrovským bezpečnostním problémům ze strany Světlé stezky. Ve Venezuele naopak nebyl problém s obrovskou kriminalitou, jako tomu bylo v Peru před vládou Fujimoriho. Fujimori se stejně jako Chávez snažil oslovit ve volební kampani nižší vrstvy společnosti. Vzhledem k tomu, že před nimi vládli v Peru i ve Venezuele bohaté bílé elity, chudé obyvatelstvo nebylo dostatečně reprezentováno. Jelikož tradiční elity nebyly schopné vyřešit krizi v obou zemích, voliči přesunuli svou podporu k populistům, kteří neměli politickou zkušenost a byli politicky „nepošpinění“. Na rozdíl od Cháveze neopopulista Fujimori po vítězství ve volbách zklamal chudé voliče a začal prosazovat neoliberální reformy, které zájmy nižší třídy spíše poškozovaly. Chávez však zůstal věrný svým voličům a neustále se soustředil na prosazování zájmů nižších společenských vrstev.

Pravicový neopopulista se ve volební kampani zaměřil primárně na vyřešení ekonomické krize a snížení kriminality ze strany Světlé stezky. Levicový populista sliboval vytvoření nové ústavy, boj s chudobou a korupcí. Fujimori úspěšně splnil obě předsevzetí volební kampaně, i přesto, že se obrátil zády k nižším vrstvám. Naopak Chávez přišel s novou ústavou, ale na vyřešení dalších bodů jeho kampaně se již nezmohl. Chávez ihned po vítězství ve volbách udělal personální čistky ve státních funkcích, kde nejvíce docházelo ke korupčním skandálům. Za vlády Cháveze však spolu s vysokými příjmy z ropy stoupla úroveň korupce a jeho stoupenci se obohacovali na úkor státu. I navzdory neustálému vydávání sociálních balíčků a investic do chudých oblastí nedokázal Chávez vyřešit problém chudoby. Za jeho vlády však klesla míra chudoby a

nezaměstnanosti, ale později se jako příčina jeho vlády ve Venezuele situace chudých zhoršila. V tomto případě se zdá být úspěšný více Fujimori, i přesto, že je jeho vláda oproti levicové vládě spojená s rapidním porušováním lidských práv.

Fujimori a Chávez se ztotožňovali s diskriminovanou částí obyvatelstva díky svému rodinnému původu. Ve volební kampani často zdůrazňovali, že vyrůstali také v chudobě a tudíž životu nižších tříd dobře rozumí. Jak již bylo řečeno, Chávez ale u podpory nižších tříd na rozdíl od Fujimoriho zůstal. Jelikož se snažili zaujmout chudé občany, využívali často státních prostředků k financování různých sociálních balíčků. Doba využití těchto balíčků se u obou populistů lišila. Chávez vyhlášoval pravidelně skoro každou neděli ve své talk-show nové sociální programy. Fujimori využil sociálních programů k podpoře života chudých strategicky před dalšími volbami, aby si získal zpět podporu chudých voličů. U obou populistů se lišil příjem finančních prostředků, díky kterému financovali investice do chudých oblastí. Chávez měl na rozdíl od Fujimoriho poměrně stálý příjem financí, který vycházel z příjmů z ropy. Jediným problémem bylo období, kdy klesla cena ropy a tím klesly i veškeré státní finanční prostředky. Neopopulista naopak získal státní finance z prodeje státních podniků do vlastnictví soukromníků. Jeho druhým příjmem se staly mezinárodní finanční prostředky. Jak již bylo řečeno, tyto prostředky také nebyly pravidelné a držely Fujimoriho v šachu. Jakmile se jen lehce odvrátil od demokratických hodnot, mezinárodní prostředí mu přerušilo příjem financí.

Jak Fujimori, tak Chávez kritizovali tradiční elity a slibovali, že dokážou vládnout lépe než oni. Důvod, kvůli kterému populisté kritizovali tradiční bohaté elity, se lišil. Chávez viděl problém hlavně v korupci, oproti tomu Fujimori spatřoval problém hlavně v hospodářské krizi, kterou způsobily elity. Venezuelský stranický systém byl dlouhodobě stabilní a pyšnil se vyšší demokratickou úrovní, která nebyla v Latinské Americe na denním pořádku. Naopak peruánský stranický systém byl vysoce fragmentovaný a nestabilní. Oba populisté se tedy ve svých zemích objevily nejen jako spása pro chudé obyvatelstvo, ale i záchrana celého systému. Fujimori i Chávez disponovali vynikajícími řečnickými schopnostmi, díky kterým dokázali přesvědčit široké spektrum občanů o jejich výjimečnosti. Chávez se však oproti Fujimorimu mohl pyšnit vytvořením hnutí, které mělo promyšlenou levicovou ideologickou základnu postavenou na myšlenkách Símona Bolívara. Chávez nevytvořil hnutí

spontánně jen kvůli prezidentským volbám jako Fujimori. Chávisté vytvořili hnutí, jakmile byli propuštěni z vězení kvůli spáchání autopuče. Ve vězení navíc četli mnoho filozofických a politologických děl a důkladně přemýšleli o socialistické revoluci. Ještě pár let před prezidentskými volbami si nebyli jisti, zda chtějí opravdu změnit situaci ve Venezuele nenásilnou cestou. Nakonec však strategie politických nováčků vyšla oběma populistům velice dobře a voliči svěřili svůj osud do rukou profesora matematiky a vojenského důstojníka.

Poté, co autorka zodpověděla první výzkumnou otázku, která se zabývá hlavními podobnostmi a rozdíly v populistické strategii Fujimoriho a Cháveze, soustředila se dále na politická práva v obou zemích. Hlavní politická práva, na která se autorka soustředila v konkrétních případech, vycházela z 10 kritérií liberální demokracie od Larryho Diamonda. Nejprve autorka upozornila na to, že se oba populisté snažili co nejvíce posílit své vlastní pravomoci. Fujimori si však zvolil nedemokratickou cestu a provedl v roce 1992 puč. Oproti němu Chávez nezískal podporu opozičních stran, a proto se rozhodl o ústavní změnu. Jednal však absolutně demokraticky, jelikož nechal občany rozhodnout o vytvoření nové ústavy a občané následně zvolili i členy Ústavodárného shromáždění.

Co se týče volebního práva, oba populisté kontrolovali hlavní volební orgány, které dohlížely na pořádání voleb. Dosazovali do volebních orgánů své příznivce, kteří ovlivňovali celý volební systém podle toho, jak potřebovali populističtí prezidenti. Volební orgán, který dohlížel na registr voličů, dovolil, aby hlasovali armádní a policejní činitelé. Represivní složky samozřejmě hlasovaly pro Fujimoriho, i přesto, že nesměly volit. Převaha fujimoristů ve volebním orgánu umožnila zamezit bojkotu třetího znovuzvolení ze strany opozice. Chávez také využil volebních orgánů a snažil se díky převaze chávistů v těchto orgánech zamezit vyhlášení odvolacího referenda. Bylo dokázáno, že Chávez v kampaních využíval státní finanční prostředky, volební instituce omezovaly opoziční pochody a reklamy. Vládní úředníci vyhrožovali zaměstnancům ropné společnosti vyhazovem, pokud nedali hlas Chávezovi ve volbách. Co se týče práva politických stran účastnit se voleb, peruánský stranický systém byl velice fragmentovaný a neexistovala zde silná strana nebo hnutí, které by mohlo konkurovat Fujimorimu. Proto Fujimori respektoval jejich práva a neomezoval politické strany ve volbách. Jak již bylo zmíněno, Chávez naopak omezoval práva politických stran na spravedlivou soutěž.

Jedním z politických práv jsou práva etnických, kulturních a náboženských menšin. Fujimori a Chávez se ve volební kampani soustředili na práva chudých a etnických skupin. Fujimori na rozdíl od Cháveze ihned porušil sliby, které chudým etnickým skupinám dal a zavedl neoliberální reformy. Chávez naopak se svými sliby o zlepšení práv pokračoval a prosadil základní práva etnických skupin do nové ústavy. Co se týče práva občanů na alternativní zdroje informací, jeho omezování se v Peru a Venezuele lišilo. Fujimori začal ihned po nástupu do funkce kontrolovat veškerá média, protože kvůli neoliberálním reformám ztratila finanční prostředky. Jelikož chod médií financovala vláda, měla možnost kontrolovat publikované články a reportáže. Oproti tomu ve Venezuele dokonce od roku 2001 až 2004 opoziční média převládala. Byla totiž financována bohatými tradičními rodinami a dokázala jako jediná sjednotit opozici proti Chávezovi. Několikrát za jeho vlády stála opoziční média za vyvoláním stávky proti vládě. Chávez na rozdíl od Fujimoriho dlouho nekontroloval média. Začal je omezovat až v době, kdy pocítil hrozbu. Vydal zákon, který zakazoval během dne vysílat nebezpečný obsah a jeho nejasnou definici a přísné tresty použil pro trestání opozičních médií. V roce 2007 pak neodsouhlasil licenci největší televizní stanici a později už ve Venezuele fungovala jen jedna televizní opoziční stanice. Na rozdíl od Cháveze však Fujimori nenechával vraždit novináře a reportéry, i přesto, že je trestal dlouhými lety ve vězení. Vzhledem k tomu, že ve Venezuele měla opoziční média velkou sílu, probíhalo zde více protestních akcí než v Peru. V Peru za celou dobu proběhla jedna větší celostátní stávka. Každý občan má právo se shromáždit, protestovat a vyjádřit vlastní názor. V obou zemích byly stávky narušovány a na protestující davy byly posílány policejní jednotky. Vzhledem k počtu stávek ve Venezuele však bylo násilí ze strany vlády větší než v Peru. Ve Venezuele však nebylo v některých případech dokázáno, zda násilné akce pocházely ze strany opozice či vlády.

Autorka se také zaměřila na další důležité politické právo, které má náležet každému jedinci. Občan má být efektivně hájen nezávislou justicí a má být chráněn od neoprávněné vazby, mučení, teroru či vraždění. Pokud se autorka zaměřila na případ neopopulisty Fujimoriho, zjistila, že je na tom s porušováním těchto práv daleko hůře než Chávez. Fujimori nařídil neoprávněný únos, mučení a zavraždění členů Světlé stezky. V jednom z případů dokonce skupina smrti mučila a zavraždila nevinné občany. Každý občan má právo na to, aby byl jeho případ

spravedlivě vyšetřován. V době, kdy se začal případ znovu vyšetřovat, bylo rozhodnuto, že o vině vojenských důstojníků rozhodne vojenský soud. Představitelé na vyšších postech však nebyli vyšetřováni ani vězněni. Nejen že Fujimori násilné činy odsouhlasil, ale později také vydal zákony o amnestii, které osvobodili odsouzené. Chávez oproti Fujimorimu bojoval hlavně s vládními kritiky a obhájci práv. Neřešil však problémy násilnou cestou jako Fujimori, ale zvolil nenásilnou cestu. Nechal uvěznit nevinné vládní kritiky na základě právních předpisů, které pro tyto účely nechal vytvořit.

Pokud se tedy autorka zaměřila na zodpovězení druhé otázky týkající se porušování politických práv populistickými vůdci, zjistila odlišnosti jednoho případu od druhého. Oba zmínění populisté porušovali politická práva občanů. Za vlády Fujimoriho však bylo jednoznačně zjištěno větší porušování politických práv. Fujimori byl navíc odsouzen k odnětí svobody na 25 let kvůli porušování lidských práv a podílení se na únosech a několika úmrtích. Autorka na základě analýzy obou případů stanovila hlavní důvod porušování politických práv. Populisté porušovali politická práva v Peru a Venezule, protože chtěli rozšířit prezidentské pravomoci na úkor ostatních institucí. Omezili proto legislativní, soudní moc, ale i volební orgány a práva občanů. Snažili se vládnout co nejdelší dobu a obohacovat se na úkor celého státu. V případě Cháveze nedochází k tak velkému porušování politických práv jako v peruánském případě. Podle autorky jsou hlavním důvodem a zároveň výhodou příjmy z ropného bohatství. Chávez nemusí bojovat s neochotou občanů, protože si „kupuje“ jejich podporu různými sociálními programy. Občané nemají problém s autoritářskými tendencemi levicového populisty, pokud pro ně z jeho vlády vyplývají finanční výhody a stav chudých se za jeho vlády výrazně zlepšil. Vzhledem k tomu, že většina venezuelské veřejnosti patří mezi chudší vrstvy, Chávez tak získal podporu široké veřejnosti. Fujimori oproti Chávezovi nemá takové možnosti. Když začal porušovat politická práva, lidé se začali vzpouzet, protože z toho neměli žádné výhody a ještě jim bylo ubližováno. Dále autorka spatřuje chybu Fujimoriho také v tom, že se soustředil hlavně na hospodářskou krizi a bezpečnostní situaci. Jakmile byly tyto problémy vyřešeny, Fujimori u lidí časem ztratil podporu. Na rozdíl od Cháveze si nemohl podplatit Peruánce sociálními balíčky. Chávez se strategicky soustředil na strukturální problémy, které byly časově náročnější k vyřešení. Navíc jak již bylo několikrát zmíněno, měl možnost investovat do

chudých oblastí díky příjmům z ropy. Jeho popularita byla poměrně závislá na cenách ropy. Autorka vyzorovala, že byla politická práva porušována ve Venezuele až s postupem času. Hlavním důvodem pro porušování práv bylo, že příjmy z ropného bohatství klesly, síla opozice tak začala stoupat a občané začali více kritizovat expanzi prezidentské moci. Chávez proto začal přebírat kontrolu nad volebními orgány, soudy a médii.

Třetí a poslední výzkumná otázka se týkala tvrzení Kurta Weylanda o hrozbě levicového populismu. Kurt Weyland totiž tvrdil, že levicový populismus je více nebezpečný pro demokratické hodnoty než pravicový neopopulismus. Autorka se tedy rozhodla zaměřit na toto tvrzení v případě Peru a Venezuely. Autorka došla k závěru, že v případě Peru a Venezuely se nedá jeho hypotéza považovat za pravdivou. Ve své práci autorka několikrát dokázala, že Fujimoriho neopopulismus byl pro politická práva daleko nebezpečnější než levicový populismus. Jak už bylo řečeno, Fujimori byl odsouzen k odnětí svobody na 25 let kvůli porušování lidských práv a odsouhlasil únosy a několik vražd. Chávez naopak využíval právních předpisů, aby uvěznil vládní kritiky. Jak již bylo několikrát zmíněno, Chávez čerpal z rentiérsko-populistického efektu, kdy vláda využívala příjmů z ropy k investicím do chudých oblastí. Neformální sektor naopak zajistil podporu levicovému populistovi. Občané dokázali přehlédnout nedemokratické tendence populisty, pokud jim to zajistilo určité výhody. Za vlády Cháveze se několikanásobně zlepšila situace chudých obyvatel a klesla úroveň nezaměstnanosti, proto některé nedostatky dokázali přehlédnout.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Internetové zdroje

Amnesty International. 2004. "Venezuela: Protestors in civil disturbances." *Amnesty International*. Dostupné na: <http://www.vcrisis.com/index.php?content=letters/200403082222> (12. 03. 2018).

Arce, María. 2003. „The Sustainability of Economic Reform in a ‘Most Likely’ Case: Peru.” *Comparative Politics* 35, 3, 335-354.

Asociación Pro Derechos Humanos. „Caso La Cantuta.“ *Asociación Pro Derechos Humanos*. Dostupné na: <https://web.archive.org/web/20080720012912/http://www.juicioysancionafujimori.org/ingles/lacantuta.html> (31. 1. 2018).

BBC News. 2013. „Venezuela ends house arrest of Judge Maria Afuni.“ *BBC News*. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-22916391> (15.03. 2018).

Ellner, Steve. 2003. “The Contrasting Variants of the Populism of Hugo Chavez and Alberto Fujimori.” *Journal of Latin American Studies* 35: 139-162.

Campbell, Duncan. 2002. „The mystery assassin.“ *The Guardian*. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2002/dec/17/worlddispatch.venezuela> (01. 03. 2018).

Capetillo-Ponce, Jorge. 2007. „Venezuela in the Times of Chavez: A Study on Media, Charisma, and Social Polarization.“ *Sociology Faculty Publication Series*. Dostupné na: https://scholarworks.umb.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.cz/&httpsredir=1&article=1007&context=sociology_faculty_pubs (02. 03. 2018).

Carey, John. 2003b. „The Reelection Debate in Latin America.“ *Latin American Politics and Society* 45, č. 1, 79-89.

Carroll, Rory. 2009. „Hugo Chávez demands jailing of judge who freed banker.“ *The Guardian*. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2009/dec/15/chavez-venezuela-judge-cedeno> (15. 03. 2018).

- Conaghan, Catherine M. 1998. *Fear, Loathing and Collusion: Press and State in Fujimori's Peru*. Příspěvek přednesený: Latin American Studies Association, Chicago, Illinois, 24. – 26. září 1998.
- Conaghan, Catharine M. 2002. „Cashing in on Authoritarianism Media Collusion in Fujimori's Peru.“ *Press/Politics* 7, č. 1, 115 - 125. Dostupné na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.822.2093&rep=rep1&type=pdf> 23. 1. 2018).
- Carter Center. 2000. „Peru Elections 2000.“ *Carter Center*. Dostupné na: <https://www.cartercenter.org/documents/292.pdf> (21. 1. 2018).
- Carter Center. 2005. „*Observing the Venezuela Presidential Recall Referendum*.“ *Carter Center*. Dostupné na: <https://www.cartercenter.org/documents/2020.pdf> (20. 2. 2018).
- CNN. 1999. „General Strike Slows Peru, but Fails to Close it Down.“ *CNN*. Dostupné na: <http://edition.cnn.com/WORLD/americas/9904/28/peru.strike.02/> (29. 1. 2018).
- Committee to Protect Journalists. 2001. „Attacks on the Press 2000: Peru.“ *Committee to Protect Journalists*. Dostupné na: <https://cpj.org/2001/03/attacks-on-the-press-2000-peru.php> (22. 1. 2018).
- Constitución de la República Bolivariana de Venezuela. 1999. Dostupné na: <http://www.minci.gob.ve/wp-content/uploads/2011/04/CONSTITUCION.pdf> (20. 2. 2018).
- Coronel, Gustavo. 2006. „Corruption, Mismanagement, and Abuse of Power in Hugo Chávez's Venezuela.“ *Center for Global Liberty and Prosperity* 2. Dostupné na: <https://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/dpa2.pdf> (2. 3. 2018).
- Delphino, Gustavo, Salas, Guillermo. 2011. „Analysis of the 2004 Venezuela Referendum: The Official Results Versus the Petition Signatures.“ *Statistical Science* 26, č. 4, 479–501. Dostupné na: https://projecteuclid.org/download/pdfview_1/euclid.ss/1330437931 (21. 2. 2018).
- Frajman, Eduardo. 2014. "Broadcasting Populist Leadership: Hugo Chavez and Alo Presidente.“ *Journal of Latin American Studies* 43, č. 3, 501-526.
- Gindin, Jonah. 2005. „Venezuela Accepts Responsibility for 3 Disappearances in 1999.“ *Venezuelanalysis.com*. Dostupné na: <https://venezuelanalysis.com/news/1228> (11. 03. 2018).

- Golinger, Eva. 2010. „Venezuela: Coup and Countercoup, Revolution.“ *Global Research*. Dostupné na: <https://www.globalresearch.ca/venezuela-coup-and-countercoup-revolution/18618> (01. 03. 2018).
- Global Exchange 2004. „Venezuela and Indigenous Rights.“ *Venezuelanalysis.com*. Dostupné na: <https://venezuelanalysis.com/analysis/378> (28. 2. 2018).
- Guillermoprieto, Alma. 2005. „Don't Cry for Me, Venezuela.“ *The New York Review of Books*. Dostupné na: <http://www.nybooks.com/articles/2005/10/06/dont-cry-for-me-venezuela/> (12. 2. 2018).
- Gunson, Phil. 2003. „Anti-Chavez strike leader arrested on treason charges.“ *Independent*. Dostupné na: <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/anti-chavez-strike-leader-arrested-on-treason-charges-119782.html> (12. 03. 2018).
- Hawkins, Kirk. 2003. „Populism in Venezuela: the Rise of Chavismo.“ *Third World Quarterly* 24. 1137 – 1160.
- Human Rights Watch. 2013. „Venezuela: Chávez's Authoritarian Legacy.“ *Human Rights Watch*. Dostupné na: <https://www.hrw.org/news/2013/03/05/venezuela-chavez-authoritarian-legacy> (12. 03. 2018).
- Human Rights Watch. 2011. „Venezuela: Protect Human Rights Defender.“ *Human Rights Watch*. Dostupné na: <https://www.hrw.org/news/2011/08/29/venezuela-protect-human-rights-defender> (15. 03. 2018).
- Mauceri, Philip. 2000. *Unchecked Power: The Presidency Under Fujimori and Beyond*. Příspěvek přednesený: The XXII International Congress of the Latin American Studies Association, Miami, Florida, 16. – 18.3. 2000. Dostupné na: <http://lasa.international.pitt.edu/Lasa2000/Mauceri.PDF> (10. 1. 2018).
- Mazzuca, Sebastián L. 2013. „The Rise of Rentier Populism.“ *Journal of Democracy* 24, č. 2, 108 – 122. Dostupné na: <http://www.isp.org.pl/uploads/filemanager/TheriseofrentierpopulismSMazzucaApril-2013.pdf> (01. 02. 2018).
- Mudde, Cas. 2004. „The Populist Zeitgeist.“ *Government and Opposition* 39, č. 3, 541–563.

- Neuman, William, Díaz, María E. 2013. „Court in Venezuela Orders Release of a Judge Once Scorned and Jailed by Chávez." *The New York Times*. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2013/06/15/world/americas/court-in-venezuela-orders-release-of-a-judge-once-scorned-and-jailed-by-chavez.html> (15.03.2018).
- Knight, Brian, Tribin, Ana. 2016. *The Limits of Propaganda: Evidence from Chavez's Venezuela*. Dostupné na: <https://www8.gsb.columbia.edu/media/sites/media/files/cadena15.pdf> (05. 03. 2018).
- Krauss, Clifford. 2001. „Peru, Pressing Japan, Issues an Order for Fujimori's Arrest.“ *The New York Times*. Dostupné na: <http://www.nytimes.com/2001/09/14/world/peru-pressing-japan-issues-an-order-for-fujimori-s-arrest.html> (25. 1 .2018).
- Inter-American Court of Human Right. 2001. „Barrios Altos Case - Series C No. 75“. *Inter-American Court of Human Right*. Dostupné na: <http://www.worldlii.org/int/cases/IACHR/2001/5.html> (29. 1. 2018).
- Organizace spojených národů. 1948. „Univerzální deklarace lidských práv.“ *Organizace spojených národů*. Dostupné na: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html> (21.9.2017).
- Organizace spojených národů. 1966. „Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.“ *Organizace spojených národů*. Dostupné na: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf> (21.9.2017).
- Palmer, David S. 2007. „Peru: Authoritarian Traditions, Troubled Democracy.“ In *Latin American Politics and Development*. Wiarda, Howard J., Kline, Harvey F. eds. New York: Westview Press, s. 234-267.
- Partlett, Wiliam. 2013. „Hugo Chavez's Constitutional Legacy.“ *Brookings*. Dostupné na: <https://www.brookings.edu/opinions/hugo-chavez-s-constitutional-legacy/> (20. 2. 2018).
- Rapier, Robert. 2017. „How Venezuela Ruined Its Oil Industry.“ *Latin American Post*. Dostupné na: <https://latinamericanpost.com/index.php/economix/15191-how-venezuela-ruined-its-oil-industry> (10. 03. 2018).
- Reuters. 2009. „Opposition complains about Chavez tactics.“ *Reuters*. Dostupné na: <https://www.timesofmalta.com/articles/view/20090215/world/opposition-complains-about-chavez-tactics.245118> (21. 2. 2018).

- Roberts, Kenneth M. 2006. „Populism, Political Conflict, and Grass-Roots Organization in Latin America A Comparison of Fujimori and Chavez.“ *Comparative Politics*. Dostupné na: <http://clasarchive.berkeley.edu/Events/spring2013/02-28-13-roberts/Roberts.populism.05.comparative.politics.pdf> (10.1.2018).
- Rodríguez, Robin. 2006. „La masacre de Cantaura.“ *Aporrea*. Dostupné na: <https://www.aporrea.org/ddhh/a25809.html> (15. 03. 2018).
- Rojas. 1995. „Venezuela's deepening economic crisis frustrated President Rafael Caldera's defiant...“ *UPI*. Dostupné na: <https://www.upi.com/Archives/1995/12/22/Venezuelas-deepening-economic-crisis-frustrated-President-Rafael-Calderas-defiant/9756819608400/> (12. 2. 2018).
- Rooduijn, Matthijs. 2016. „Simply studying populism is no longer enough.“ *Nature* 540, 317. Dostupné na: <http://www.nature.com/news/simply-studying-populism-is-no-longer-enough-1.21145> (28. 9. 2018).
- Ross, Michael L. 2001. „Does Oil Hinder Democracy.“ *World Politics* 53, č. 3, 325 – 361.
- Roth, Kenneth. 2017. „The Dangerous Rise of Populism: Global Attacks on Human Rights Values“ *Human Rights Watch*. Dostupné na: <https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/dangerous-rise-of-populism> (20. 9. 2017).
- Sherwell. 2010. „Chavez given power to rule by decree for 18 months.“ *The Telegraph*. Dostupné na: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/southamerica/venezuela/8211537/Chavez-given-power-to-rule-by-decree-for-18-months.html> (20. 2. 2018).
- Snider, Colin M. 2012. „On This Date in Latin America – July 18, 1992: The La Cantuta Massacre in Peru.“ *Americas South and North*. Dostupné na: <https://americasouthandnorth.wordpress.com/2012/07/18/on-this-date-in-latin-america-july-18-1992-the-la-cantuta-massacre-in-peru/> (29. 1. 2018).
- Springerová, Pavlína, Špičánová, Lenka. 2006. "Peruánská guerillová hnutí. Ideové kořeny a vývoj od 60. let 20. století do současnosti." *Terorismus. Válka proti státu*. Emil Souleimanov a kolektiv autorů. Praha: Eurolex Bohemia, 133–157.

- Sullivan, Mark P. 2009. „Venezuela: Political Conditions and U.S. Policy.“ *Congressional Research Service*. Dostupné na: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL32488.pdf> (25. 2. 2018).
- The Economist. 2009. „Chávez for ever?“ *The Economist*. <http://www.economist.com/node/13145105> (20. 2. 2018).
- The Telegraph. 2010. „Venezuelan former president Carlos Andres Perez dies.“ *The Telegraph*. Dostupné na: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/southamerica/venezuela/8225813/Venezuelan-former-president-Carlos-Andres-Perez-dies.html> (10. 1. 2018).
- Toro, Francisco. 2012. „Chávez, Communication Hegemon.“ *The New York Times*. Dostupné na: <https://latitude.blogs.nytimes.com/2012/07/19/how-chavez-has-crushed-venezuelas-private-media/> (01. 03 2018).
- UNICEF. 2005. „Venezuela’ s Barrio Adentro: A Model of Universal Primary Health Care.“ *Immunization Plus Quarterly e-Newsletter* 1, č. 1, 1. Dostupné na: <https://web.archive.org/web/20060304215629/http://www.unicef.org/infobycountry/files/IPlusQuarterlyeNewsletterJanMarch2005.pdf> (19. 2. 2018).
- Villa, Rafael D. 2005. „Venezuela: political changes in the Chávez era.“ *Estudos Avançados* 19, č. 55. Dostupné na: http://www.scielo.br/scielo.php?pid=S0103-40142005000300011&script=sci_arttext&tlng=en (20. 2. 2018).
- Wagner, Sarah. 2005. "Mercal: Reducing Poverty and Creating National Food Sovereignty in Venezuela." *Venezuelanalysis.com* 22.
- Wallis, Daniel. 2011. „Venezuela's Chavez: Did U.S. give Latin American leaders cancer?“ *Reuters*. Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-usa-cancer/venezuelas-chavez-did-u-s-give-latin-american-leaders-cancer-idUSTRE7BR14I20111229> (08. 03. 2018).
- Weyland, Kurt. 1999. “Neoliberal Populism in Latin America and Eastern Europe.” *Comparative Politics* 31, č. 4, 379 – 401.
- Weyland, Kurt. 2001. „Clarifying a Contested Concept.“ *Comparative Politics* 34, č. 1, 1-22.
- Weyland, Kurt. 2013. „Latin America’s Authoritarian Drift.“ *Journal of Democracy* 24, č. 3, 18 – 32.
- Wilpert, Gregory. 2003. „Venezuela’s New Constitution.“ *Venezuelanalysis.com*. Dostupné na: <https://venezuelanalysis.com/analysis/70> (27. 2. 2018).

Youngers, Coletta. 2000. *Human Rights nad Politics in Peru Today*. Příspěvek přednesený: Latin American Studies Association, Miami, 16. – 18. 3 2018. Dostupné na: <http://lasa.international.pitt.edu/Lasa2000/Youngers.PDF> (22. 1. 2018).

Youngers, Coletta. 2016. „Fujimori’s Relentless Pursuit of Re-election.“ *NACLA Report on the Americas* 33, č. 4, 6 – 10.

Zakaria, Fareed. 1997. „The Rise of Illiberal Democracy.” *Foreign Affairs* 76, 22–43.

Žantovský. 2017. „Pravicový populismus? Kde ho mám najít?“ *Echo24.cz*. Dostupné na: <https://echo24.cz/a/iXLQv/pravicovy-populismus-kde-ho-mam-najit> (19. 9. 2017).

Literatura

Baumgartner, Jody C., Kada, Naoko. 2003. *Checking Executive Power: Presidential Impeachment in Comparative Perspective*. Westport: Greenwood Publishing Group.

Boas, Taylor C. 2016. *Presidential Campaigns in Latin America: Electoral Strategies and Success Contagion*. Cambridge: Cambridge University Press.

Braun, Joseph P. 2011. *Populism and Human Rights in Theory and Practice: Chavez 's Venezuela and Fujimori's Peru*. Lincoln: University of Nebraska - Lincoln.

Carrión, Julio F. 2006. *The Fujimory Legacy: The Rise and Fall of Electoral Authoritarianism in Peru*. Philadelphia: The Pennsylvania State University Press.

Diamond, Larry. 1999. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Baltimore: JHU Press.

Dornbusch, Rudiger, Edwards, Sebastian. 1991. *The Macroeconomics of Populism in Latin America*. Chicago: University of Chicago Press.

Dvořáková, Vladimíra, Buben, Radek, Němec, Jan. 2012. *¡Que el pueblo mande! : levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Ellner, Steve, Hellinger, Daniel. 2004. *Venezuelan Politics in the Chávez Era: Class, Polarization, and Conflict*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Gott, Richard. 2005. *Hugo Chávez and the Bolivarian Revolution*. New York: Verso.

- Henderson, James D., Delpar, Helen, Brungardt, Maurice P., Weldon, Richard N. 2000. *A Reference Guide to Latin American History*. Armonk: M.E. Sharpe.
- Jones, Bart. 2009. *Hugo! The Hugo Chávez Story from Mud Hut to Perpetual Revolution*. Hanover, New Hampshire: Steerforth Press.
- Levitsky, Steven, Loxton, James. 2012. „Populism and Competitive Authoritarianism: The Case of Fujimori’s Peru.“ In: *Populism in Europe and the Americas*. Ed. Mudde, Cas, Rovira-Kaltwasser, Cristóbal. Cambridge: Cambridge University Press, 160–81.
- Mouffe, Chantal, Martin, James. 2013. *Hegemony, Radical Democracy and the Political*. New York: Routledge.
- Mudde, Cas, Kaltwasser, Cristóbal R. 2012. *Populism in Europe and the Americas*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mudde, Cas, Kaltwasser, Cristóbal R. 2017. *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Nelson, Brian A. 2009. *The silence and the scorpion: The coup against Chávez and the making of modern Venezuela*. New York: Nation Books.
- Nohlen, Dieter. 2005. *Elections in the Americas: A data handbook, Volume II*. Oxford: Oxford University Press.
- Panizza, Francisco. 2005. *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso.
- Carroll, Rory. 2014. *Comandante: Hugo Chavez's Venezuela*. New York: Penguin Books.
- Segado, Fernández. 1994. *Comisión Andina de Juristas, La Constitución de 1993: Analisis y Comentarios*. Lima: CAJ.
- Sudre, Frédéric. 1997. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno: Masarykova univerzita.
- Taggart, Paul. 2000. *Populism*. Buckingham: Open University Press.
- Tuesta, Fernando S. 1996. *Simposio Sobre Reforma Electoral: Memoria*. Lima: IFES.
- Turner, Blair. 2016. *Latin America 2016*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Weiss, Morgan A. 2009. *Opposition Politics and Populism: A Comparative Analysis of South American Populist Governments*. Boca Raton: Florida Atlantic University, Faculty of The Dorothy F. Schmidt College of Arts. Thesis.

Weyland, Kurt. 2006. „The Rise and Decline of Fujimori’s Neopopulist Leadership.“ In: *The Fujimory Legacy: The Rise and Fall of Electoral Authoritarianism in Peru*. Ed. Julio F. Carrión. The Pennsylvania State University Press, 13–38.